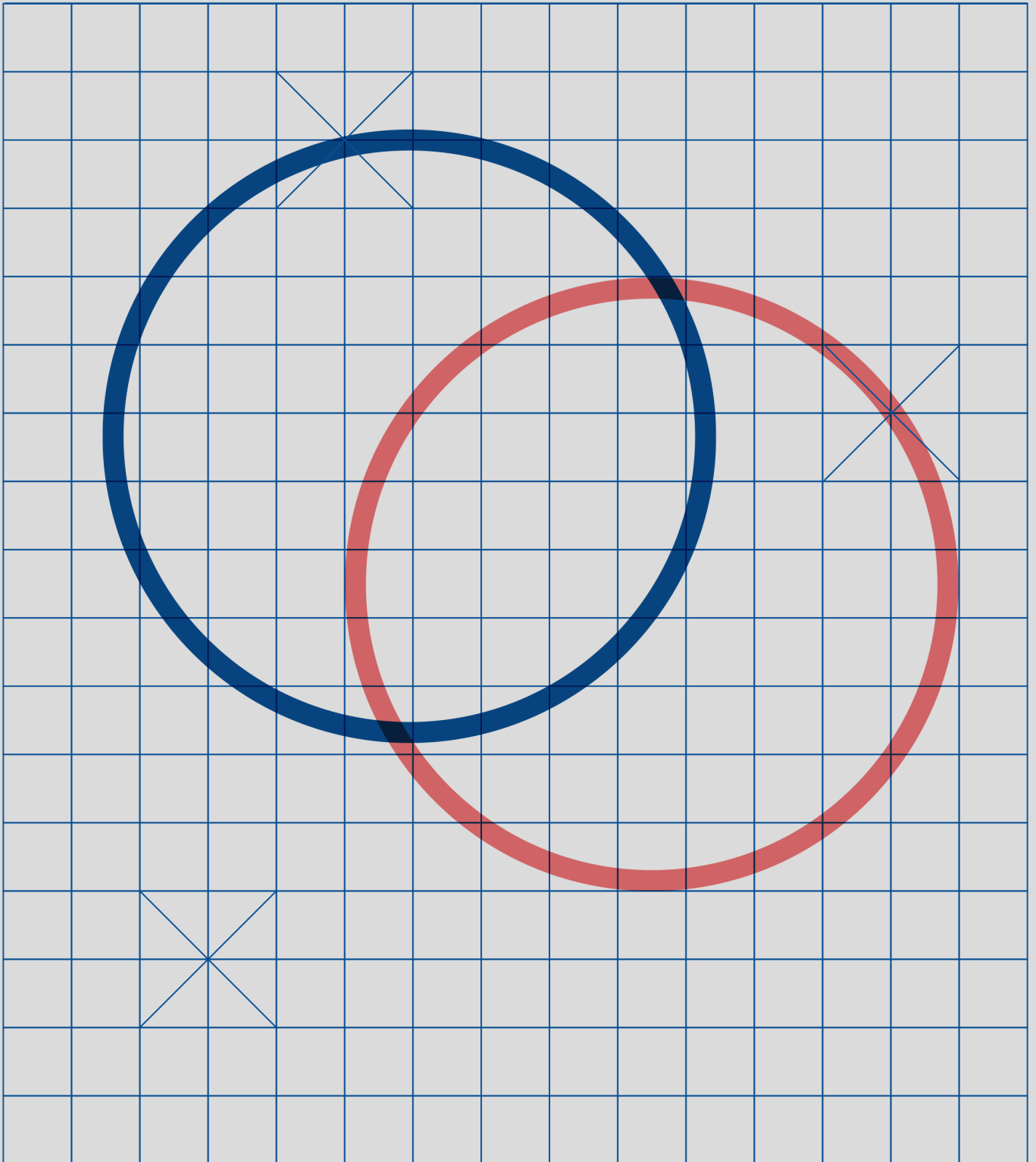
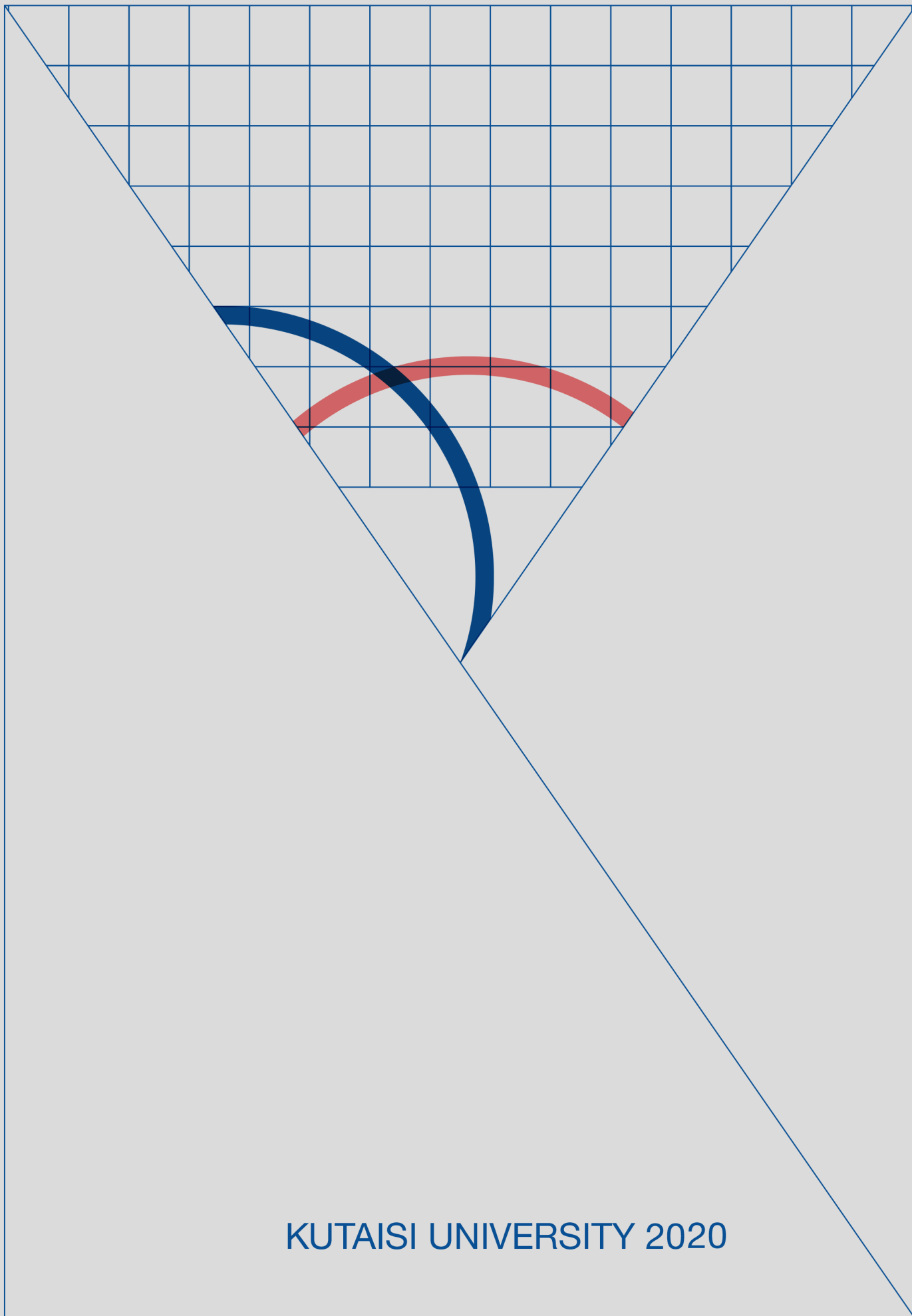

ეკონომიკური პროფილი №20 ECONOMIC PROFILE

KUTAISI UNIVERSITY 2020

**ქუთაისის უნივერსიტეტის რეფერირებადი
და რეცენზირებადი საერთაშორისო
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი**

**ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე
პასუხისმგებელია ავტორი.**

**ამასთან, მისი პოზიცია შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ჟურნალის
სარედაქციო კოლეგიის მოსაზრებებს.**

**აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება
და გამოქვეყნება კომერციული მიზნებისათვის**

**REFEREED AND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL
OF KUTAISI UNIVERSITY**

Each author is responsible for the accuracy of the article in
this journal. His/her position may not coincide with the
opinions of the editorial board.

Reproduction on distribution of the materials published in
this journal for commercial purposes is strictly prohibited.

www.economicprofile.org

ISSN 1512-3901

სარედაქციო საბჭო

ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული საბჭო: გოჩა თუთბერიძე (თავმჯდომარე, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი); თეონა გრიგოლაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ნიკოლოზ ჩიხლაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგია: პროფესორი ნიკოლოზ ჩიხლაძე (მთავარი რედაქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი იოსებ არჩვაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ბადრი გეგზაია (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი როსტომ ბერიძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ლია ელიავა (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი მირზა ხიდაშელი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი პანტელეიმონ კლდიაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნაირა ვირსალაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ხათუნა შალამბერიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გურამ უფლისაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ლაშა ბერიძე (წმ. ტბელ აბუსერისძის უნივერსიტეტი); პროფესორი აზა იფშირაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გოდერძი შანიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ნანა შონია (აკაკი

წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი აკაკი ბაკურაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი მურმან ცეცხლაძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ციური დურული (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი იური პაპასქუა (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი გიორგი ლავთაძე (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი რევაზ შენგელია (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი პაატა კოლუაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი ავთანდილ სილაგაძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ლოიდ ქარჩავა (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); ნანა რინკიაშვილი (იაკობ გოგებაშვილის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ინეზა გაგნიძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნინო ფარესაშვილი (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი მიხეილ თოქმაზიშვილი (წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი); პროფესორი მიხეილ ჯიბუტი (წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: პროფესორი **სერგეი ლუკინი** (ბელორუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი **იულიან იგნატოვი** (ალექსანდრუ იოან კუზას უნივერსიტეტი, რუმინეთი); ასოცირებული პროფესორი, წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, **ვერა კომაროვა** (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვია); ასოცირებული პროფესორი **ევენი გაიდანკა** (ტრნავას უნივერსიტეტი, სლოვაკეთი); პროფესორი **ლევან ჩიხლაძე** (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი); პროფესორი **სერგეი ზახარინი** (ეკონომიკური განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი, უკრაინა); ასოცირებული პროფესორი **თეიმურაზ აბესაძე** (სამხრეთ ნორვეგიის უნივერსიტეტი, ნორვეგია); პროფესორი **ელენა ბაკულიჩ** (ტრანსპორტის ნაციონალური უნივერსიტეტი, უკრაინა)

EDITORIAL BOARD:

ORGANIZATIONAL-ADMINISTRATIVE BOARD:

Gocha Tutberidze (Chairman, Rector of Kutaisi University); **Teona Grigolashvili** (Kutaisi University), **Nikoloz Chikhladze** (Kutaisi University); **Givi Bedianashvili** (European University);

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Professor **Nikoloz Chikhladze** (Chief Editor, Kutaisi University); Professor **George Gvartadze** (Georgian National University); Professor **Joseph Archvadze** (Kutaisi University); Professor **Givi Bedianashvili** (European University); Associated Professor **Badri Gechbaia** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Rostom Beridze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Lia Eliava** (Kutaisi University); Professor **Mirza Khidasheli** (Kutaisi University); Professor **Panteleimon Kldiashvili** (Kutaisi University); Associated Professor **Guram Uphlisashvili** (Kutaisi University); Professor **Aza Iphshiradze** (Kutaisi University); Associated Professor **Akaki Bakuradze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Khatuna Shalamberidze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Lasha Beridze** (St. Tbel Abuserisdze University); Associated Professor **Naira Virsaladze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Goderdzi Shanidze** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Nana Shonia** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Tsiuri Duruli** (Gori State Teaching University); Professor **Iury Pappasqua**

(Sokhumi State University); Associated Professor **Murman Tsetskhladze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Revaz Shengelia** (Georgian Technical University); Professor **Paata Koguashvili** (Georgian Technical University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Avtandil Silagadze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated Professor **Loyd Karchava** (Caucasus International University); Associated Professor **Ineza Gagnidze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated Professor **Nino Paresashvili** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor **Mikheil Tokmazishvili** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia); Professor **Nana Rinkiashvili** (Iakob Gogebashvili Telavi State University); Professor **Mikheil Jibuti** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia);

FOREIGN PART OF EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Professor **Levan Chikhladze** (Peoples' Friendship University of Russia, Russia); Associate Professor **Iulian Ichnatov** (Alexandru Ioan Cuza University, Romania); Professor **Siarhei Lukin** (Belarus State University, Belarus); Lead Researcher, Ph.D., **Vera Komarova** (Daugavpils University, Latvia); Professor **Sergii Zakharin** (Research Institute for Economic Development, Ukraine); Associated Professor **Teimuraz Abesadze** (University of Southeast Norway, Norway); Professor **Olena Bakulich** (National Transport University, Ukraine); Associate Professor **Yevheniy Haydanka** (Trnava university, Slovakia).

სარჩევი
CONTENT

COVID-19 და მისი სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები
COVID-19 AND ITS SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES

იოსებ არჩვაძე
სწავლებისა და საქმიანობის ფორმატის ტრანსფორმაცია
კორონავირუსის პანდემიის პირობებში.....8
Joseph Archvadze
TRANSFORMATION OF THE FORMAT OF STUDY AND WORK IN THE CONTEXT
OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC.....18

ბორის ჭიჭინაძე
საქართველოს მაკროეკონომიკური გამოწვევები მსოფლიო პანდემიის ფონზე.....21
Boris Tchitchiinadze
GEORGIA'S MACROECONOMIC CHALLENGES AGAINST THE
BACKGROUND OF THE WORLD PANDEMIC.....29

დარეჯან ჩხიროძე
პანდემიური და პოსტ-პანდემიური გარემოს ეკოლოგიური მდგრადობა.....31
Darejan Chkhirodze
ECOLOGICAL SUSTAINABILITY OF PANDEMIC
AND POST-PANDEMIC ENVIRONMENTS.....35

თეა ვალიშვილი, ლია გენელიძე, იაგორ ბალანჩივაძე
საბანამართლებლო სისტემის გამოწვევები პანდემიურ პირობებში
და მათი გადაჭრის გზები - საქართველოს გამოცდილება.....37
Tea Valishvili, Lia Genelidze, Iagor Balanchivadze
THE CHALLENGES FACING THE EDUCATION SYSTEM INTO PANDEMIC CONDITIONS
AND WAYS TO SOLVE THEM – GEORGIAN EXPERIENCE.....37

ციცინო დავითულიანი
COVID-19-ის გავლენა საქართველოს ტურიზმის სექტორზე.....43
Tsitsino Davituliani
COVID-19 IMPACT ON THE GEORGIAN TOURISM SECTOR.....49

მაკროეკონომიკა, ფინანსები
MACROECONOMICS, FINANCE

ნინო ორჯონიკიძე
ეკონომიკური თავისუფლების ადგილი ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაში.....53
Nino Orjonikidze
THE PLACE OF ECONOMIC FREEDOM IN
THE ECONOMIC POLICY OF THE COUNTRY.....58

როლანდ ბრეგვაძე „პასუხისმგებლობის დაზღვევის“ განვითარება საქართველოში (2008-2018 წლების ანალიზი).....	60
Roland Bregvadze DEVELOPMENT OF «LIABILITY INSURANCE» IN GEORGIA FOR THE LAST 10 YEARS» (OVERVIEW OF 2008 - 2018).....	60
ნინო ლიპარტელიანი რა მსოფლმხედველობა კვებავს კრიპტოვალუტის არსებობას?.....	73
Nino Liparteliani WHAT WORLDVIEW FEEDS THE EXISTENCE OF CRYPTOCURRENCY?.....	79
გიორგი აბუსელიძე, ლაშა ბერიძე სახელმწიფო შესყიდვების გავლენა ბიზნეს საქმიანობის აქტივობაზე და ეკონომიკურ განვითარებაზე.....	81
Giorgi Abuselidze, Lasha Beridze IMPACT OF PUBLIC PROCUREMENT ON STIMULATING BUSINESS ACTIVITIES AND ECONOMIC DEVELOPMENT.....	81
ძოჭენიძე ციცინო ევროკავშირში ხორვატიის ინტეგრაციის პოლიტიკური და ეკონომიკური შედეგები.....	92
Tsitsino Dzotsenidze POLITICAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF CROATIA'S EU INTEGRATION	92

მენეჯმენტი, ეკონომიკის რეალური სექტორი **MANAGEMENT, THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY**

ნაირა ვირსალაძე შინამეურნეობა - მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური ერთეული.....	98
Naira Virsaladze HOUSEHOLD - AN IMPORTANT INSTITUTIONAL UNIT.....	107
გოდერძი შანიძე თანამედროვე ბიზნეს სტრუქტურაში რისკის მენეჯმენტის მომსახურების აუცილებლობის შესახებ.....	109
Goderdzi Shanidze IN A MODERN BUSINESS STRUCTURE, A RISK MANAGEMENT SERVICE IS PREFERRED.....	109
ნათია კურდღელია მცირე და საშუალო საწარმოთა სტანდარტების შედარებითი ანალიზის ზოგიერთი ასპექტი: საქართველო და ევროკავშირი.....	113
Natia Kurdgelia SOME ASPECTS OF COMPARATIVE ANALYSIS OF SME STANDARDS IN THE EU AND GEORGIA.....	113

COVID-19 და მისი სოციალურ- ეკონომიკური გამოწვევები

COVID-19 AND ITS SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES

სწავლებისა და საქმიანობის ფორმატის ტრანსფორმაცია კორონავირუსის პანდემიის პირობებში

იოსებ არჩვაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
ioseb.archvadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: კორონავირუსის პანდემია, დისტანციური სწავლება, ონლაინ ურთიერთობები, აკადემიური პერსონალი, გაუსხობა.

J.E.L. classification: A29, E32, F68

ანოტაცია

კოვიდ-19-თან დაკავშირებული გლობალური პანდემია განსაკუთრებით აქტუალურს ხდის არა მარტო მოსახლეობის სამედიცინო და სოციალური დაცვის საკითხებს, უმუშევრობისა და დასაქმების პრობლემატიკას, არამედ სწავლებისა და განათლების პროცესის, ცოდნის გადაცემის ორგანიზაციულ და მეთოდურ, სამეცნიერო და სტუდენტური კოლექტივების ფორმირებისა და ურთიერთობის საკითხებს. აღნიშნული გარემოება დიდწილად განაპირობებს არა მარტო სამეცნიერო და სასწავლო პროცესების, არამედ შრომის ბაზრის ფორმირების და განვითარების პერსპექტივებს.

შესავალი

კორონავირუსის პანდემიამ გამოიწვია ეკონომიკური კრიზისი და მოთხოვნა-მიწოდების საგრძნობი შემცირება. მან მძლავრი ბიძგი მისცა ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებას და მათ მასობრივ გამოყენებას, უფრო მეტიც - ეკონომიკური ციკლის ახალი გრძელი

ტალღის დაწყებას. იგი მსოფლიო თანამეგობრობის ერთგვარი შემოწმებაცაა და გამოწვევაც - თუ რამდენად შესწევს უნარი სწრაფად და ეფექტიანად მოახდინოს ეკონომიკის გაცივრება, გადაიყვანოს წარმოება ახალ ტექნოლოგიურ საფეხურზე, რომელსაც მოაქვს ფიზიკური, ციფრული და ბიოლოგიური ტექნოლოგიების სინთეზი, ანუ, მარტივად რომ ვთქვათ, განახორციელოს მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუცია.

წარმოების, შრომისა და სწავლის, პროცესის ორგანიზების თანამედროვე ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული ფორმები ემსახურება ორ ძირითად მიზანს - მაკროეკონომიკური პარამეტრების გაუმჯობესებასა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას. სწორედ აღნიშნულ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ ტექნოლოგიური პროცესების ფართოდ გამოყენება სწავლა-განათლებლასა და სამეცნიერო-საწარმოო პროცესებში, სადაც ეს ტექნოლოგიები, სწავლების, საქმიანობისა და შრომითი ურთიერთობების ოპტიმალური ფორმების ძიებას „ცდებისა და შეცდომების“ მეთოდის გამოყენებით ახორციელებენ. (არჩვაძე, 2020:46)

ინტერნეტი, ტელესაკომუნიკაციო თანამედროვე საშუალებები უკვე იძლევიან შესაძლებლობას საზოგადოების დაინტერესებულმა წევრებმა მიმართონ სპეციალურ ღია ონლაინ-კურსებს თავიანთი ამჟამინდელი თუ საინტერესო, პერსპექტიული სპეციალობის მიხედვით, საკუთარი ცოდნისა და დაოსტატების (დახელოვნების) გასაღრმავებლად. კორონავირუსის პანდემიამდე ასეთი კურსების მსმენელთა რაოდენობა განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში ფაქტობრივად უკვე უტოლდებოდა უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტთა რაოდენობას, უახლოეს წლებში კი მნიშვნელოვნად გადააჭარბებს მას. ეს სრულად ეწერება სწრაფი ტექნოლოგიური ცვლილებებით გამოწვეულ life-long learning (სწავლება მთელი ცხოვრების მანძილზე) ტრენდში, რომელიც ფაქტობრივად უკარგავს სამი დემიჩიო სტატუსს „შემენილ პროფესიას“. შესაბამისად, გლობალური პანდემია განსაკუთრებით აქტუალურს ხდის უმუშევრობისა და დასაქმების საკითხებს, მათ შორის დისტანციური საქმიანობის ფორმატისა და შესაძლებლობების, სწავლისა და განათლების პროცესთან მათ დაკავშირებას.

გლობალური პანდემიის არასრულ ერთი წლისთავზე უკვე ცალსახად შეიძლება დავასკვნათ, რომ პრაქტიკულად უკვე მნიშვნელოვნადაა შეცვლილი სწავლების მოძველებული (აუდიტორული ლექციები და სემინარები) ფორმები. უმაღლეს სასწავლებლებს „სწრაფი ჭადრაკის“ რეჟიმში უხდებათ სასწავლო მეთოდების სერიოზული გადამუშავება და სწავლების ტრადიციულ ფორმებზე დიდწილად უარის თქმა. - ლექციების ფორმა ხომ ფაქტობრივად არ შეცვლილა XVI–XVII საუკუნეებიდან.

COVID-19-მა „გზა გაუხსნა“ სწავლებისა და

საქმიანობის დისტანციურ ფორმას. ონლაინ გაკვეთილებს, ლექციებს, ვიდეოთათბირებს, რომლებსაც პანდემიამდე, როგორც წესი, ეპიზოდური ხასიათი ჰქონდათ, პანდემიის პირობებში კი მასობრივი ხასიათი მიეცათ.

რა თქმა უნდა, სწავლებისა და საქმიანობის დისტანციურ, ონლაინ ფორმას თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები, ეფექტიანობის ზღვრული დონე და შესაძლებლობები გააჩნია, თუმცა გვსურს ქვემოთ აქცენტი გავაკეთოთ უშუალოდ გადაცემული ცოდნის ეფექტიანობასა და ამ ასპექტით ონლაინ ფორმატის გამოყენების მოსალოდნელ სოციალურ-ეკონომიკურ შედეგებზე.

ცოდნა მრავალფუნქციური ინსტრუმენტია, რომლის მეშვეობითაც ადამიანი ამა თუ იმ ამოცანის გადაჭრას ართმევს თავს. ამის გათვალისწინებით, სასწავლო დაწესებულებამ უნდა შეაიარაღოს ახალგაზრდა ცოდნით, რომელსაც ექნება არა უბრალოდ ინფორმაციული დატვირთვა, არამედ მაღალი გამოყენებითი ღირებულება და შესაბამისი უნარ-ჩვევები. (გვახსენდება ცნობილი საბჭოთა სატირიკოსი მსახიობის არკადი რაიკინის რეპრიზა, რომელშიც ის წარმოების ხელმძღვანელის სახელით მიმართავს მასთან სამუშაოდ მისულ ახალბედა სპეციალისტებს: „დაივიწყეთ ინდუქცია და დედუქცია, აწარმოეთ პროდუქცია!“ – ავტ.)

პანდემიის პირობებში კი ამ ამოცანების აღსრულებას სერიოზული საფრთხე ექმნება: ირღვევა სწავლების, ცოდნის გადაცემის ტრადიციული ფორმები და საკმაოდ ბუნდოვანი ხდება ბაზრის მოთხოვნები ეკონომიკის სერიოზული შეკუმშვის გამო. ამგვარი მდგომარეობის გამო უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების უმრავლესობა ქვემოთ დაშვებული სპირალის მსგავს ორბიტაზე იმყოფება: ერთი მხრივ, ონლაინ სწავლება ზოგავს სახსრებს აუ-

დიტორიებზე, მათ შენახვა-ექსპლუატაციაზე, მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს ნიშნავს სტუდენტთა შესაბამისი ხარჯების შემცირებასაც, მათი მობილურობის გეგმების შესაბამის კორექტირებასაც, რაც მოითხოვს როგორც სასწავლო დაწესებულებების ადმინისტრაციის, ისე სახელმწიფოს მხრიდან ახლებური, შეცვლილი სასწავლო-საგანმანათლებლო და ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას. ფაქტობრივად, სულ უფრო მწვავედ ისმება საკითხი, რომ სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლების შემოსავლები და ფინანსები რაც შეიძლება ნაკლებად იყვნენ დამოკიდებული სტუდენტთა (მათი მშობლების, ახლობლების, სპონსორების, და სხვ.) მიერ სწავლის დაფინანსებაზე. - აღნიშნული ხარჯები თავის თავზე მთლიანად უნდა აიღოს სახელმწიფომ, რაც მოსპობს ჩამორჩენილი და უდისციპლინო სტუდენტების შესაბამის კონტინგენტში დატოვების (შენარჩუნების) მოტივს და საგრძნობლად გაზრდის მათდამი მოთხოვნისა და სწავლების ხარისხს.

რა ადგილი შეიძლება დაიკავოს პანდემიის პირობებში ონლაინ სწავლებამ?

ზოგადად (-პანდემიასთან კონტექსტში მოხსენიების გარეშე), ონლაინ ფორმატით სწავლების პროცესის უპირატესობა ცალსახაა სწავლების იმ სპეციალობებით, რომელთა ძირითადი საქმიანობა ასევე ონლაინ რეჟიმში განხორციელების პერსპექტივით ხასიათდება. მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ონლაინ ფორმატი სოციალური ურთიერთობების სპეციფიკური, ფაქტობრივად კი სუროგატული ფორმაა და მას ნაკლებად მოყვება პროფესიული და პიროვნული თავდაჯერებულობა და კომუნიკაბელურობა. ასე რომ, ბაგირის გადაჭიმვის ნაცვლად

სწავლების ონლაინ და ოფლაინ ფორმებს შორის აუცილებელია მათ შორის ოპტიმალური თანაფარდობის მოძებნა - ურთიერთჩანაცვლების ნაცვლად ურთიერთშეცვლების კონტექსტით.

უმაღლესი სკოლები, უნივერსიტეტები COVID-19-მა ორმაგი დარტყმის საფრთხის წინაშე დააყენა: ერთი მხრივ, ონლაინ სწავლება ამცირებს, როგორც უკვე ითქვა, აუდიტორიების აუცილებლობას, ამ უკანასკნელებზე მოთხოვნილებას, გაჩნდა ცდუნება, რომ სალექციო დარბაზებს შეეცვალოთ პროფილი და აღნიშნული ტენდენცია სრულად ეწერება ზოგადად საოფისე ფართების ფუნქციებისა და გამოყენების ფორმების ტრანსფორმაციაში;

მეორე მხრივ კი, სოციალური დისტანცირების გაზრდილი მოთხოვნილებანი დღის წესრიგში აყენებს ყოველ აუდიტორიაში სტუდენტთა შეზღუდული რაოდენობის ყოფნას, რაც, სხვა თანაბარ პირობებში, ზრდის მოთხოვნას შესაბამის ფართობზე (ან უკიდურეს შემთხვევაში, რამდენიმე ცვლაში სწავლების პროცესის ორგანიზებას).

ამის პარალელურად, პრაქტიკით დასტურდება, რომ ონლაინ-კურსები დაინტერესებულ პირთათვის ტრადიციულ ლექციებზე არანაკლებ მამობილიზებელია. - ონლაინ-ლექციების მოსმენა შეიძლება ნებისმიერ ხელსაყრელ დროს - სახლში, მგზავრობისას, სხვადასხვა მიზეზთა გამო რიგში დგომისას და ა.შ. რადგანაც ეს კურსები პიროვნების სუბიექტური არჩევანია და არა საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ მისთვის თავსმოხვეული (რომელთა მიმართ სტუდენტთა „ინტერესი“ უმეტესწილად დასარიცხი კრედიტების რაოდენობით შემოიფარგლება...), ათვისების ხარისხი - უფრო მყარია; აღნიშნული კურსების საფუძველზე მიღებული ცოდნა/განათლება სულ უფრო მეტად

წონადი (გა)ხდება სამსახურში თანამშრომელთა შერჩევას. შესაბამისად, ახალი ტექნოლოგიების წყალობით განათლება (გა)ხდება უფრო ფორმალური, უფრო მეტად გავრცელებული და შესაბამისად, უფრო დემოკრატიული და ეგალიტარული.

დისტანციურად სწავლა, ერთი შეხედვით ცალსახა უპირატესობისა (მოსახერხებელია, ეკონომიურია - ზოგავს სატრანსპორტო ხარჯებს, დროს, ეგალიტარულია და ა.შ.), მაინც სუბსტიტუტია - იგი ანაცვლებს, მაგრამ ვერ ცვლის ლექტორისა და სტუდენტის (ისევე, როგორც აკადემიური პერსონალის ერთმანეთთან) ურთიერთობების მთელ გამას. ამასთან, იგი ვერ ჩაანაცვლებს სრულფასოვანი სტუდენტური ცხოვრების ისეთ ასპექტებს, როგორებიცაა ერთმანეთთან ცოცხალი ურთიერთობები, ერთობლივად მონაწილეობა სხვადასხვა მასობრივ ღონისძიებებში (დაბადების დღის აღნიშვნა, ლაშქრობები, ზოგადად, ტურიზმი და ა.შ.). ონლაინ ფორმატში შესაძლებელია ცოდნის გადაცემა, თუმცა კულტურის ნიუანსები, როგორიცაა ქცევის, შემოქმედების, თავისებურებები და მათი ეროვნული თუ რეგიონული აღქმა, იუმორი და ა.შ., ონლაინ ფორმატში ფაქტობრივად არ/ვერ გადაეცემა და „არ/ვერ ისწავლება“... ხატოვნად რომ წარმოვიდგინოთ, ონ-ლაინ სწავლება და ურთიერთობა - ეს ტრადიციულად ბრტყელ თეთრ ეკრანზე გაშვებული ფილმია, აუდიტორული სწავლება კი - 3D ფორმატში ნაჩვენები ფილმი.

უნდა ვაღიაროთ, რომ აღნიშნული პრობლემა არანაკლები სიმწვავეით დგას არა მარტო სტუდენტური, არამედ აკადემიური და კიდევ უფრო ზოგადად - ნებისმიერი შრომითი კოლექტივის წინაშეც (მაგალითად, ონლაინ თათბირი, კონფერენცია არ იძლევა შესაძლებლობას, სრულყოფილად იქნას აღქმული თა-

ნამშრომელთა ემოციები და განწყობილებები. მენტალურად, ოფისში, „საერთო სივრცეში“ მოხვედრილი თანამშრომლები უფრო ახლოს არიან ერთმანეთთან, ვიდრე დისტანციურად მომუშავენი. - გუნდი ხომ არა მარტო საერთო წესდებისა და მიზნების მიხედვით, არამედ არაფორმალური ურთიერთობების (ერთობლივი შესვენება, სადილი, ყავისა თუ ჩაის სმა, სიგარეტის მოწევა...) საფუძველზე ყალიბდება, რაც ასევე ამყარებს კოლექტივის ერთიანობას).

იმისათვის, რომ უმაღლესი სასწავლებლები იყვნენ საკმარისად კონკურენტუნარიანი, არ შეუძმირდეთ ან „შემოეფანტოთ“ სტუდენტური კონტინგენტი, სწავლების მაღალი ხარისხის უზრუნველსაყოფად მათ ცალსახად მოუწევთ ორიენტაცია სწავლების თანამედროვე ფორმებსა და მეთოდებზე და პერსპექტიულ აკადემიურ მიმართულებებზე.

კრეატიულობა და პანდემიით გამოწვეული ყოფისა და აკადემიური სწავლების შეცვლილი მოთხოვნებისადმი ადეკვატური რეაგირება არსებითი იქნება უმაღლესი სასწავლებლების საქმიანობის პროფილისა და ცოდნის გადაცემის ფორმების განსაზღვრაში. კერძოდ, გაიზრდება აკადემიური პერსონალის მიერ ახალი პროფესიების (ონლაინ-კომუნიკაციები, დიზაინერი და ა.შ.) ათვისების აუცილებლობა. აქ, გასათვალისწინებელია, რომ, ერთ ცნობილ რეკლამას რომ დავესესხოთ, ახალგაზრდა თაობა ირჩევს არა მარტო პეპსის, არამედ ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს, რის გამოც აკადემიური პერსონალის უმრავლესობას (განსაკუთრებით, საშუალო და უფროსი თაობის წარმომადგენლებს) დასჭირდებათ სერიოზული ძალისხმევა, რომ სტუდენტთა კონტინგენტს თანამედროვე მოთხოვნების დონეზე მიაწოდონ ინფორმაცია - არა მარტო შინაარსობრივად, არამედ გადაცემის ფორმებითაც და ვიზუალურადაც.

ეს ობიექტურად გაზრდის სწავლისა (და კურსების) თანმხლებ პროცესზე დატვირთვას და ამ მიმართულებით აკადემიური პერსონალის მიერ საკმაოდ მაღალი სტანდარტების დაკმაყოფილების აუცილებლობას.

იმის მიუხედავად, თუ როგორი წარმატებული იქნება ამ მიმართულებით უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებებისა და მათი აკადემიური პერსონალის ძალისხმევა, ამ ტიპის დაწესებულებებში ცოდნის გადაცემის სწავლების ტრადიციული ფორმები ვეღარ შეინარჩუნებენ მონოპოლიური მდგომარეობას. - საქმე იმაშია, საგანმანათლებლო პროდუქტები თანდათან კარგავენ და მომავალში კიდევ უფრო მეტად დაკარგავენ საუნივერსიტეტო (სასკოლო) აკადემიურობას, ტრადიციული სახელმძღვანელოების ადგილს (და)იკავებენ ციფრული ინტერაქტიური კომპლექსები. გაჩნდება საგანმანათლებლო სფერო, სადაც გაქრება განსხვავება ძირითად და დამატებით განათლებას შორის. განათლების მიღების პროცესი ერთგვარი ელიტარულობიდან მნიშვნელოვან ნაბიჯს გადადგამს სრული დემოკრატიულობისაკენ, ხოლო ცოდნა, განათლებულობა სულ უფრო მეტად იქნება წარმოდგენილი კომპლექტში კრეატიულობასთან ერთად.

დისტანციური სწავლების ეფექტები

პოზიტიურთან ერთად, სწავლების დისტანციურ ფორმებზე ორიენტაციას აქვს ერთი საგულისხმო თანმდევი ნეგატიური ეფექტი: იგი საფრთხეს უქმნის აკადემიური პერსონალის ურთიერთკომუნიკაციის დონეს და სიხშირეს - ამით კათედრებმა და სოციალურ-პროფესიული კავშირების სხვა კვანძებმა შეიძლება თავიანთი მნიშვნელობის სერიოზული დევალვაცია განიცადონ. შესაბამისად, ეს ზრდის პედაგოგთა, აკადემიური პერსონალის უნივერსიტეტ-

ბიდან, როგორც სამუშაოს მიმცემთან, დამქირავებელთან, გაუცხოების დონეს.

გაუცხოების პრობლემა თავს იჩენს სტუდენტურ წრეებშიც. - ბოლონის მეთოდზე გადასვლის გამო, სწავლების ტრადიციული ჯგუფური ფორმის (სწავლების მთელი პერიოდის მანძილზე სასწავლო ჯგუფი - სტაბილურად უცვლელი ერთი და იგივე წევრებით) ნაცვლად ადგილი აქვს სტუდენტთა თემატურ ერთიანობას, სადაც ისინი ერთიანდებიან კონკრეტული საგნის სწავლის (ლექციის, სემინარის) ფორმატში. სწავლების მთლიანად დისტანციურ ფორმაზე გადასვლა კი გაზრდის მათ დესოციალიზაციას, კიდევ უფრო მეტად დაუთმობს, „გადაუმისამართებს“ მათ ვირტუალური ურთიერთობის რეჟიმს. ამიტომ, სტუდენტების აუდიტორული ურთიერთობები, მით უფრო, კამპუსებში ცხოვრება - ეს არა მარტო მათი სწავლების ფორმაა, არამედ მათი სოციალიზაციის, აღზრდის, შეჯიბრებითობის, ცხოვრების ერთიანი სტილისა და ერთიანი ფასეულობების ჩამოყალიბების მიმართულებით გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯიცაა. შესაბამისად, ურთიერთობების ონლაინ ფორმატის „ზეობის“ პირობებში ფაქტობრივად ღიად რჩება არც თუ მთლად რიტორიკული კითხვა: *სად და როგორ ეზიარებიან სოციალიზაციის განსაზღვრულ დონეს სტუდენტები?* ამაზე დადებით პასუხს იძლევა ახლახანს გახსნილი ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თუმცა უმაღლესი სასწავლებლების უმრავლესობა ასეთი შესაძლებლობებით ნამდვილად არ გამოირჩევა.

სოციალიზაციის პრობლემა, ოღონდ რამდენადმე სხვა რაკურსით, დგას არასასწავლო, მაგრამ სამეცნიერო საქმიანობით დაკავებული პირების წინაშეც. კერძოდ, როგორ მოხდება დისტანციურად იმ სამეცნიერო ჯგუფების ჩამოყა-

ლიბება, რომლებსაც (გა)აერთიანებს ერთიანი იდეები და მიზნები? - იდეების გაცვლაში, გენერირებაში, ისევე როგორც ბიზნესის (განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ - საბანკო სფეროში) ხომ ცოცხალი ურთიერთობები გაცილებით შედეგიანია, ვიდრე ურთიერთობის ვირტუალური ფორმატი, რომელიც ფაქტობრივად, მხოლოდ პირად, ცოცხალ, ნდობაზე დამყარებული ურთიერთობების სუბსტიტუტია - ცივი მონიტორისა და კლავიატურის გამოყენებით... ამასთან, კონფერენციების, სიმპოზიუმებისა და კოლოკვიუმების ონლაინ-რეჟიმში გადაყვანა სრულად ვერ ჩაანაცვლებს მეცნიერთა ცოცხალი ურთიერთობებით მიღებული შთაბეჭდილებებისა და ინფორმაციის გაცვლის ეფექტიანობას ახალი იდეების გენერირებასა და ერთობლივი სამეცნიერო პროექტების რეალიზაციაში.

ამასთან, სწავლების არჩეული ფორმატის (ონლაინ ფორმატი vs. ოფლაინ ფორმატი) საბოლოო ეფექტიანობა უშუალო კავშირშია თავად სწავლების პროცესის ეფექტიანობასთან. ამ უკანასკნელს კი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს შესატყვისობა შრომის ბაზრის მოთხოვნილებებთან. საჭირო იქნება მეტი ყურადღების დათმობა შრომის ბაზარზე არსებითი ცვლილებებისადმი, შესაბამის საბაზრო კონიუნქტურაზე ადაპტირებულ სპეციალისტებზე მოთხოვნის გათვალისწინება და მათზე ადეკვატური რეაგირება. ეს საკმაოდ რთულია დღევანდელი გადასახედიდან, როდესაც პანდემია არა თუ არ დასრულებულა, არამედ მის მასშტაბებს პიკისთვის ჯერ არც კი მიუღწევია. შესაბამისად, პროგნოზის გაკეთება შეუძლებელია არა თუ იმაზე, როგორი იქნება მოთხოვნა შრომით ბაზარზე 4-5 წლის შემდეგ პროფესიების, სპეციალობების, რეგიონებისა და ა.შ. მიხედვით, არამედ იმაზეც კი, თუ როგორ კონფიგურაციას მიიღებს ეკონომიკა ქვეყნისა თუ გლო-

ბალური მასშტაბით სულ რაღაც ერთი წლის შემდეგ. (Бродников, 2020)

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ შრომის ბაზარზე მოთხოვნის შემცირება მაღალ კორელაციაშია სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის შემცირებასთან და ეს უკანასკნელი - აკადემიური განათლების მქონე სპეციალისტების მომზადებასთან (თუმცა, გაცილებით დაბალი კორელაციით).

აღნიშნულ ვითარებაში არსებითად იზრდება პოტენციური დამქირავებლების უმაღლეს სასწავლებლებთან კონტაქტის ეპიზოდურის ნაცვლად სისტემური ხასიათის მიცემა. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია იმ სპეციალობების მიხედვით, რომლებსაც პანდემია ყველაზე მეტად შეეხო (მაგალითად, სტუმარ-მასპინძლობის და ტურიზმის ინდუსტრია). ამასთან, სასურველია, რომ პრაქტიკას ადგილი ჰქონდეს არა სასწავლო პროცესის მიწურულს, არამედ სწავლების მთელი პერიოდის მანძილზე (2-3-ჯერ მაინც), რომლის დროსაც სტუდენტები გაეცნობიან საქმიანობის სხვადასხვა დონეზე (რიგითი შემსრულებლის, ადმინისტრატორის და ა.შ.) ფუნქციებს, ამოცანებს და პასუხისმგებლობას, სხვა თანამშრომლებთან სუბორდინაციისა და კოორდინაციის საკითხებს. ეს მნიშვნელოვნად გაზრდის მათ კონკურენტუნარიანობას შრომის ბაზარზე უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ.

არაერთი სპეციალობაა, რომელზეც მოთხოვნა არ მცირდება თვით პანდემიის პირობებში. - ესაა სპეციალობები, რომლებიც უკავშირდება ეკონომიკის გაციფრებას. ასეთი სპეციალობების მიხედვით სპეციალისტების მომზადება ხელს შეუწყობს ეკონომიკის სწრაფ განვითარებას, ხოლო, მეორე მხრივ, თავად აღნიშნული სპეციალობების წარმომადგენლებისათვის

უზრუნველყოფს დასაქმების და შემოსავლების სტაბილურ დონეს.

პანდემიის გამო გლობალური მოთხოვნისა და მიწოდების შემცირებამ მნიშვნელოვანის ცვლილებები გამოიწვია დასაქმების ფორმატის მხრივაც. ეს აისახა როგორც დასაქმებულთა რაოდენობის ცვლილებაში, ისე თავად დასაქმების ოფლაინ და ონლაინ ფორმებს შორის თანაფარდობაში.

კორონავირუსის პანდემია უშუალო ასახვას ჰპოვებს დასაქმების მასშტაბებსა და ფორმატზე, ამცირებს რა დასაქმებულთა საერთო კონტინგენტს, არსებითად ცვლის შრომის ბაზრის კონიუნქტურას და სამსახურშენარჩუნებულ თანამშრომელთა საგრძნობ ნაწილს ონლაინ ფორმატში „გადაისვრის“.

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 2019 წლის ბოლოს გლობალურად, სამუშაო ძალის რაოდენობამ 3489 მლნ. კაცი შეადგინა, უმუშევრობის დონემ - 4.936%, უმუშევართა რაოდენობამ კი - 172.2 მლნ. კაცი (Labor force, total; Unemployment, total. 2020). გამოდის, რომ უმუშევრობის დონე მსოფლიოში პანდემიის გამო 2020 წელს წინა წელთან შედარებით დაახლოებით 1.8-ჯერ გაიზარდა და 13.7%-ს მიაღწევს. საქართველოში, მაგალითად, ის, რომ პანდემიამ გამოიწვია უმუშევრობის ზრდა, არაა საკმარისი პროცესის სრულფასოვნად წარმოჩენისათვის. საქმე იმაშია, რომ სამუშაო ადგილების შემცირების პარალელურად მასობრივი ხასიათი მიიღო არასრული სამუშაო დროის რეჟიმის გავრცელებამ - როდესაც ფორმალურად არ უქმდება სამუშაო ადგილი, მაგრამ იქ დასაქმებული პირის სამუშაო დროის ხანგრძლივობა მცირდება ან სამუშაო დროის ხანგრძლივობის უცვლელობის პირობებში მცირდება შრომის ანაზღაურება. ოფიციალური სტატისტიკით,

უმუშევრობის დონე 2020 წლის მესამე კვარტალში 11.9%-ია, რაც წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით მხოლოდ 0.8 პუნქტითაა გაზრდილი.

უმუშევრობის 0.8%-ანი დონე - ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობისა და დასაქმების მაჩვენებლის საერთო შემცირების პირობებში, დაახლოებით 50 ათას უმუშევარს ნიშნავს. მაგრამ აღნიშნულ რიცხვზე დაახლოებით 5-6-ჯერ მეტია იმათი რაოდენობა, რომლებსაც ფორმალურად არ დაუკარგავთ სამუშაო, მაგრამ შეუმცირდათ სამუშაოს ხანგრძლივობაც და შრომის ანაზღაურებაც, ეს კი არანაკლებ 250-300 ათასი კაცია. აღნიშნულის გათვალისწინებით, რეალურად დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება, სამუშაო დროზე გადაანგარიშებით, საქართველოში არანაკლებ 2.0-2.5%-ია („რეზონანსი“, 12.11.2020) აღნიშნული მონაცემი, საქართველოს მშპ-ის ფაქტობრივი დინამიკის გათვალისწინებით, სრულად შეესაბამება ოუკენის კანონის მიხედვით დადგენილ დამოკიდებულებას უმუშევრობის დონესა და მშპ-ის დინამიკას შორის.

პანდემიამ არსებითად შეცვალა მდგომარეობა შრომით ბაზარზე. ასე მაგალითად, მოსკოვში 2020 წლის დასაწყისში ერთ უმუშევარზე 4.4 ვაკანსია მოდიოდა, ივნისის შუა რიცხვებში კი ერთ ვაკანსიაზე - 4 უმუშევარი («Независимая газета», 29.06.2020). კიდევ უფრო მძიმე იყო მდგომარეობა მთლიანად ამ ქვეყნის მასშტაბით, სადაც ყოველ ვაკანსიაზე მითითებული თანამდებობის დაკავების 7 მსურველი მოდიოდა („Российская газета“, 4.04.2020).

უახლოეს პერიოდში შრომის დისტანცირების ფორმები, რომლის პიონერები კორონავირუსის პანდემიის პერიოდში ისედაც უმაღლესი და ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლები აღმოჩნდნენ, კიდევ უფრო განვითარდება, გაჩ-

ნდება დისტანციურად მომუშავე თანამშრომლების შრომის ინტენსიფიკაციის ახალი, დახვეწილი ფორმები. აქაც, ისევე როგორც ეკონომიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროებში, ფაქტობრივად (წა)იშლება ზღვარი სამუშაო და არასამუშაო დროის ტრადიციულ დაყოფას შორის.

მაგრამ ონლაინ ურთიერთობებს აქვთ გამოყენების ეფექტიანობის ზღვრული დონე. - მაგალითად, საკმაოდ პრობლემურია სრულფასოვანი სამუშაო ადგილის შექმნა სახლში - ყველას არა აქვს შესაძლებლობა, გამოყოს ონლაინ მუშაობისთვის ცალკე კაბინეტი, სამუშაო მაგიდა, რაც ამ ფორმით დასაქმებულისთვის ქმნის გარკვეულ ფსიქოლოგიურ და, არც თუ იშვიათად, ფიზიკურ დისკომფორტს. თანაც, იაფ ონლაინ საქმიანობას თავისი უარყოფითი თანმდევი ეფექტიც აქვს. - იგი იწვევს კოლექტივის ატომიზაციას, ერთიანობის კოროზიას. მაგრამ იქ, სადაც საქმიანობის ოფისური ფორმა საქმიანობის აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს, განსაკუთრებით ფასეული გახდებიან ის თანამშრომლები, რომელთა საქმიანობა დაუკავშირდება მართვის, კოორდინაციისა და ახალი იდეების გენერირების საკითხებს.

აღნიშნულ პრობლემებს ვერ ასცდა სამეცნიერო საქმიანობაც, რომლის პრობლემატიკა, საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას და მხარდაჭერას.

სახელმწიფოს მიერ მეცნიერების დაფინანსების გარეშე, პირველ რიგში, ფუნდამენტური (და რა თქმა უნდა, გამოყენებითი) მეცნიერების ფინანსური ინექციების გარეშე, სამეცნიერო საქმიანობა ვერ შეინარჩუნებს ეკონომიკურად მიმზიდველ, სოციალურად პრესტიჟულ ფორმას, რაც ნებისმიერ ქვეყანას ქრონიკული ჩამორჩენისათვის გაწირავს.

ამიტომაც საჭირო იქნება ხარჯების გაზრდა შესაბამისი მიმართულებებით. საქართველოში მეცნიერებაზე ხარჯების წილი მშპ-ის ერთ პროცენტზე საგრძნობლად ნაკლებია, მაშინ როდესაც ეს მაჩვენებელი ეკონომიკურად მოწინავე ქვეყნებში 3-4%-ის ფარგლებშია. შედეგად, წმინდა სამეცნიერო საქმიანობა საქართველოში უკვე დიდი ხანია პრესტიჟულად აღარ ითვლება. აკადემიურ-კვლევით სექტორში დასაქმებულ პირთა საშუალო ასაკი საქართველოში, ჩვენი გაანგარიშებით, დაახლოებით 54 წელია, რაც 17 წლით აღემატება ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის მედიანურ ასაკს. (საქსტატი, 2020) და კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც განსაკუთრებით მკაფიოდ წარმოჩინდა პანდემიის პერიოდში.

მართალია, არ არსებობს ხისტი კორელაცია განათლებაში ჩადებულ ხარჯების ზრდასა და განათლების დონის ზრდას შორის, მთლიანობაში მათ შორის დადებითი კორელაცია ცალსახაა. თვით საქართველოში რამდენიმე ათეული უმაღლესი სასწავლებლის არსებობაც კი, რომელიც საზოგადოების ერთ ნაწილში ირონიით აღიქმება, სწორედ ჩვენი საზოგადოების, მისი რიგითი წევრების განათლებისაკენ იმანენტური სწრაფვის მკაფიო გამოხატულებაა. ამიტომ ქართული საზოგადოება სრულებითაც არ არის ინდეფერენტული პანდემიის პირობებში სწავლების მდგომარეობის, ფორმატისა და შედეგების მიმართ.

ამ ფონზე განსაკუთრებით საგულისხმოა OECD-ის განათლების დირექტორატის ხელმძღვანელის ანდრეას შლაიხერის მიერ საქართველოს ლიდერ ქვეყანად მოხსენიება დისტანციური სწავლების წარმატებით დანერგვის თვალსაზრისით. (არჩვამე, 2020) ეს უბრალოდ შექება კი არაა, არამედ მორალური გამარჯვებაცაა. თანაც ისეთ ქვეყანასთან „ტანდემში“, რო-

გორიც მსოფლიოში ადამიანისეული განვითარების ინდექსით 12-ე ადგილზე მყოფი ფინეთია (საქართველო - 70-ე). (Human Development Report, 2019)

პანდემიისას სახელმწიფო სატელევიზიო არხის მეშვეობით ჩატარებული კვალიფიციური ლოგიკური და თვალსაჩინოებით გაჯერებული დისტანციური გაკვეთილები ხელმისაწვდომი და გასაგებია ყოველი მოსწავლისათვის. ბევრი მშობელი (და არა მარტო ისინი), „ცალი თვალითა და ყურით“, თავადაც ინტერესით ადევნებდნენ თვალყურს ტელევიზიით ჩატარებულ გაკვეთილებს. შეიძლება ითქვას, რომ პანდემიამ მკაფიოდ წარმოაჩინა საქართველოს საგანმანათლებლო და ინტელექტუალური მზაობის მაღალი, მოწინავე ქვეყნების შესატყვისი, ადეკვატური დონე და ამის უზრუნველყოფაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სახელმწიფოს მზარდი და ეფექტიანი მხარდაჭერა.

დასკვნა

კორონავირუსის პანდემიამ, იმის გარდა, რომ მძლავრი სტიმული მისცა ტექნოლოგიების განვითარებას კომუნიკაციების სფეროში, თვისობრივად ახალ ასპექტში დააყენა სწავლა-განათლების, კვალიფიკაციის ამაღლების საკითხი. სწავლებისა და საქმიანობის დისტანციური ფორმების ფართოდ გავრცელებამ, დისტანციურ სწავლებაზე ფორსირებულმა გადასვლამ წარმოაჩინეს ურთიერთობის ამგვარი ფორმატის დადებითი და უარყოფითი, ძლიერი და სუსტი მხარეები, გავლილი დრო პანდემიის დაწყებიდან და პროცესის მიმდინარეობის ანალიზი იძლევა საკმარის საფუძველს ონ-ლაინ ფორმატის უპირატესობების ფართოდ, საყოველთაოდ დასანერგად და მისი სუსტი ან მიუღებელი ასპექტების მინიმინიზაცი-

ისათვის.

პანდემიით განპირობებულმა ონლაინ, დისტანციურ სწავლებაზე ფორსირებულმა გადასვლამ წარმოაჩინა აღნიშნული პროცესის შეუქცევადი და მზარდი ხასიათი. - თუ აკადემიურ პერსონალთან დაკავშირებით განვიხილავთ პრობლემას და სასწორის ერთ პინაზე დავდებთ პოზიტიურ შედეგს, ის აშკარად გადასწონის ნეგატიურს, რომელიც ცალსახად მიღწევად რეჟიმში იმყოფება.

შედარებით უფრო რთულად დგას საკითხი სტუდენტურ კონტინგენტთან მიმართებაში. - ახალგაზრდებს, როგორც წესი, სწორედ სტუდენტების წლებში უწევთ გამოსვლა ცხოვრებისეულ გზაზე, უმაღლეს სასწავლებლებში „ცოცხალი“ ურთიერთობები უნდა დაეხმაროს მათ სოციალიზაციის, სამოქალაქო თვითშეგნებისა და ემპათიის გამომუშავებაში, რის უზრუნველყოფა და სრულფასოვანი ჩანაცვლება სწავლების ონლაინ რეჟიმს ობიექტურად არ ძალუძს.

ამიტომ, მოსაძებნია უნივერსიტეტის სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის, როგორც „საკუთარი კლასტერის“ წარმომადგენლებთან, ისე ერთმანეთთან ურთიერთობის სიხშირის რაღაც „ოქროს შუალედი“, რომლითაც ცოცხალი ურთიერთობები აღარ იქნება ისეთი ინტენსიური და ყოველდღიური, როგორც მანამდე და შემოიფარგლება გაცილებით ნაკლები ინტენსივობით. დანარჩენი დრო მთლიანად გადავა მათი თვითორგანიზებისა და თვითრეალიზაციისათვის განკუთვნილ „დროის ყულაბაში“.

რამდენად შეძლებენ უმაღლესი სასწავლებლების აკადემიური სფეროს წარმომადგენლები ონლაინ სწავლების სფეროში გადასული სტუდენტების არა მარტო სწავლის, ცოდნის, განათლების მიღების პროცესში „აყოლიებას“,

არამედ მათი სოციალიზაციისა და ემპათიის უნარ-ჩვევების გამომუშავებას, ამაზე დიდწილად იქნება დამოკიდებული ჩვენი ქვეყნის ხვალისდელი დღე და სამოქალაქო საზოგადოების სიმწიფე.

კორონავირუსის პანდემიის საბოლოო დამარცხება ზემოხსენებული პრობლემების დიდ ნაწილს ან მოხსნის, ან საგრძნობლად შეამსუბუქებს, თუმცა ონლაინ ფორმატთან ადამიანთა ყოველდღიური ცხოვრების, სწავლების, შრომისა და ურთიერთობების ადაპტაციის აუცილებლობა მთლიანობაში კვლავაც შეინარჩუნებს მაღალ აქტუალობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე, ი. (2020) კორონავირუსის პანდემიასთან დაკავშირებული გლობალური ცვლილებები. - თბილისი, „მწიგნობარი“.

2. არჩვაძე, ი. (2020) ჩვენი ქვეყნის სამაგალითოდ მოხსენიება, მსოფლიო უმნიშვნელოვანესი სტრუქტურის განათლების დირექტორატის ხელმძღვანელის მიერ შექმნის გარდამორალური გამარჯვებაცაა. 7.05.2020. -URL:www.kvira.ge (ხელმისაწვდომია 21.11.2020)

3. ათასობით ადამიანმა სამსახური დაკარგა, უფრო მეტს ხელფასი გაუნახევრდა. გაზ. „რეზონანსი“, 12.11.2020.

4. სამეცნიერო დაწესებულებებში მეცნიერული კვლევებისა და დამუშავებების გამოკვლევა, 2019 წელი. (2020) საქსტატი. -URL: <https://www.geostat.ge/ka/single-news/1958/sametsniero-datsesebulebebshi-metsnierulikvlevisa-da-damushavebebis-gamokvleva-2019-tseli> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020)

5. World Bank (2020). Labor force, total. - URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020);

6. World Bank (2020) Unemployment, total. -URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020)

7. Human Development Report (2019). -URL: <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020)

8. Работу в офисах оставят для элиты, для большинства – онлайн. - «Независимая газета», 29.06.2020.

9. Названы профессии, по которым выросло число вакансии. – Российская газета, 4.04.2020.

10. Бродников, М. (2020) Офисы после пандемии: куда вернуться из карантина белые воротнички. – URL:www.rbk.ru.

Joseph Archvadze

Doctor of Economics, Professor. Kutaisi
University, Georgia

ioseb.archvadze@unik.edu.ge

**TRANSFORMATION OF THE FORMAT OF
STUDY AND WORK IN THE CONTEXT
OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC**

SUMMARY

Despite the fact that the coronavirus pandemic caused an economic crisis and a significant reduction in demand and supply, it gave a strong impetus to the development and massive use of information technology, in the beginning of a new long wave of the economic cycle. The pandemic is not a challenge only to the world community, but it also tests it - to what extent it is able to quickly and efficiently digitize the economy, transfer production to a new technological level, and ultimately, implement the fourth technological revolution.

The Internet, telecommunications already have the opportunity to improve their qualifications in their own or promising specialties of interested persons through appropriate online courses. In countries with developed market economies and before the pandemic, the number of students in such courses was almost equal to the number of university students, and in the coming years, in all likelihood, it will significantly exceed it. This fully fits into the life-long learning trend caused by rapid technological changes, which nullifies the “eternal status” of the acquired profession.

In less than a year since the beginning of the global coronavirus pandemic, there have been significant changes in the organization of forms of study and teaching in universities. The latter have to seriously revise their teaching methods in the “rapid chess” mode and abandon outdated forms of

teaching.

COVID-19 has paved the way for distance learning and work, online lessons, lectures, video conferences. However, the distance, online form of training and work has not only advantages, but also disadvantages, the ultimate level of efficiency. At the same time, at present, not all students, students and even educational institutions have the technical and material capabilities to provide online learning.

Knowledge is a multifunctional tool with the help of which a person copes with certain tasks. Taking this into account, the university should equip young people with such knowledge that will have not only informational load, but also great applied value.

In the context of the pandemic, universities are faced with serious challenges, most of them are like a downward spiral orbit: on the one hand, online teaching saves money on the maintenance and operation of classrooms, but on the other hand, this means reducing the costs of students (their parents, sponsors, etc. etc.), the appropriate adjustment of their mobility plans, which makes the administration and the state the need to pursue a new, changed educational and economic policy.

In the context of a pandemic, the implementation of these tasks faces a serious danger: traditional forms of study and knowledge transfer are disrupted and the market requirements become not entirely clear due to its significant narrowing. The question of the need to reduce the dependence of the cost of studying at universities on the contributions of the students themselves (their parents, sponsors, etc.) is becoming increasingly acute. Such expenses in state universities should be completely borne by the state, which will practically reduce to zero the motivation of the universities to maintain undisciplined

students within the walls of the university and will significantly increase the demand towards them (and, accordingly, the quality of education).

Which place can online learning take in a pandemic period? In general (without taking into account the mention in the context of the pandemic), the advantage of online education is unambiguous for those specialties, the perspective of which presupposes predominantly the same format. However, it should be remembered that the online format is a specific, actually surrogate form of social relations and professional and personal self-confidence and communication skills are practically not based on it. So, instead of a tug of war between online and offline forms, it is necessary to find the optimal balance between the forms of their complementarity and not interchangeability.

Online courses for stakeholders are no less mobilizing. Listening to a lecture in this format is possible at a convenient time (at home, while traveling, while waiting for a bus or waiting in line for purchases, etc.). These courses are a subjective choice of everyone and are not a forced form for gaining some number of so-called credits. Due to high motivation, the degree of development is more stable and higher. Over time, the knowledge gained through such courses will become more valuable in the selection of an employee for a vacant position.

Distance learning, in spite of the fact that it has a number of advantages (convenient, economical - it saves costs on transport, time, egalitarian, etc.) is still a substitute - it only partially replaces, but does not replace fully relations between the lecturer and student (as well as between academic staff). It does not replace such aspects of full-fledged student life as the living relations of students, their joint participation in public events. In the online format, it is possible to transfer knowledge, but not the

nuances of culture, behavior, creativity, national and regional sensitivity, humor, etc. Online learning and relationships is, figuratively speaking, a movie shot on a flat screen, while classroom learning is a movie in 3D.

The focus on distance learning has one very significant side effect: it creates a danger to the level and frequency of mutual communication of academic staff. Because of this, departments and social and professional unions can undergo a serious deformation of their significance. Accordingly, this will increase the degree of alienation of the academic staff from the universities that provided them with jobs.

The problem of socialization, from a slightly different perspective, is also faced by persons engaged exclusively in scientific work - how will scientific links, "chained" by common ideas and goals, be formed?

The final effectiveness of the chosen training format (online vs. offline format) is determined by the effectiveness of the training process. The latter is largely determined by compliance with the requirements of the labor market. In turn, this compliance is largely predetermined by the systemic (instead of episodic) contact of potential employers with universities.

The coronavirus pandemic is directly reflected in the scale and format of employment - it reduces the overall contingent and significantly changes the employment situation, "throws" a significant part of the employees who have retained their jobs online. Remote forms of work, which were already pioneered by higher and general education schools, will develop even more, new, more sophisticated forms of intensification of work of employees employed at remote locations will appear. Here, as in other spheres of economic and

social life, the boundaries between the traditional division of working and non-working (free) time will actually be erased.

However, online work has refrained level of efficiency. For example, it is very problematic to create a workplace at home - not everyone has the opportunity to organize a separate office, a desk for such work, which creates psychological and, often, physical discomfort. The fact is that online work has a concomitant negative effect. It causes the atomization of the collective, the corrosion of its unity.

To the extent that representatives of higher education and the academic sphere can lead the students who have switched online, not only in their studies, but also in the development of skills and feelings of socialization and empathy in them, the future and the maturity of civil society will largely depend on this.

It is necessary to find a kind of “golden mean” of relations both between students and academic staff, and with representatives of “their own cluster”, in which direct live relationships may not be as intense and daily as before. The rest of the time will be completely transferred to their self-organizing and self-fulfilling “box of time”.

The final victory over the pandemic will eliminate or significantly alleviate most of the above problems, however, the need to adapt everyday life, study, work to the online format of relationships will remain highly relevant.

KEY WORDS: Coronavirus pandemic, distance learning, online relationships, academic staff, alienation.

J.E.L. classification: A29, E32, F68

References:

1. Archvadze, J. (2020) Coronavirus Pandemic-Related Global Changes in the World. - Tbilisi (in Georgian).
2. Archvadze, J. (2020) Mentioning our country as an example, apart from praise from the head of the education directorate of an important world institution, is also a moral victory. . -URL:www.kvira.ge 7.05.2020 (available 21.11.2020) (in Georgian).
3. Thousands of people have lost their jobs, much more than those whose salaries were cut. Resonance newspaper. 12.11.2020. (in Georgian).
4. Survey of the state of scientific research and development in scientific organizations of Georgia. (2020) – URL: <https://www.geostat.ge/ka/single-news/1958/sametsniero-datseebulebebshimetsnieriuli-kvlebebisa-da-damushavebebis-gamokvleva-2019-tseli> (available 21.11.2020)
5. World Bank (2020). Labor force, total. - URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN> (available 21.11.2020);
6. World Bank (2020) Unemployment, total. -URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS> (available 21.11.2020)
7. Human Development Report (2019). -URL: <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> (available 21.11.2020)
8. Работу в офисах оставляют для элиты, для большинства – онлайн. - «Независимая газета», 29.06.2020.
9. Названы профессии, по которым выросло число вакансии. – Российская газета, 4.04.2020.
10. Бродников, М. (2020) Офисы после пандемии: куда вернуться из карантина белые воротнички. – URL:www.rbk.ru (available 6.11.2020).

საქართველოს მაკროეკონომიკური გამოწვევები მსოფლიო პანდემიის ფონზე

ბორის ჭიჭინაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი, საქართველო
borkach@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: მთლიანი შიდა პროდუქტი, ექსპორტის და იმპორტის სტრუქტურა, საბადასახადლო ბალანსი, ფისკალური პოლიტიკა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები.

J.E.L . clasification: E0, E6, K2.

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია კორონავირუსის გავრცელებამდე საქართველოს საერთო მაკროეკონომიკური მდგომარეობა. მსოფლიოს პანდემიის პირობებში, აღნიშნულია იმ რისკების შესახებ, რის წინაშეც ამჟამად დგას საქართველოს ეკონომიკა. განსაკუთრებით გამახვილებულია ყურადღება იმ ნეგატიური ეკონომიკური მოვლენების შესახებ, როგორცაა: უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი, ეკონომიკის დოლარიზაციის მაღალი ხარისხი და ლარის გაცვლითი კურსის პრობლემები. წარმოდგენილი ანალიზის საფუძველზე საქართველოს მთავრობის მისამართით შემუშავებულია შესაბამისი რეკომენდაციები.

შესავალი

კორონავირუსის შედეგად გამოწვეული რთული ეკონომიკური მდგომარეობის შესამსუბუქებლად მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის მთავრობებმა და ცენტრალურმა ბანკებმა კოლოსალური თანხები გამოყო. შექმნილ მდგომარეობას ართულებს ის, რომ ჯერ კიდევ უცნობია იქნება თუ არა ვირუსის აფეთქების მეორე ტალღა. მსოფლიოში ამ კუთხით შექმნილია არაორდინალური და რთულად პროგნოზირებადი მდგომარეობა. საერთაშორისო

ორგანიზაციები, ისეთები როგორცაა: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი, აზიის ბანკი, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია და სხვები, პროგნოზს ვერ აკეთებენ შექმნილ მდგომარეობასთან დაკავშირებით და ვერ სთავაზობენ შესაბამის რეკომენდაციებს ქვეყნებს, მაშინ როცა ასეთი რეკომენდაციები სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნებისთვის. პერსპექტივას ბუნდოვანს ხდის, ის რომ ეკონომიკის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატებიც არ აკეთებენ პროგნოზს შექმნილ არაორდინალურ მდგომარეობაზე და არ სთავაზობენ შესაბამის სამოქმედო გეგმებს მსოფლიო ქვეყნების მთავრობებს. გამომდინარე აქედან ჯერ კიდევ უცნობია უახლოეს მომავალში თუ რა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების წინაშე აღმოჩნდებიან ქვეყნები აღნიშნული პანდემიის ფონზე. საჭიროა საქართველოს მთავრობამ მსოფლიოში შექმნილი რთული და არაპროგნოზირებადი ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით ადგილობრივ სამეცნიერო და ინტელექტუალურ რესურსებზე (მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, უმაღლესი სას-

წავლებლები, ეროვნული კვლევითი დაწესებულებები და სხვა) დაყრდნობით მოამზადოს ქვეყნის განვითარების როგორც მოკლევადიანი, ასევე გრძელვადიანი სტრატეგიები, რომლებიც ორიენტირებული იქნება ეროვნული მეწარმეობის განვითარებაზე და იმპორტჩანაცვლებითი პოლიტიკის ცხოვრებაში გატარებას შეუწყობს ხელს. ამით საქართველომ მაქსიმალურად უნდა აიცილოს მოსალოდნელი რისკები.

ძირითადი ტექსტი

საინტერესოა, თუ რა მდგომარეობაში შეხვდა საქართველო მსოფლიოში შექმნილ არაორდინალურ ეკონომიკურ მდგომარეობას და რა რისკების და გამოწვევების წინაშე დგას ჩვენი ქვეყანა. მდგომარეობის შეფასების და წარმოდგენის მიზნით მოვიყვანთ და განვიხილავთ რამდენიმე ძირითად მაკროეკონომიკურ პარამეტრს.

წარმოდგენილი მონაცემებიდან (იხ. ცხრილი 1) ჩანს, რომ 2015 წლისათვის მთლიანი ექსპორტის ოდენობამ 2.2 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, იმპორტმა კი-7.3 მილიარდი ამერიკული დოლარი. უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის ოდენობამ 5.1 მილიარდი ამერიკული დოლარი შეადგინა. 2015 წლისათვის საქართველოს ძირითად სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებთან უარყოფითი სავაჭრო სალდო გააჩნდა. უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის ეს ოდენობა საქართველოა მნიშვნელოვან უარყოფით ეკონომიკურ მოვლენებს იწვევს და ქვეყნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას საფრთხეებს უქმნის. სავაჭრო ბალანსის მხრივ 1995 წლიდან დაწყებული უარყოფითი ტენდენცია შენარჩუნდა მომდევნო წლებშიც. განვიხილოთ 2019 წლის ძირითადი მაკროეკონომიკური პარამეტრები.

ცხრილი 1

საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის სტრუქტურა ქვეყნების მიხედვით 2015 წლისათვის

ქვეყნები	ექსპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	წილი მთლიან ექსპორტში (%)	იმპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	ხვ. წილი მთლიან იმპორტში (%)	სალდო +/-
აშშ	104,228.3	4.7	254,089.2	3.5	-149,806.9
რუსეთი	162,885.6	7.4	625,714.4	8.6	-462,828.8
იაპონია	3,304.0	0.1	212,212.3	2.9	-208,908.1
ჩინეთი	125,803.2	5.7	587,298.9	8.0	-461,495.7
დანარჩენი აზია	907,538.2	41.2	2,784,301.8	38.1	-1,876,763.6
ევროკავშირის ქვეყნები	644,729.9	29.3	2,082,429.4	28.5	-1,437,699.5
დანარჩენი ქვეყნები	255,699.2	11.6	758,362.2	10.4	-502.662.9
სულ:	2,204,188.6	100	7,304,165.1	100	-5,099.976.5

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

ცხრილი 2

საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის სტრუქტურა
ქვეყნების მიხედვით 2019 წლისათვის

ქვეყნები	ექსპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	წილი მთლიან ექსპორტში (%)	იმპორტი (ათასი აშშ დოლარი)	წილი მთლიან იმპორტში (%)	საღდო +/-
აშშ	132,251.4	3.5	678,728.4	7.1	-546,477.0
რუსეთი	496,974.1	13.1	977,025.7	10.3	-480,051.6
იაპონია	12,291.9	0.3	257,299.4	2.7	-245,007.5
ჩინეთი	223,129.7	5.9	858,587.7	9.0	-635,460.0
დანარჩენი აზია	1,677,309.1	44.2	3,287,347.4	34.5	-1,610,038.3
ევროკავშირის ქვეყნები	819,242.4	21.5	2,407,237.3	25.3	-1,587,995.0
დანარჩენი ქვეყნები	437,250.9	11.5	1,050,683.3	11.1	-613,432.4
სულ:	3,798,449.5	100	9,516,911.3	100	-5,718,461.8

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

წარმოდგენილი მონაცემებიდან (იხ.ცხრილი 2) ჩანს, რომ 2019 წლისათვის მთლიანი ექსპორტის ოდენობამ 3.8 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, იმპორტმა - 9.5 მილიარდი ამერიკული დოლარი ხოლო უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის ოდენობამ 5.7 მილიარდი ამერიკული დოლარი შეადგინა (სავაჭრო დეფიციტი 2015 წლისათვის 5.1 მილიარდი აშშ დოლარი იყო). საქართველოს, 2019 წელს, ისე როგორც შესადარ 2015 წელს (ასევე 1995 წლიდან), თავის ძირითად სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებთან უარყოფითი სავაჭრო საღდო გააჩნდა. აღნიშნული უარყოფითი ტენდენცია სამწუხაროდ 2020 წელსაც შენარჩუნებულია.

როგორც ცნობილია, რაც უფრო ღიაა ქვეყანა და გახსნილია მისი ფინანსური ბაზრები, უფრო მეტი შესაძლებლობა ეძლევა ქვეყანას

გადადგას შესაბამისი ქმედითი ნაბიჯები ქვეყნის სავაჭრო დეფიციტის ან პროფიციტის შესაბამისად. განსაკუთრებით ცუდ მდგომარეობაში არიან ის ქვეყნები, რომლებიც უფრო მეტი საქონლის იმპორტს ანხორციელებენ ქვეყანაში ექსპორტთან შედარებით, ანუ როდესაც ქვეყანას უარყოფითი წმინდა ექსპორტი აქვს. ასეთ პირობებში მყოფი ქვეყნები იძულებულნი არიან მოიზიდონ უცხოელი ინვესტორები ან ისესხონ ფული სხვა ქვეყნებიდან, რათა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესონ მაკროეკონომიკური მდგომარეობა. მეტად საინტერესო სურათს მივიღებთ თუ განვიხილავთ საქართველოს საგადასახდლო ბალანსს გარკვეული წლების (2015 და 2019 წწ) მიხედვით.

საქართველოს საგადასახდელო ბალანსი 2015 წლისათვის
(მლრდ აშშ დოლარი)

მიმდინარე ანგარიში		
ექსპორტი	2.2	
იმპორტი	7.3	
სავაჭრო ბალანსი (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (1)	-5.1	
ინვესტიციებიდან მიღებული შემოსავალი	0.27	
ინვესტიციებზე გადახდები	1.1	
ინვესტიციებისგან წმინდა შემოსავალი (2)	-0.83	
წმინდა ტრანსფერტული გზავნილები (3)	-0.0014	
მიმდინარე ანგარიშის სალდო (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (1)+(2)+(3)	-5.9314	
კაპიტალის ანგარიში		
უცხოელების მფლობელობაში არსებული საქართველოს აქტივების ზრდა (4)	2.83	
საქართველოს მფლობელობაში არსებული უცხოური აქტივების ზრდა (5)	1.18	
კაპიტალის ანგარიშის სალდო (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (4)-(5)	+1.65	
სხვაობა:	დეფიციტი -4.28	

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

წარმოდგენილი მონაცემებიდან (იხ.ცხრ. 3) ჩანს, რომ 2015 წელს სავაჭრო ბალანსის დეფიციტმა 5.1 მლრდ. აშშ დოლარი შეადგინა. 2015 წელს საქართველოში ინვესტიციებიდან მიღებულმა შემოსავალმა შეადგინა 0.27 მლრდ. აშშ დოლარი, ხოლო ინვესტიციებზე გადახდებმა 1.1 მლრდ. დოლარი, სხვაობამ კი -0.83 მილიარდი. ტრანსფერტული გზავნილები საქართველოდან 1.4 მილიონი აშშ დოლარის ფარგლებში დაფიქსირდა. თუ წმინდა გადახდები დანარჩენი მსოფლიოსგან დადებითია, მაშინ ქვეყანას მიმდინარე ანგარიშის პროფიციტი აქვს, ხოლო თუ წმინდა გადახდები დანარჩენ მსოფლიოსთან უარყოფითია, მაშინ ქვეყანას მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი აქვს.

საქართველოს 2015 წლის მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი 5.93 მლრდ. ამერიკულ დოლარს შეადგენს. რაც შეეხება კაპიტალის ანგარიშს, 2015 წელს უცხოელების მფლობელობაში არსებული აქტივების ზრდამ 2.83 მლრდ. ამერიკული დოლარი შეადგინა, ხოლო საქართველოს მფლობელობაში არსებული აქტივების ზრდამ, კი 1.18 მლრდ. დოლარი. პროფიციტი 1.65 მლრდ დოლარით განისაზღვრა. სულ 2015 წელს მიმდინარე ანგარიშის (-5.9 მლრდ. აშშ დოლარი) და კაპიტალის ანგარიშის (+1.65 მლრდ. აშშ დოლარი) გათვალისწინებით დეფიციტმა შეადგინა -4.28 მლრდ. აშშ დოლარი, რაც 2015 წლის მშპ-ის 28.7%-ია.

საქართველოს საგადასახდელო ბალანსი 2019 წლისათვის
(მლრდ აშშ დოლარი)

მიმდინარე ანგარიში		
ექსპორტი	3.8	
იმპორტი	9.5	
სავაჭრო ბალანსი (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (1)	-5.7	
ინვესტიციებიდან მიღებული შემოსავალი	0.4	
ინვესტიციებზე გადახდები	1.9	
ინვესტიციებისგან წმინდა შემოსავალი (2)	-1.5	
წმინდა ტრანსფერტული გზავნილები (3)	-0.00366	
მიმდინარე ანგარიშის სალდო (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (1)+(2)+(3)	-7.2	
კაპიტალის ანგარიში		
უცხოელების მფლობელობაში არსებული საქართველოს აქტივების ზრდა (4)	1.9	
საქართველოს მფლობელობაში არსებული უცხოური აქტივების ზრდა (5)	0.77	
კაპიტალის ანგარიშის სალდო (დეფიციტი -/პროფიციტი+) (4)-(5)	+1.13	
სხვაობა:	დეფიციტი	--6.07

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

წარმოდგენილი მონაცემებიდან (იხ.ცხრ.4) ჩანს, რომ 2019 წელს სავაჭრო ბალანსის დეფიციტმა 5.7 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა, ინვესტიციებისგან მიღებულმა შემოსავალმა 0.4 მლრდ აშშ დოლარი, ხოლო ინვესტიციებზე გადახდებმა კი 1.9 მლრდ აშშ დოლარი.

2019 წელს უცხოელების მფლობელობაში არსებული საქართველოს აქტივების ზრდა 1.9 მლრდ ამერიკულ დოლარს, ხოლო საქართველოს მფლობელობაში არსებული უცხოური აქტივების ზრდა 0.77 მლრდ. ამერიკულ დოლარს შეადგენდა, სხვაობამ 1.13 მლრდ. ამერიკული დოლარი შეადგინა. სულ 2019 წელს მიმდინარე ანგარიშის (-7.2 მლრდ. აშშ დოლარი) და კაპიტალის ანგარიშის (+1.13 მლრდ. აშშ დოლარი) გათვალისწინებით დეფიციტმა

შეადგინა -6.07 მლრდ.აშშ დოლარი, რაც 2019 წლის მშპ-ის 34.2 %-ია.

ცნობილია, რომ სავაჭრო დეფიციტი ქვეყნის მაკროეკონომიკურ მდგომარეობას მნიშვნელოვნად აუარესებს. ამიტომ ამ შემთხვევაში ქვეყნები დეფიციტის აღმოსაფხვრელად სხვადასხვა მეთოდებს იყენებენ. კერძოდ: აწესებენ სავაჭრო ბარიერებს იმპორტირებულ საქონელზე. ზრდიან ქვეყნის შიგნით წარმოებული იმ პროდუქციის ხარისხს და მიმზიდველობას, რომელიც ექსპორტისათვისაა განკუთვნილი, ანუ ქვეყნები ატარებენ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ რეფორმებს ამ მიმართულებით.

უარყოფითი სავაჭრო დეფიციტის პირობებში ქვეყანაში მნიშვნელოვნად მცირდება ცენტრალური ბანკის განკარგულებაში არსე-

ბული უცხოური ვალუტის რეზერვები. ბოლო 25 წლის განმავლობაში სურათი არ იცვლება - ექსპორტის შედეგად მიღებული უცხოური ვალუტა მიემართება იმპორტის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულებების დასაფინანსებ-

ლად. ასეთი პრაქტიკა მნიშვნელოვნად აუარესებს ქვეყნის საერთო მაკროეკონომიკურ მდგომარეობას, რაც მთლიანობაში ჩვენს ეროვნულ ვალუტაზე (ლარი) უარყოფითად აისახება.

ცხრილი 5

საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური რეზერვების და მშპ-ის მონაცემები აშშ დოლარებში

წლები	რეზერვი (მლრდ აშშ დოლარი)	მთლიანი შიდა პროდუქტი (მლრდ აშშ დოლარი)	რეზერვების წილი მშპ-სთან (%)	რეზერვები მოსახლეობის ერთ სულზე (აშშ დოლარი)
2006 წლის 31 დეკემბრისთვის	0.930	7.7	11.7	211
2010 წლის 31 დეკემბრისთვის	2.3	11.6	19.8	523
2015 წლის 31 დეკემბრისთვის	2.5	14.9	16.7	671
2018 წლის 31 დეკემბრისთვის	3.3	17.6	18.7	885

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

2006 წლიდან, 2019 წლამდე საქართველოს ეროვნული ბანკის რეზერვები 930 მლნ აშშ დოლარიდან, 3.3 მლრდ აშშ დოლარამდე გაიზარდა (იხ.ცხრ. 5). რეზერვების წილი ქვეყნის მშპ-სთან მიმართ 2006-2019 წლების პერიოდში 11.7%-დან 18.7%-მდე ფარგლებში მერყეობს. რაც შეეხება მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით ეროვნული ბანკის რეზერვების ოდენობას, იგი 211 აშშ დოლარიდან (2006 წელი) 885 აშშ დოლარამდე გაიზარდა (2018 წელი). ეროვნული ბანკის რეზერვების შემცირებაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს. აქედან მნიშვნელოვანია წმინდა ექსპორტის უარყოფითი სალდო და კაპიტალის ანგარიშის დეფიციტი.

როგორც აღვნიშნეთ, მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი ეროვნული ბანკის ოფიციალური რეზერვების შემცირებას იწვევს, ჩვენს შემთხვევაში მდგომარეობაზე კიდევ უფრო ნეგა-

ტიურად აისახება საქართველოში დოლარიზაციის მაღალი კოეფიციენტი. ეროვნული ბანკის მონაცემებით აღნიშნული კოეფიციენტი 2013-2019 წლებში 56%-დან, 69%-მდე მერყეობდა, აქედან ყველაზე მაღალი მონაცემი 2016 წელს დაფიქსირდა - 69,83%, ხოლო მინიმალური 2013 წელს - 55.67%. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის და დოლარიზაციის მაღალი კოეფიციენტის გამო, საქართველო საგარეო შოკებზე მნიშვნელოვნად დამოკიდებული ქვეყანა ხდება. გლობალური ეკონომიკური კრიზისის და საქართველოში მცურავი სავალუტო კურსის პირობებში, მდგომარეობა კიდევ უფრო არაპროგნოზირებადი შეიძლება გახდეს. კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეული ნეგატიური გარემო, მსოფლიოს ქვეყნებს მნიშვნელოვანი ეროვნული ეკონომიკური რეფორმების გატარებისკენ უბიძგებს.

ცხრილი 6

ლარის ნომინალური გაცვლითი კურსის და მშპ-ის

დინამიკა 1996-2019 წლებში

წლები	მშპ (მლრდ აშშ დოლარი)	ლარის კურსი აშშ დოლართან მიმართებაში	ერთ სულ მოსახლეზე მშპ (ათასი აშშ დოლარი)	ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის ოდენობა ლარში
1996	3.0	1\$=1.26 ლ	0.683	860.58
2000	3.1	1\$=1.97 ლ	0.750	1477.50
2003	3.9	1\$=2.1 ლ	1.00	2100
2005	6.4	1\$=1.81 ლ	1.64	2968.40
2010	11.6	1\$=1.78 ლ	3.00	5340
2012	15.8	1\$=1.65 ლ	4.30	7095
2015	13.9	1\$=2.72 ლ	3.75	10200
2017	15.0	1\$=2.5 ლ	4.00	10000
2018	17.6	1\$=2.5 ლ	4.30	10750

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

როგორც ცხრილიდან სჩანს (იხ.ცხრ. 6), 1996 წელს 1 ამერიკული დოლარი ღირდა 1.26 ლარი, 2000 წლიდან ლარმა დაიწყო გაუფასურება და 1 ამერიკული დოლარი 1.97 ლარი გახდა. 2015 წელს 1 ამერიკული დოლარი 2.72 ლარი, ხოლო 2018 წელს კი-2.50 ლარი გახდა. საჭიროა აღინიშნოს, რომ ლარის ნომინალური გაცვლითი კურსის დაცემა ზემოაღნიშნულ მონაცემებთან (დოლარიზაციის მაღალი დონე, გაუარესებული საგადასახდელო ბალანსი) ერთად სხვა მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური პარამეტრების გაუარესებით არის გამოწვეული.

დღევანდელი მსოფლიო, ფაქტობრივად, აქამდე არნახულ და უჩვეულო ომშია ჩაბმული - მასში 3-ჯერ მეტი სახელმწიფო მონაწილეობს, ვიდრე მეორე მსოფლიო ომში. მსოფლიო ეკონომიკა დიდწილად კვლავ დაპაუზებულია - შემცირებულია გლობალური მოთხოვნა და გლობალური მიწოდება, ზარალი ათეულ ტრილიონობით დოლარს აღწევს. გაიზარდა უმუშევრობა. უკვე 2020 წლის პირველი კვარტლის ბოლოს მსოფლიოში საჭაერო ტრანსპორტის მგზავრთა რაოდენობა თითქმის რვა-

ჯერ შემცირდა (არჩვამე, 2020).

მდგომარეობა მართლაც არაორდინალურია, გამომდინარე აქედან მიღებული გადაწყვეტილებებიც არაორდინალური უნდა იყოს. მთავრობის მიერ ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რათა უახლოეს მომავალში არ შემცირდეს ბიუჯეტის შემოსავლები. ამისათვის კი ქმედითი ნაბიჯებია გადასადგმელი. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე აუცილებელია ახალი საინვესტიციო პაკეტების შეთავაზება შიგა და გარე ინვესტორებისათვის, საინვესტიციო პროცესების დაჩქარების და ბიუჯეტში საკუთარი შემოსულობების მობილიზების მიზნით (ჩიხლაძე, 2020).

დასკვნა

მსოფლიოში შექმნილი ვითარების გათვალისწინებით. საქართველოს საერთო მაკროეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით სწრაფად უნდა გატარდეს შესაბამისი რეფორმები. ამ პროცესში ხელისშემწეელი ფაქტორი იქნება თანამედროვე გლობალურ მსოფლიოში არსებული მნიშვნელოვანი

პრობლემები. ქმედითი ნაბიჯებია გადასადგმელი ქვეყანაში დოლარიზაციის კოეფიციენტის შემცირების მიმართულებით;

მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები, სხვა ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ პოზიტიურ პროგნოზებს აკეთებენ, ეს დამშვიდების უფლებას არ გვაძლევს. მსოფლიოში და საქართველოში შექმნილი მძიმე ეპიდემიოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ქვეყნის ყველა დონეზე (ცენტრალური, რეგიონული, მუნიციპალური), სწრაფად უნდა მოხდეს უკვე არსებული და მოქმედი სტრატეგიული განვითარების გეგმების კორექტირება.

კორონავირუსის გავრცელებამდე არსებული საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზიდან გამომდინარე ნათლად იკვეთება სწრაფი, დროში მკაცრად გაწერილი, ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების აუცილებლობა. სწორედ გატარებულმა რეფორმებმა უნდა უზრუნველყოს კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეული ნეგატიური ეკონომიკური მდგომარეობის გაჯანსაღება და 2021 წლიდან ეკონომიკის მდგრადი განვითარება. საქართველოს გააჩნია საჭირო რესურსი (ინტელექტუალური, ბუნებრივი, სტრატეგიული მდებარეობა) იმისათვის, რომ გაუმკლავდეს მსოფლიო პანდემიით გამოწვეულ ნეგატიურ შედეგებს და გადადგას ქმედითი ნაბიჯები ეკონომიკის სტაბილიზაციის უზრუნველსაყოფად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე, ი. (2020). კორონაპანდემია – გლობალური მოვლენა, რომელიც მასშტაბებით მსოფლიო ომის მასშტაბებს უტოლდება. საერთო გაზეთი №6;
2. ჩიხლაძე, ნ. (2020). ქალაქების ეკონომიკა და პანდემიის გამოწვევები. ქუთაისის უნივერსიტეტი. URL: <https://www.unik.edu.ge/News/1040?fbclid=IwAR3jt9FocF25Z6gS6VheJHWGO-Edpp6-sCvCk0ZtM5uCF6TagSRegH11LFo> (ხელმისაწვდომია: 25.11.2020)
3. საქართველოს ეროვნული ბანკი. URL: www.nbg.gov.ge
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური URL: www.geostat.ge (ხელმისაწვდომია: 25.11.2020)
5. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო URL: www.economy.ge (ხელმისაწვდომია: 25.11.2020)
6. საქართველოს მთავრობა URL: www.gov.ge (ხელმისაწვდომია: 25.11.2020)

Boris Tchitchinadze

Doctor of Economics, Akaki Tsereteli State
University Lecturer. Georgia

borkach@mail.ru

GEORGIA'S MACROECONOMIC CHALLENGES AGAINST THE BACKGROUND OF THE WORLD PANDEMIC

SUMMARY

The presented paper analyzes the economic situation in Georgia against the background of the world pandemic. The relevant statistical data on the high tax balance and dollarization ratio of Georgia are presented in detail. The article notes that Georgia did not have a good starting economic rate even before the Coronavirus pandemic, which creates a precondition for future problems. The paper focuses on the need for rapid economic reforms.

The paper presents conclusions and recommendations on the measures to be taken by the government in the near future. If the recommendations presented by the central government in the near future do not take into account the pandemic in the country, the socio-economic situation will become even more complicated, which will pose a significant threat to political stability as a whole.

An analysis of the economic situation in Georgia prior to the spread of the coronavirus clearly demonstrates the need for a rapid, time-bound, national economic policy. This reforms should be provide to get healthy the situation, which caused coronavirus pandemic and develop of the economy from 2021. Georgia has all the necessary resources (intellectual, natural, strategic location)

to deal with the negative consequences of the global pandemic and to take effective steps compared to other countries to ensure the stabilization of the economy.

Therefore, in order to improve the overall macroeconomic situation of the country, appropriate reforms should be carried out quickly. When carrying out reforms, it should be taking into account that an important impediment to improving the country's economic situation will be the fact that significant problems have accumulated in the modern global world in the following areas, such as: international rating companies, international financial institutions and international lobbying institutions. Despite the effective steps taken to solve the problem, the situation in this direction is entering in deeper crisis, and overall it is hindering the real improvement of the economic situation of countries (especially developing countries). it is necessary that The Government of Georgia take into account the significant problems existing in the above-mentioned international organizations when pursuing national economic policy. Although various international financial institutions, compared to other countries, make positive forecasts about the economic situation in Georgia, it still does not entitle us to calm down.

It is well known that the governments and central banks of almost every country in the world have allocated colossal sums of money to alleviate the difficult economic situation caused by the coronavirus. Complicating the situation is the fact that it is still unknown whether there will be a second wave of virus outbreaks. In the world is an extraordinary and difficult to predict situation in this regard. International organizations, such as the International Monetary Fund, the World Bank, the European Bank for Reconstruction

and Development, the Asian Bank, the World Trade Organization, etc., can not forecast the current situation and can not offer relevant recommendations to countries, while such recommendations are vital, especially developing countries. The situation is further complicated by the fact that the Nobel Prize winners in the field of economics do not make any predictions about the extraordinary situation and do not offer appropriate action plans to the governments of the countries of the world. Therefore it is still unknown in the near future what socio-economic problems will be in countries the light of this pandemic. Given the complex and unpredictable economic situation in the world, the Government of Georgia needs to prepare a short-term and long-term strategic development plan based on local resources (National Academy of Sciences, higher education institutions, national research institutions, etc.) Will facilitate handling. According to this strategic plan, Georgia should avoid the expected risks as much as possible.

KEYWORDS: Gross Domestic Product, Export and Import Structure, Balance of Payments, Fiscal Policy, Foreign Direct Investment.

J.E.L. classification: E0, E6, K2.

References:

1. Archvadze, J. (2020). Coronapandemia - a global phenomenon equal in scale to World War II. General Newspaper №6;
2. Chikhladze, N. (2020). Urban economics and pandemic challenges. Kutaisi University; URL: <https://www.unik.edu.ge/News/1040?fbclid=IwAR3jt9FocF25Z6gS6VheJHWGO-Edpp6-sCvCk0ZtM5uCF6TagSRegH1ILFo> (available 25.11.2020)

3. National Bank of Georgia. URL: www.nbg.gov.ge (available 25.11.2020)
4. National Statistics Office of Georgia. URL: www.geostat.ge; (available 25.11.2020)
5. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia URL:www.economy.ge; (available 25.11.2020)
6. Georgian Government. URL: www.gov.ge (available 25.11.2020)

პანდემიური და პოსტ-პანდემიური გარემოს ეკოლოგიური მდგრადობა

დარეჯან ჩხიროძე

აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
darejan.chkhirodze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ეკოლოგიური მშვიდობა, მდგრადი განვითარება, COVID19. პანდემია, მწვანე ეკონომიკა

J.E.L. classification: O01, Q57, Q58.

ანოტაცია

თანამედროვე დინამიური ეპოქის ძირითადი მახასიათებელი პროცესების და მოვლენების მოულოდნელი ცვლილებაა. ამათგან უპირველესია პანდემია COVID-19, რამაც მკვეთრი გავლენა მოახდინა მთელ მსოფლიოზე: გააჩერა გიგანტი საწარმოები, გამოკეტა მოსახლეობის უმრავლესობა სახლებში. დისტანციური მუშაობა სულ უფრო ეფექტური გახდა. ადამიანები ნაკლებად იყენებენ ტრანსპორტს, რითაც შემცირდა ატმოსფეროში მავნე ნივთიერებათა ემისია, „დაისვენა გარემომ“, გაცისფეროვდა, უფრო ნათელი და გამჭვირვალე გახდა ცა, გასუფთავდა წყალი, იმატა ჟანგბადმა, რამაც გარკვეული დადებითი გავლენა იქონია ფლორასა და ფაუნაზე.

კორონა ვირუსის კრიზისიდან გამოსვლის პროცესი არის შანსი, მიღწეულ იქნას ორმაგი ეფექტი - ასტიმულიროს ეკონომიკები, შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები და ამავე დროს დააჩქაროს მწვანე გარდაქმნა – ახალ დიზაინზე აიწყოს და გაცოცხლდეს მდგრადი, ინკლუზიური ეკონომიკა და ინდუსტრია, შენარჩუნდეს საციცოცხლოდ აუცილებელი ბიომრავალფეროვნების სისტემები და მოგვარდეს კლიმატური ცვლილების საკითხი (სათბურის აირების 50-55%-ით შემცირება 1990 წელთან შედარე-

ბით 2030-თვის). ევროპის მწვანე შეთანხმების საინვესტიციო გეგმა მოიცავს ისეთ სფეროებს, როგორც არის: მდგრადი მობილურობა, განახლებადი ენერჯეტიკა, შენობათა განახლება, კვლევები და ინოვაციები, ბიომრავალფეროვნების აღდგენა, წრითი (ციკლულარული) ეკონომიკა. „მწვანე შეთანხმება“ არის ეკონომიკური კრიზისის საპასუხოდ ევროპის მდგრად და კლიმატნეიტრალურ ეკონომიკის გადასაქცევად სწორი გადაწყვეტილებების გზამკვლევი.

შესავალი

გარემო მოიცავს ბუნებრივ და ხელოვნურ წარმონაქმნებს. ფართო გაგებით, კაცობრიობა და ყველა ბუნებრივი რესურსი, ატმოსფერო (ჰაერი), ჰიდროსფერო (წყალი), ლითოსფერი (ნიადაგი), ფლორა, ფაუნა გარემოში ურთიერთდაკავშირებულია და იმყოფება მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში. ამ კავშირების შედეგად განიხილოს შეფასებით კი ირკვევა, რამდენად ეკოლოგიურია გარემო, ანუ ადამიანის სამეურნეო საქმიანობა აღმშენებლობითია თუ დამანგრეველი. დამანგრეველია იმ შემთხვევაში თუკი სახეს უცვლის გარკვეულ ტერიტორიებს, ცვლის ჰავას, კლიმატს, ცნობილი

მოვლენის სათბურის ეფექტის და მისი თანამდებობის კლიმატის ცვლილებით.

ადამიანის არამიზნობრივმა ზემოქმედებამ ღრმად მომაკვდინებელი კვალი დატოვა ფლორა-ფაუნაზე. საკვებ პროდუქტებად ფაუნის გამოყენებამ გამოიწვია სხვადასხვა პანდემიების გაჩენა. ისტორიას ახსოვს პანდემიები, რომელთა უმეტესობა ფაუნაზე ზემოქმედებას უკავშირდება (პანდემია არის ეპიდემია, რომელსაც ახასიათებს ინფექციური დაავადების გავრცელება მასშტაბურ რეგიონში, რეგიონის რამდენიმე ქვეყანაში ან მთელ მსოფლიოში).

კაცობრიობის ისტორიაში დაფიქსირებულია რამდენიმე ტიპის პანდემია, მაგალითად ყვავილის და ტუბერკულოზის. ყველაზე განადგურებელი პანდემია იყო შავი ჭირი, რომელსაც მე-14 საუკუნეში დაახლოებით 75–200 მილიონი ადამიანი ემსხვერპლა. 2020 წლისათვის მსოფლიოში გავრცელდა ახალი კორონა ვირუსული დაავადება (Covid-19).

ძირითადი ნაწილი

საინტერესოა პანდემიის გავლენა გარემოზე, კერძოდ პანდემიური და პოსტპანდემიური გარემო. პანდემიამ COVID-19 მკვეთრი გავლენა მოახდინა მთელ მსოფლიოზე, გააჩერა გიგანტები, დაისვენა გარემომ, ადამიანები ნაკლებად იყენებენ ტრანსპორტს, რითაც შემცირდა ატმოსფეროში მავნე ნივთიერებათა ემისია, გასუფთავდა წყალი იმატა ჟანგბადმა და გავრცელდა ჟანგბადის მოყვარული ფაუნა. პირველად ათასწლეულის მანძილზე 2020 წლის გაზაფხულზე ვენეციის არხებში წყალი იმდენად გამდიდრდა ჟანგბადით და გამჭირვალე გახდა, რომ ფსკერზე მოცურავე თევზები შესამჩნევი გახდა შეუიარაღებელი თვალისთვის. ეს მოხდა იტალიაში კარანტინის

პირობების დაწესების შედეგად, რადგან შემცირდა ტურისტების ნაკადი და შესაბამისად მისი თანამდებობა ქმედებები.

შემცირდა მსოფლიოში სამრეწველო საწარმოების მუშაობა, მსოფლიოს ყველაზე დიდი დამბიძურებლის - ჩინეთის მრეწველობის შეჩერებამ მკვეთრი ცვლილებები გამოიწვია გარემოში, ადამიანებმა დაინახეს სუფთა ცა.

პანდემიის პერიოდში ენერგეტიკისა და სუფთა აირის კვლევის ცენტრის მონაცემებით ჩინეთში ჰაერში CO₂-ის გამოყოფა, შემცირდა 25%-ით (3 თებერვლიდან 1-ლ მარტამდე), რაც გამოწვეულია პანდემიის წინაღმდეგ მიმართული ღონისძიებებით (წარმოების მოცულობის შემცირება და ტრანსპორტით გადაადგილების შეზღუდვა). ცნობილია, რომ მსოფლიოში CO₂-ის გაფრქვევის 30% ჩინეთზე მოდის (ჩინეთი არის ქარის ტურბინების, მზის პანელების და ელექტროკარებისათვის მთავარი და მნიშვნელოვანი ლითიუმ-იონური აკუმულატორების ძირითადი მწარმოებელი). გაიზარდა „სუფთა დღეების“ რიცხვი.

ადამიანი უხეშად ერევა გარემოს ფუნქციონირების პროცესში და ხშირად იწვევს დისბალანსს და ეკოლოგიური მდგრადობის გაუარესებას. ტყეების ჩეხვა და ხანძრები, რომლის ნათელი მაგალითია გახლავთ ბრაზილიაში სულის შემძვრელი ამაზონის ტყეების ხანძარი (ამ ტყეებზე მოდიოდა მსოფლიო ჟანგბადის ბალანსის 20%). ტყეების ჩეხვა, როგორც არა-ეკოლოგიური ქმედება უშუალო კავშირშია სათბურის გაზების ემისიის ზრდასთან და შესაბამისად კლიმატის ცვლილებასთან, რაც ცვლის ფლორა-ფაუნის საცხოვრისს.

გავიხსენოთ ცნობილი მოვლენა საქართველოში - მგლების შემოსევა. ეს არის კარგი მაგალითი არაეკოლოგიური ქმედების შედეგად ფაუნაზე ადამიანის ზემოქმედებისა, როგორც

ექსპერიმენტების დონეზე, ასევე საკვებად გამოყენების შემთხვევაშიც. შედეგმაც არ დააყოვნა პანდემიის სახით. აღნიშნულ შემთხვევაში ხდება პათოგენების მიგრაცია ცხოველიდან ადამიანზე. ადამიანის ჩარევამ ბუნებრივ პროცესებში გამოიწვია ისეთი დაავადებების წარმოშობა და გავრცელება (ფრინველის გრიპი, ებოლა, SARS, დღესდღეობით კი სახეზეა COVID-19). აშშ დაავადებათა კონტროლის და პროფილაქტიკის ცენტრის მონაცემებით ადამიანის ახალი დაავადებების 3/4 ცხოველური წარმოშობისაა. სამართლიანად აღნიშნავს ემორის უნივერსიტეტის ეკოლოგ-მკვლევარი ტომას გილესპი, რომ „პათოგენები არ სცნობენ სხვაობას სახეობებს შორის და არ ცნობენ საზღვრებს სახელმწიფოებს შორის“ (კომერსანტი, 2020). საინტერესოა, რომ პათოგენების უმეტესი ნაწილი კაცობრიობისთვის ჯერ კიდევ უცნობია და არავინ იცის როდის და სად იჩენს თავს. ფაქტი ერთია - მათი ძირითადი ნაწილი არამიზნობრივი არაეკოლოგიური ქმედებების შედეგია.

თუკი პანდემიის პირობებში ამოისუნთქა და დროებით დაისვენა ბუნებამ, შეჩერდა გიგანტების მუშაობა და წარმოების პროცესები, ასევე შეჩერდა გრძელვადიანი პროექტები და თითქმის უკანა პლანზე გადაიწია სახელმწიფოთაშორისმა თანამშრომლობამ კლიმატის ცვლილების წინაღმდეგ ბრძოლაში. ახლა მთავარი პრიორიტეტი გახდა მოკლე ლოკალური პროექტები, რომლებიც უკავშირდება პანდემიასთან ბრძოლის ღონისძიებებს, ადამიანის ჯანმრთელობას, ეკონომიკის სტაბილიზაციას, სამუშაო ადგილების შენარჩუნებას და ინფრასტრუქტურული პროექტებს. ამდენად, გრძელვადიანმა პროექტებმა (მაგ., ენერჯის ალტერნატიული წყაროები, მათი წარმოება და განვითარება) დაკარგა პრიორიტეტულობა.

2020 წლის მარტიდან საქართველოში გაციხადდა საგანგებო მდგომარეობა. მუშაობის საგანგებო რეჟიმზე გადავიდა ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს აპარატი და მასში არსებული კრიზისების მართვის ეროვნული სიტუაციური ოთახი (მთავრობის ანგარიში, 2020)

საზოგადოების დაინტერესებას იწვევს გარემოს პოსტპანდემიური პერიოდის ეკოლოგიური მდგრადობა, დარჩება თუ არა ძალაში „მწვანე ეკონომიკის“ მიმართულებები, გარემოს მდგრადი განვითარების მიზნები, რომელიც რომელიც 17 ქვეყნის მიერ იქნა ხელმოწერილი.

პანდემით გამოწვეულმა ეკონომიკურმა და ჯანმრთელობის კრიზისმა არ უნდა დაკარგოს პრიორიტეტი. ევროკომისიის პოზიციის მიხედვით, კლიმატის ცვლილებებისა და ეკოლოგიური კრიზისების უსაფრთხოების მიზნით, კოვიდ-19-ის შემდგომი აღორძინების გული სწორედ „ევროპული მწვანე ეკონომიკა“ (European Green Deal, EDG) უნდა იქცეს (ადეიშვილი, 2020:2)

კორონავირუსის კრიზისიდან გამოსვლის პროცესი არის შანსი, მიღწეულ იქნას ორმაგი ეფექტი - ასტიმულიროს ეკონომიკა, შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები და ამავდროულად დააჩქაროს მწვანე ტრანზიციის (გარდაქმნა) ახალ დიზაინზე. მთავარი მიზანია აიწყოს და გაცოცხლდეს მდგრადი, ინკლუზიური ეკონომიკა და ინდუსტრია, შენარჩუნდეს სასიცოცხლო და უცილებელი ბიომრავალფეროვნების სისტემები და მოგვარდეს კლიმატური ცვლილების საკითხი (სათბურის აირების 50-55%-ით შემცირება 1990 წელთან შედარებით 2030-თვის). ევროპის მწვანე შეთანხმების საინვესტიციო გეგმა მოიცავს ისეთ სფეროებს, როგორცაა: მდგრადი მობილურობა, განახლებადი ენერჯეტიკა, მშენებლობათა განახლება, კვლე-

ვები და ინოვაციები, ბიომრავალფეროვნების აღდგენა, წრიული (ცირკულარული) ეკონომიკა. „მწვანე შეთანხმება“ ეკონომიკური კრიზისის საპასუხოდ და ევროპის მდგრად, კლიმატ-ნიეტრალურ ეკონომიკის გადასაქცევად სწორი გადაწყვეტილების გზამკვლევი უნდა გახდეს. (A European Deal, 2020).

დასკვნა

საქართველოს პოსტკრიზისულ გეგმაში შეუძლებელია მწვანე შეთანხმების იგნორირება, მდგრადი განვითარების ფუნდამენტურ პრინციპებზე უარის თქმა. საჭიროა ნაწილობრივ მაინც შევინარჩუნოთ პანდემიის პერიოდში „გარემოს სიმშვიდე“. პანდემიამ მოსახლეობას დაანახა მწვანე პროდუქციის წარმოების უდიდესი შესაძლებლობები და სოფლისავენ მობრუნებულმა მოსახლეობამ უკვე იგემა საკუთარი კარ-მიდამოს ნობათის სიკეთე. ბაზარზე იმატა ადგილობრივმა პროდუქციამ. მოსახლეობა ქალაქებიდან მიგრირდა რეგიონებში, რითაც განტვირთა ქალაქი და გარემოს მდგომარეობაც გაუმჯობესდა.

ამდენად პოსტ-პანდემიური პერიოდი არც ისე საგანგაშოდ გამოიყურება გარემოსთვის, თუკი იქნება სახელმწიფოების მხრიდან სწორად შერჩეული ხედვა, ქმედებები და გარემოს მდგრადი განვითარების, ეკომშვიდობისაკენ მიმართული ღონისძიებების უზრუნველყოფა. (ბანძელაძე და ჩხიროძე, 2012:154). მივიჩნევთ, რომ ერთბაშად და მძლავრად არ მოხდება გიგანტების ამოქმედება, შენარჩუნდება „ზომიერების“ პრინციპი, ეკონომიკის განვითარებასა და ეკოლოგიურ უსაფრთხოებას შორის. „მწვანე ცხოვრება“ ჩვენი ყოველდღიურობა უნდა გახდეს!

ლიტერატურა:

1. როგორ შეცვლის კორონავირუსი კლიმატურ პირობებს? კომერსანტი (ელვერსია), 23.11.2020. URL:<https://commerciant.ge/ge/post/rogor-shecvlis-koronavirusi-klimatur-pirobebs> (ხელმისაწვდომია 29.11.2020)
2. COVID-19 -ის წინაღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ანგარიში. URL: http://gov.ge/files/76338_76338_444796_COVID-19angarishi...pdf (ხელმისაწვდომია 29.11.2020)
3. ადვიშვილი, დ. (2020) პოსტპანდემიური გადაწყობა და მდგრადი განვითარების ორიენტირები. URL:<https://sustainability.ge/postpandemic-rearrangement-sustainable-development-orientations/> (ხელმისაწვდომია 29.11.2020)
4. A european Deal (2020). URL:https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (ხელმისაწვდომია 29.11.2020)
5. ბანძელაძე, მ., ჩხიროძე, დ. (2012) ეთიკა და ეკოლოგიის ზნეობრივი საფუძვლები. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი. გვ. 147-153.

Darejan Chkhirodze

Ph.D., Associate Professor. Kutaisi University,
Georgia

darejan.chkhirodze@unik.edu.ge

**ECOLOGICAL SUSTAINABILITY OF
PANDEMIC
AND POST-PANDEMIC ENVIRONMENTS**

SUMMARY

The modern fast-paced era, characterized by sudden changes in various processes, these changes can be both positive and negative. In this case we are dealing with a pandemic like COVID-19. The COVID-19 pandemic has hit the world hard, shutting down giants, locking most of the world's population at homes, "resting the environment", people using less transport, reducing the atmosphere, emitting pollutants, diversifying, clearing the sky, clearing the water and oxygen-loving fauna has spread.

The process of overcoming the coronavirus crisis is a chance to achieve a dual effect - to stimulate economies - to create new jobs and at the same time accelerate greenery - to start a new design and revitalize a sustainable, inclusive economy and industry, to maintain vital biodiversity and biodiversity 50-55% reduction compared to 1990 by 2030. The European Green Agreement investment plan covers areas such as: sustainable mobility, renewable energy, building renovation, research and innovation, biodiversity restoration, circular economics. The Green Pact is a guide to the right decisions to respond to the economic crisis and transform Europe into a sustainable and climate-neutral economy.

The impact of the pandemic on the environment in particular the pandemic and post-pandemic environment is interesting. The COVID-19 pandemic

has hit the world hard, shutting down giants, locking up most of the world's population in their homes, resting the environment, using less transport, reducing emissions, making the sky more diverse, brighter and more transparent. The water was purified, oxygen increased, and oxygen-loving fauna has spread; In the spring of 2020, the water in the canals of Venice became so rich in oxygen and transparent that fish appeared on the bottom, Pisces, it was in Italy that the quarantine rules were introduced, reduced the flow of tourists in accordance with its accompanying actions.

The work of industrial enterprises in the world has decreased, the cessation of Chinese industry of the world's largest polluter has drastically breathed the environment, people have seen the clear sky.

According to the Energy and Clean Air Research Center during the pandemic, CO₂ emissions from air in China fell by 25% (from February 3 to March 1) due to anti-pandemic measures. , Reduce production volume and restrict transportation. It is known that 30% of world CO₂ emissions come from China. The number of "clean days" has increased

Humans rudely interfere with the functioning of the natural environment and often lead to imbalances and deteriorating environmental sustainability! Deforestation and wildfires, a clear example of which is the devastating forest fires in Brazil. (These forests accounted for 20% of the world's oxygen balance).

The European Green Agreement investment plan covers areas such as: sustainable mobility, renewable energy, building renovation, research and innovation, biodiversity restoration, circular economy. The Green Agreement is a guide to the right decisions to respond to the economic crisis and transform Europe into a sustainable and climate-neutral economy;

Georgia's post-crisis plan cannot ignore the Green Agreement and the fundamental principles of sustainable development can not be abandoned and

do not keep the pandemic of the period, the "calm of the environment", at least in part, the greatest opportunities for the production of green products. Local products increased in the markets, the population managed not only to provide for their own families, but also to bring the produced products to the market and to supplement the family budget, the population migrated from the cities to the regions, thus unloading the city and improving the environment. Thus, the post-pandemic period will not be so alarming for the environment, if there is a correct vision of the states and the provision of measures aimed at sustainable development and eco-peace.

And at once the giants will not be heavily loaded "Green life" will become our everyday life.

KEYWORDS: Ecological peace, sustainable development, COVID-19, Pandemic, Green Economy

J.E.L. classification: O01, Q57, Q58.

References:

1. How does the coronavirus change climatic conditions? "Commerzant". 23.11.2020. URL:<https://commerzant.ge/ge/post/rogor-shecvlis-koronavirusi-klimatur-pirobebs> (available 29.11.2020)
2. Report on the measures taken by the Government of Georgia against COVID-19. URL: http://gov.ge/files/76338_76338_444796_COVID-19angarishi...pdf (available 29.11.2020)
3. Adeishvili, D. (2020) Postpandemic rearrangement and sustainable development orientations. URL:<https://sustainability.ge/postpandemic-rearrangement-sustainable->

[development-orientations/](#) (available 29.11.2020)

4. The European Deal (2020). URL:https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (available 29.11.2020)
5. Bandzeladze, M., Chkhirodze, D. (2012) Ethics and the Ethical Foundations of Ecology. Kutaisi. Akaki Tsereteli State University Publishing House. P. 147-153.

THE CHALLENGES FACING THE EDUCATION SYSTEM INTO PANDEMIC CONDITIONS AND WAYS TO SOLVE THEM – GEORGIAN EXPERIENCE

Tea Valishvili

Associate professor, Akaki Tsereteli State University, Kutaisi University, Georgia

tea.valishvili@atsu.edu.ge

Lia Genelidze

Visitor Teacher, Akaki Tsereteli State University, Georgia

lia.genelidze@atsu.edu.ge

Iagor Balanchivadze

Associate professor Akaki Tsereteli State University, Georgia

iagor.balanchivadze@atsu.edu.ge

KEYWORDS: Education process, e-learning, pandemic, online platforms.

J.E.L. classification: A20, I23

Abstract

2020 turned out to be a time of mobilization of special efforts for the whole world. Many countries have faced great challenges due to the widespread pandemic; it also has affected educational systems worldwide. Georgia was one of them, so Georgian government has begun to work hardly and has quickly switched to a new system, especially in education. In this topic, we will discuss the situation in Georgia in the education system before pandemic, what the Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia done, how schools and universities worked to introduction e-learning program for students and how they were engaged in this time. During this period we also conducted online survey of about 900 people of all ages, who were involved in e-learning process, including pupils, students, lecturers, and teachers. We studied how they assessed the e-learning process, what problems they faced, what they learned and how they would use this experience in the future.

Introduction

Due to the widespread pandemic in 2020 all aspects of public life, including education, have faced significant challenges all over the world, Georgia was no exception either. (UNESCO, 2020). The Georgian government has had to make some changes to the education system, among other thing, to avoid spreading of new Corona Virus in Georgia. So according to the ordinance, since March 30, 2020, in both general education and higher education institutions teaching has to be conducted remotely. This form of teaching is designed specifically for students who cannot be physically present in a traditional auditorium or office, this method is flexible for groups of students who want to study while working, as well as very important for students with disabilities and people in the penitentiary system. Although the method of e-learning was quite popular and widely used in many developed countries all around the world, Georgian educational institutions

weren't well-prepared for that. Moving the learning process to the online space has created a number of special issues, such as student's involvement in the process, their motivation and the development of self-regulation skills while working.

Education process into pandemic conditions – Georgian experience

The introduction of e-learning in Georgia has been active since 2008, when it was involved in the project "E-learning in the Caucasus". As part of this project, pilot e-learning courses have been developed and implemented in more than 20 educational institutions in Armenia, Azerbaijan and Georgia. However, these were only the first steps. In 2011, the law amended that people living in Georgia will be able to receive education at the first and second levels of academic higher education in electronic form, although this has been only an addition to traditional teaching. As we already mentioned, e-learning method was not fully implemented in any higher education institution. In Georgia as well in many other countries of the world, majority of teachers approved online learning as it makes higher education available to more students. However, only few professors considered e-learning to be effective. Or, put differently, few professors believe that online learning has positive effect on student learning. (Pomerantz, J. et al., 2017) This method was partly implemented in several universities in combination with traditional teaching. Also there was a virtual lab that students could use to conduct experiments virtually.

During this period many schools (not only in the region) faced specific problems. Initially, in order to ensure the continuity of the learning process, teachers used the Internet to work in closed groups - to provide students in each class with new lesson materials, key questions and assignments, and to get feedback.

We all agree that that there is no ready-made recipe with special ingredients that will make you a good teacher we all need to find our own ways to master the profession facing the challenges (Alavidze, 2017). At this time, the educational program of Microsoft Teams provided by the Ministry of Education and Science of Georgia has been added and introduced to educational system to support e-learning. The Ministry has created user account of Microsoft Office 365, for about 600,000 students from public schools in Georgia and about 55,000 teachers and school administration representatives, through the LEPL - Education Management Information System (EMIS). The portal has been created that allows students and their parents to access student's data without the direct involvement of the school administration and the teacher, also set up virtual classrooms for every classes and disciplines. Besides, in all districts of Georgia, support groups from volunteer experts has been created to help teachers to understand the technology of e-learning, also support groups of "New School Model" are actively working on about school reform, where important component is the introduction of distance learning and the sharing of experiences with other schools and teachers. According to statistics, 750 active users are involved in Microsoft TEAMS every day. In total, TEAMS has 138,698 active users; on March 23, Office 365 had 143,140 active users; the e-mail and online data warehouse (One Drive) had about 14,000 active users.

Moving to a new model of learning has identified many problems. At first, such as poor computer skills and internet access problem too, but later published the research by The Organization for Economic Cooperation and Development – OECD, where it was showed that compared to other countries Georgia was ready quite well. (OECD, 2020)

On March 30, 2020, the Ministry of Education,

Science, Culture and Sports of Georgia, together with the First Channel of Public Broadcasting, launched the new project “First Channel Education”. The students of the TV School had an unprecedented opportunity for e-learning process to attend the lessons from the first grade to the 12th grade, which were conducted by experienced teachers. The lesson timetable was compiled based on the National Curriculum, all subjects were taught once a week for all classes, and certain subjects were taught twice a week for entrants. Also lessons were provided for students with special needs and disabilities, a psychologist and a translator were involved too. The project also includes the additional lessons: music, dance, song, exercise and chess. It’s important to say that lessons were provided for non-Georgian language students too in Armenian and Azerbaijani. (Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia, 06.04.2020)

As for the higher education system, they were able to quickly mobilize resources and move to a distance learning mode, in order to provide a continuous process of education for students. As soon as the pandemic began, the first stage of the Council of Rectors, convened at the initiative of the Minister, recommended that the spring semester be resumed on March 16 in e-learning mode. This would allow them to replace the online teaching method with a hybrid form after students return to the classroom. Since one common challenge faced by all universities, the process was conducted through mutual assistance and sharing of experiences between universities. Universities have been advised to follow the guidelines for e-learning and quality assurance developed by the European Association of Higher Education Quality Assurance (ENQA). In addition, an e-learning assistance document was specially created.

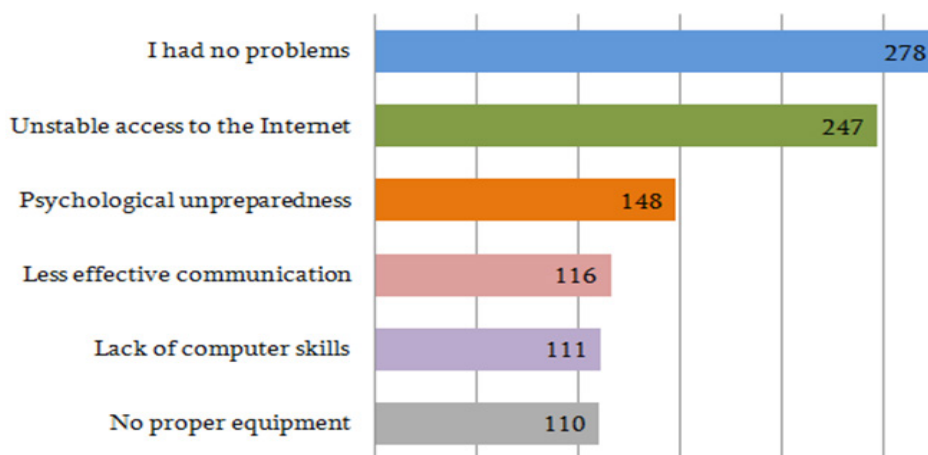
At this time, higher education institutions use a variety of applications and online platforms to promote distance learning: Zoom, Microsoft Teams,

Moodle and Google Classroom. They have also developed relevant guidelines and video instructions for academic staff and students. The learning process has modified for better management of e-learning process, online lectures/seminars are uploaded to the appropriate platform and are available for students, also reviewed teaching methods and assessment systems too. The universities have determined the evaluation mechanism based on the recommendation of the Ministry. The learning courses, which include a practical component and laboratory work, will be conducted in an intensive mode when we will return to the university space. (View Point, 2020)

During this time, we conducted online survey of about 900 people of all ages, who were involved in e-learning process, including pupils, students, lecturers, and teachers. It’s interesting that only 12% of respondents had practical experience of e-learning, the rest had only theoretical knowledge or some general information. Educational institutions managed to get involved in e-learning process very quickly, 97% of the respondents were involved in the first month. To actively participate in this process, educational institutions provided various types of technical assistance to students, as well as lecturers / teachers too.

About the question what was the problems they faced at e-learning process, answers was different, 30% of respondents said that they hadn’t any type of problems, around 28% said that main problem was unstable access to the Internet, but most of them had mobile internet, around 16% of respondents noted that psychological unpreparedness was their main problem, others mentioned that less effective communication (13%), lack of computer skills (12%) and no proper equipment (12%) was also the big problem (Figure 1).

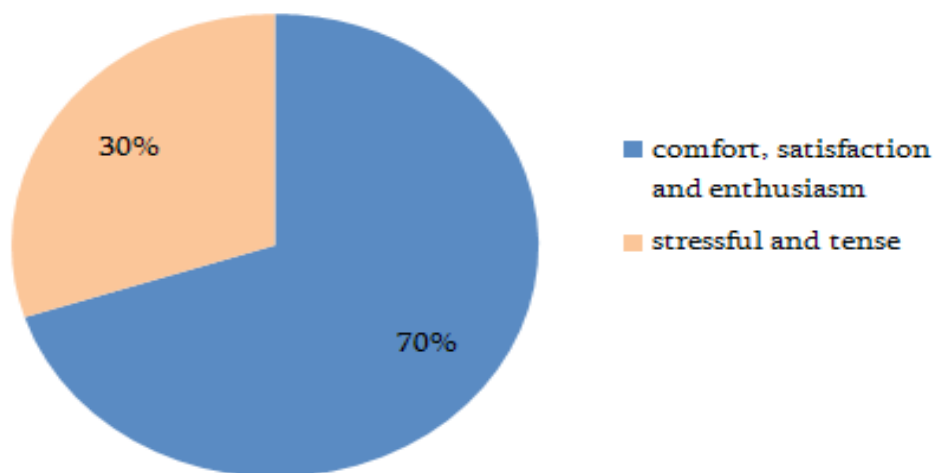
Figure 1. what was the problems you faced at e-learning process?

Attendance at e-lectures was high, ranging between 85-93%. Most of students used mobile phones (about 45%), others laptops, tablets or personal computers. During the e-learning process, a large proportion

of respondents experienced a sense of comfort, satisfaction and enthusiasm (70%), while for some the process turned out to be stressful and tense (30%). Figure 2.

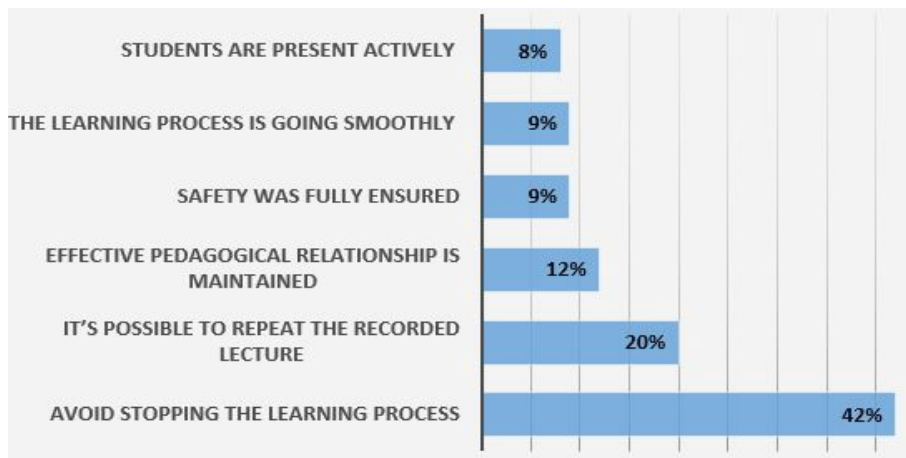
Figure 2. How did you feel at e-learning process?

As for the question, what were the positive features of e-learning, 42% of respondents said that it helped them not to stop the learning process, 20% mentioned that it's possible to repeat the recorded lecture, 12%

said that effective pedagogical relationship is maintained, for others it was important that safety was fully ensured(9%), that the learning process is going smoothly (9%) and students are present actively (8%). Figure 3.

Figure 3. What were the positive features of e-learning?

The use of e-learning elements in the learning process was acceptable for 61% of respondents and they will try to use the e-learning elements in the future, 29% only in extreme cases think about using this tool, for the remaining 10% it is undesirable to use it in the future.

According to the respondents, the school/university has coped quite effectively with the transition to e-learning, they rate the activities of the educational institution with an average score of 4.1 (from 5), also respondents believe that the use of e-learning was an interesting and useful experience in the learning process, which is rated with an average score of 4.2 (from 5).

Microsoft Corporation and the International Organization for Economic Development and Cooperation(OECD) gave high assessments to the Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia to promote distance learning in the context of the COVID-19 crisis. According to Anthony Salsito, Vice President for Education at Microsoft Corporation, Georgia has managed transition to online education with good results. Salsito noted that the crisis has once again shown how effectively used digital learning tools in Georgia, also the project of TV-school was very useful for students who are

living in different regions and maybe had problems of internet access, that was good step from the Ministry of Georgia for developing students' skills to find themselves facing the challenges of the 21st century. (Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia, 15.05.2020).

It should be noted that The International Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) has realized a report about the challenges created in the education field during the COVID-19 pandemic in 2020 and the steps taken by the Georgians to ensure continuous education process measured as the best, including the “TV School” project too. The Ministry of Georgia was able to instantly mobilize all teachers and people involved in education system, which led to the continuation of the learning process and the protection of the health of students and teachers. Education was available to students from all regions of Georgia, because of schools’ and universities’ administrations, lecturers and teachers tried not to interrupt the learning process, also supporting and engagement of students and pupils has determined the academic achievements of each of them (Reimers et al, 2020)

Conclusion

The rapid spread of COVID-19 has demonstrated so many different issues, what about we didn't think before, there were so many problems and challenges from the beginning and every country tried really hard to do their best in every spare. For us that for education system and every person worked to do their job for new generation, for students. For sure we needed rapid technological changes, also that were an opportunity to remind ourselves of the skills as informed decision making and creative problem solving, that was the great way for students to learn quick adaptability in the new world and make their own decision. As research has shown, one of the main problem in switching to online learning was psychological unpreparedness and lack of appropriate technical equipment. Therefore, it's important that educational institutions and relevant governmental agencies should carry out preparatory work for 2020-2021 academic year, which will significantly increase the effectiveness of online teaching.

These processes have really changed our life, introduced new systems into the learning process, developed certain areas, and our community adapted to the new technological challenges. Through this pandemic, the importance of disseminating knowledge across borders, companies, and all parts of society is quite clear. If online learning technology can play a role here, it is incumbent upon all of us to explore its full potential and work together for future success.

As we have seen online learning is considered to be a fully acceptable and effective method in parallel with traditional teaching methods, both by pupils and students, as well as by teachers. Therefore, even if the created pandemic situation allows us to conduct the educational process in the learning classrooms, this method will remain an active method of teaching. The decisions by Georgian government due pandemic

situation were positively assessed by various important organizations around the world. This new steps in education system are relevant and very important for students and all of the new generation.

References

1. UNESCO, 2020. *Educational Disruption and Response*. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> (available: 22.11.2020)
2. Pomerantz, J. and Brooks C., (2017). *ECAR Study of Faculty and Information Technology, 2017. Research report*. Louisville, CO: ECAR, October.
3. Alavidze, M. (2017) Why do I Consider Teaching to Be an Art? *International Journal of Multilingual Education*, # 10. pp. 18-29.
4. Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia, 06.04.2020. *Georgia is considered one of the best examples of distance learning according to the OECD report*. URL:<http://mes.gov.ge/content.php?lang=geo&id=10284> (available: 22.11.2020)
5. View Point, 2020, The specialization of distance learning of universities, imagine, different application and online platforms can, Tbilisi, Georgia URL:<https://tvalsazrisi.ge/> (available: 22.11.2020)
6. Ministry of Education, Science, Culture and Sports of Georgia, 15.05.2020. *Assessment of International Partners: Georgia has successfully overcome the challenges facing the education system during the pandemic*. URL:<https://mes.gov.ge/content.php?id=10323&lang=geo> (available: 22.11.2020)
7. Reimers F. M., Schleicher A., (2020). *A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020*. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) URL:https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf (available: 22.11.2020)

COVID-19-ის გავლენა საქართველოს ტურიზმის სექტორზე

ციცინო დავითულიანი

გეოგრაფიის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
tsitsino.davituliani@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: კორონავირუსი, ტურიზმი, ვიზიტორები, კრიზისი.

J.E.L. classification: H12, E61, Q38

ანოტაცია

კორონავირუსმა ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია არა მარტო უშუალოდ ტურიზმის სექტორში, არამედ მასთან პირდაპირ და ირიბად დაკავშირებულ დარგებშიც. კაპიტალის ბრუნვა წინა 2019 წელთან შედარებით 2089.1 მლნ-დან 690,1 მლნ-მდე შემცირდა. მხოლოდ 2020 წლის თებერვლის თვეში საერთაშორისო ტურისტთა რაოდენობა წინა წლის იგივე მონაცემთან შედარებით 0,7%-ით შემცირდა. ტურისტების შემცირება აისახა სარესტორნო ბიზნესზე, სავაჭრო ობიექტების ბრუნვაზე და ა.შ. 2019 წელთან შედარებით მხოლოდ სასტუმროებსა და რესტორნებში დასაქმებულთა რიცხვი 18 ათასზე მეტი კაცით შემცირდა. მნიშვნელოვანი კლება აღინიშნა იმერეთის რეგიონშიც.

შესავალი

კორონავირუსი - COVID-19 მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს როგორც გლობალური, ისე რეგიონალური ეკონომიკისათვის. დღეს პანდემიის ნეგატიურმა ზეგავლენამ მსოფლიოს ეკონომიკაზე შეუქცევადი ხასიათი მიიღო. ზუსტი პროგნოზის გაკეთება დღევანდელ სწრაფად ცვლად გარემოში შეუძლებელია.

აზიის განვითარების ბანკის გავრცელებულ

ანგარიშში განხილულია პანდემიის მოსალოდნელი შედეგები, რაც დაკავშირებულია იმ დროზე, რომელიც ვირუსის საბოლოო დამარცხებას დასჭირდება. იმავე ანგარიშის მიხედვით, პანდემია 77 \$ (0,08% მშპ) მილიარდიდან 347\$ მილიარდამდე (0,4% მშპ) ზიანს მიაყენებს მსოფლიო ეკონომიკას (EPRC, 2020:9).

საქართველოში კოვიდვირუსის პირველი შემთხვევა 2020 წლის 26 თებერვალს დაფიქსირდა და უკვე მარტში დაიწყო გამოვლენა პანდემიის ხილულმა ეფექტებმა:

- გაზრდილი მოთხოვნები პროდუქტებზე;
- უმუშევრობის გარდაუვალი ზრდა;
- საერთაშორისო გზავნილების შემცირება;
- უცხოელი ტურისტების ნაკადის მკვეთრი შემცირება და ა.შ.

ძირითდი ტექსტი

ბოლო პერიოდში ტურიზმი ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვან სექტორად იქცა, მასზე მოდის საქართველოს მშპ-ის 11%. 2019 წელს შემოსული ვიზიტორების რაოდენობამ 9,3 მლნ-ს გადააჭარბა, რაც წინა 2018

წელს 7,8 %-ით აღმატებოდა, ზრდადობა ყოველწლიურად თვალსაჩინო იყო. აღნიშნულის გათვალისწინებით 2020 წლის პროგნოზით ვიზიტორთა რაოდენობის 10 მლნ-მდე გაზრდას ელოდებოდნენ.

კორონავირუსმა ერთ-ერთი ყველაზე დიდი დარტყმა მსოფლიოს ტურიზმს მიაყენა და ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია. გამონაკლისს არც საქართველო წარმოადგენს. ჩვენი ნაშრომის მიზანია საქსტატის, დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მიერ მოწოდებული სტატისტიკური მასალების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე დავადგინოთ რამდენად შეცვალა კოვიდ ვირუსმა მოსალოდნელი შედეგები ტურიზმის სექტორში მთლიანად ქვეყანაში და იმერეთის რეგიონში.

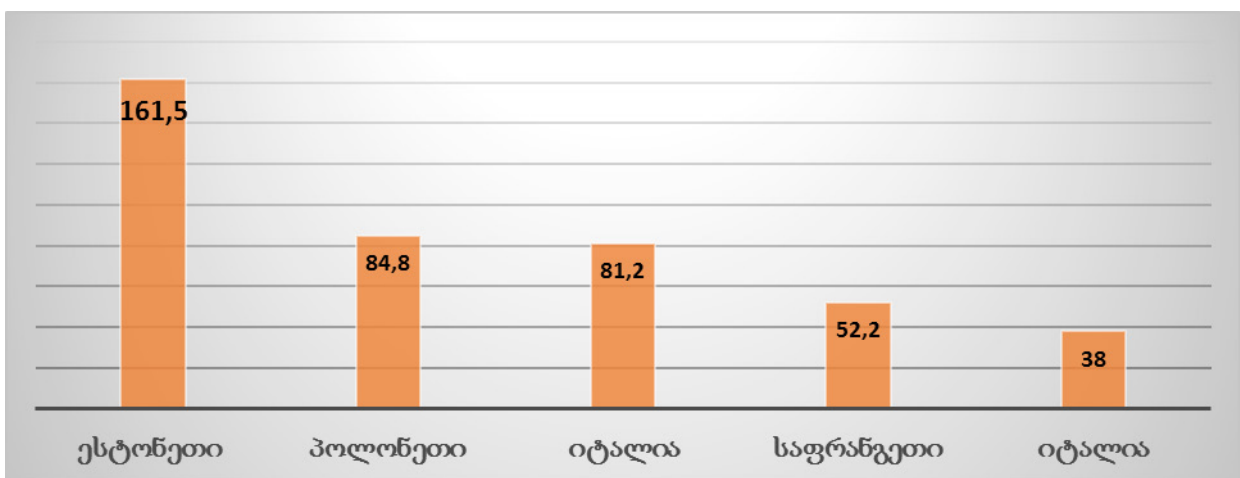
COVID-19-მა ყველაზე ნეგატიური ზეგავლენა სწორედ ტურიზმის ინდუსტრიაზე მოახდინა ჩაკეტილი საზღვრებისა და მოგზაურობის შიშის გამო. მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) ანალიზის მიხედვით, რომელიც

პოტენციურ მოდელად 2003 წელს გავრცელებულ პანდემიის SARS-ის სცენარს განიხილავს, მსოფლიო ტურიზმი ვიზიტორების 1-3%-იან შემცირებას უნდა ელოდოს, მაშინ როცა 2019 წელს გაკეთებული პროგნოზის მიხედვით ვიზიტორთ არაოდენობა 2020 წელს 3-4%-ით უნდა გაზრდილიყო, რაც მსოფლიო ტურიზმს ჯამში 30-50 \$ მილიარდამდე ზარალს მიაყენებს (UNCTAD, 2020).

მსოფლიო ტურიზმის კრიზისმა დიდი გავლენა მოახდინა საქართველოზეც, უკვე 2020 წლის თებერვლის თვეში საერთაშორისო ტურისტთა რაოდენობა წინა წლის იგივე მონაცემთან შედარებით 0,7 %-ით შემცირდა. თუმცა ამავე პერიოდში აღინიშნა გარკვეული ზრდადობაცალკეულ ქვეყნებზე, კერძოდ 161.5%-იანი ზრდა შეინიშნებოდა თებერვლის თვეში ესტონეთიდან ჩამოსულ ტურისტებზე. ტურისტული ნაკადის საგრძნობი ზრდა შეიმჩნეოდა ევროკავშირის სხვა ქვეყნებიდანაც: პოლონეთი-84.8%, იტალია-81.2%, საფრანგეთი-52.4% და გერმანია-38% (იხ.ნახ. 1).

ნახაზი 1

ტურისტთა ნაკადების ზრდა ცალკეულ ქვეყნებში 2020 წლის თებერვალში (%)

წყარო: საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია (<https://gnta.ge/ge/>)

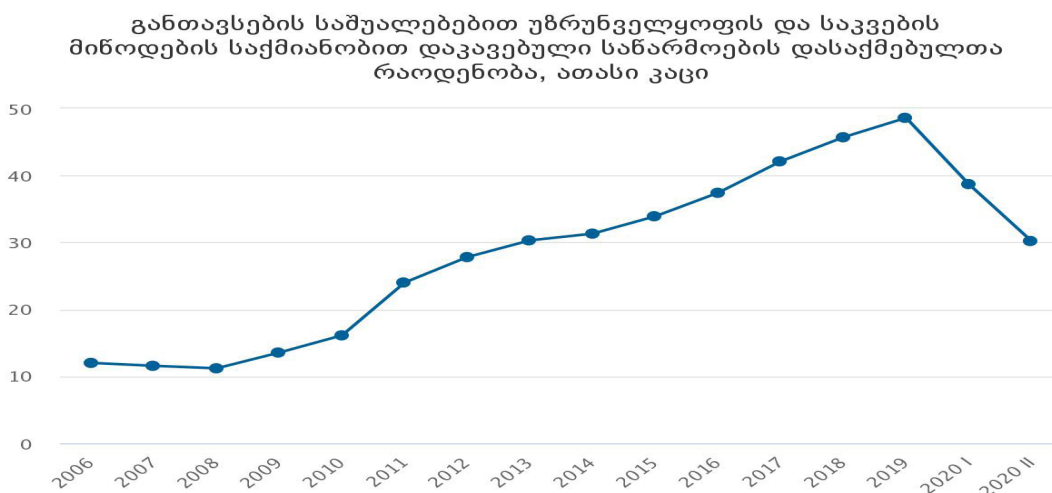
ხუთივე ზემოთ აღნიშნული ქვეყანა ახლა პანდემიის გავრცელების მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდება, საქართველოს ყველა მათგანთან საზღვარი ჩაკეტილი აქვს.

რაც შეეხება უკანასკნელი წლის სტატისტიკას: ევროკავშირიდან და ირანიდან შემოსული ვიზიტორები მნიშვნელოვან სეგმენტს შეადგენენ ქართულ ტურიზმში. 2019 წელს შემოსულ ვიზიტორთა სრული რაოდენობის 6.28%-ს შეადგენდნენ ევროკავშირის ქვეყნებიდან შემოსული ვიზიტორები. ევროკავშირიდან შემოსულ ვიზიტორთა ნაკადი 2018 წელთან შედარებით დაახლოებით 26%-ით მეტი იყო. ირანელი ვიზიტორების წილი შედარებით მცირე იყო, თუმცა საერთო ვიზიტორების 1.52%-ს შეადგენდა. 2019 წელს ირანელი ვიზიტორების რიცხვმა მნიშვნელოვანი კლება განიცადა 2018 წელთან შედარებით და 51.2%-ით შემცირდა, რაც სასაზღვრო კონტროლის გამკაცრებითა და ირანის ეკონომიკური სტაგნაციით იყო განპირობებული.

მას შემდეგ, რაც სამოგზაურო შეზღუდვები უკვე პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაზეა გავრცელებული, მათ შორის მეზობელ აზერბაიჯანსა და სომხეთზეც, ცხადია გავლენა ტურიზმის სფეროზე კიდევ უფრო გაიზარდა. ჩაკეტილი საზღვრები და სამოგზაურო შეზღუდვები საქართველოს ტურისტულ სექტორს დააზარალებს და, სავარაუდოდ, შეანელებს ბაზრის დივერსიფიკაციის პროცესს.

კრიზისი აღინიშნება არამარტო უშუალოდ ტურიზმის სექტორში, არამედ მასთან პირდაპირ და ირიბად დაკავშირებულ დარგებზეც. ტურისტების შემცირება აისახება სარესტორნო ბიზნესზე, სავაჭრო ობიექტების ბრუნვაზე და ა.შ. ამ ბიზნესებზე ზეგავლენას ახდენს არა მხოლოდ ტურისტების შემცირება, არამედ სხვადასხვა შეზღუდვები, რომლებიც დისტანციების დაცვას ისახავს მიზნად (ნახ.2).

ნახაზი 2

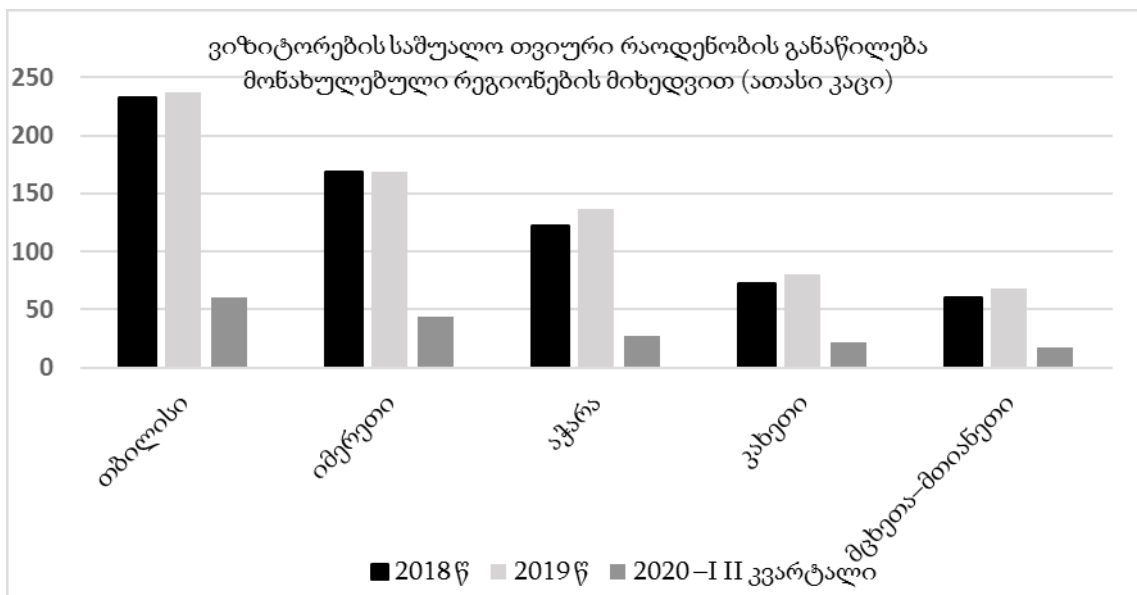
წყარო: საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია (<https://gnta.ge/ge/>)

ეკონომიკური გავლენის მასშტაბის შესაფასებლად უნდა აღინიშნოს, რომ 2018 წლის ოფიციალური მონაცემებით, მხოლოდ სასტუმროებსა და რესტორნებში 44 663 კაცი იყო დასაქმებული; 2019 წელს 48 634 კაცი. იგივე მონაცემები 2020 წლის I კვარტალში 38 661 კაცს შეადგენდა, რომელიც მეორე კვარტალში 30 215 კაცამდე შემცირდა. ანუ 2019 წელთან შედარებით მხოლოდ სასტუმროებსა და რესტორნებში დასაქმებულთა რიცხვი 18 ათასზე მეტი კაცით შემცირდა. ხოლო კაპიტალის ბრუნვა

წინა 2019 წელთან შედარებით 2089.1 მლნ.–დან 690,1 მლნ.–მდე შემცირდა (2020 წლის 2 კვარტლის მონაცემები). იგივე მონაცემები იმერეთის რეგიონში 2019 წელს 2536 კაცს შეადგენდა.

საქართველოში ვიზიტორთა მიერ მონახულებადი რეგიონების სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ბოლო 6 წლის განმავლობაში იმერეთს თბილისის შემდეგ მეორე ადგილი უჭირავს, ხოლო საერთო პროცენტული მაჩვენებელი 17–21% ფარგლებში მერყეობს. გამოწვევის არც 2020 წელი წარმოადგენს (ნახ. 3).

ნახაზი 3

წყარო: საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია (<https://gnta.ge/ge/>)

2020 წლის 2 კვარტლის მონაცემების ანალიზი საფუძველს გვაძლევს დავადგინოთ, რომ კლებადობა თვალსაჩინოა ხუთივე რეგიონში, 2019 წელთან შედარებით ვიზიტორთა რაოდენობა 6 თვის განმავლობაში წინა წლის 25 %-ზე მეტი არ არის არცერთ რეგიონში.

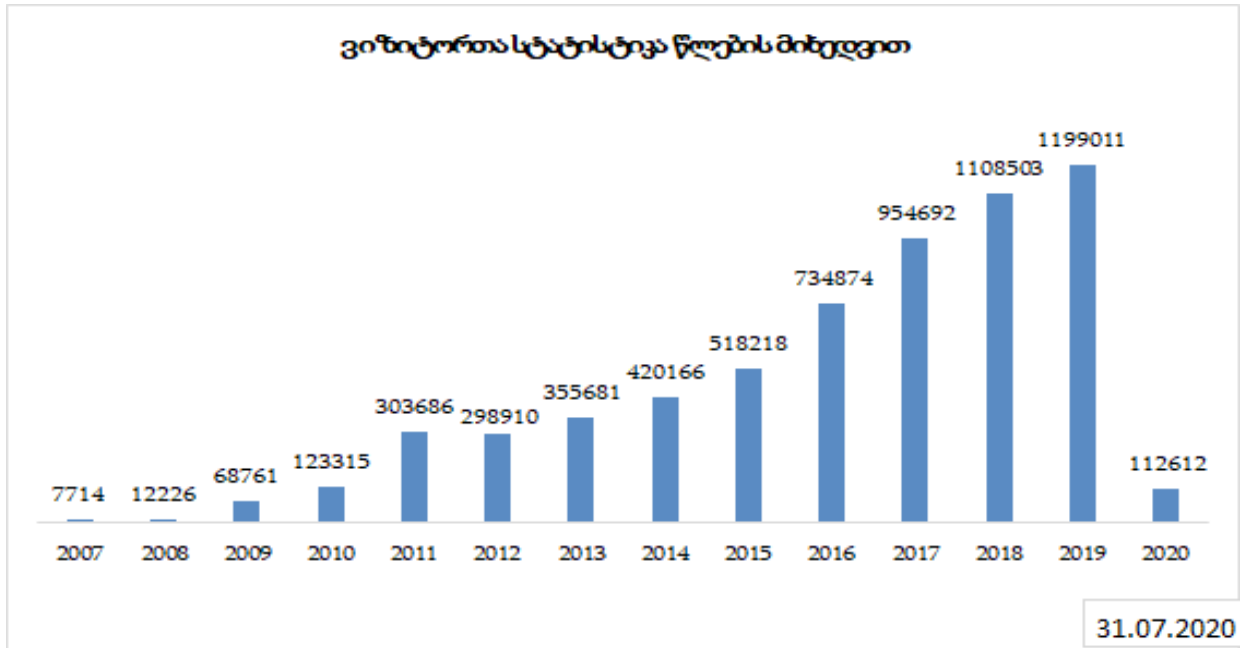
თუ განვიხილავთ 15 წლის და უფროსი ასაკის საქართველოს რეზიდენტი ვიზიტორების

მიერ საზღვარგარეთ განხორციელებული ვიზიტების საშუალო რაოდენობას, 2019 წლის საშუალო რაოდენობა 197,8 ათასს შეადგენდა, იგივე მაჩვენებელი 2020 წლის პირველ კვარტალში შეადგენდა – 150,8 ათასს, ხოლო მეორე კვარტალში 12,2 ათასს, ანუ 2 კვარტლის მონაცემებით საშუალო თვიური რაოდენობა შეადგენდა მხოლოდ 27,1 ათასს, რაც 170 ათასით ნაკლებია წინა წელთან შედარებით.

ხოლო მონახულებადი ქვეყნების მიხედვით პირველ ადგილზე დგას საქართველოს მეზობელი ქვეყნები – თურქეთი, აზერბაიჯანი და სომხეთი.

მნიშვნელოვანი კლება აღინიშნება დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა რაოდენობაშიც (იხ.ნახ.4).

ნახაზი 4

წყარო: დაცული ტერიტორიების სააგენტო (<http://apa.gov.ge/>)

დაცული ტერიტორიების სააგენტოს სტატისტიკური მასალების ანალიზით ვადგენთ, რომ 2020 წლის 7 თვის განმავლობაში საქართველოს დაცული ტერიტორიები მოინახულა 112612 ვიზიტორმა (აქედან 21176 უცხოელი), იგივე მაჩვენებელი 2019 წლისათვის 1 199 011 შედგენდა, ანუ აღნიშნულ პერიოდში ვიზიტორთა რაოდენობა, წინა წლის ვიზიტორთა საერთო რაოდენობის მხოლოდ 11,6% შეადგენს. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტორს, რომ წინა წლებში ვიზიტორთა რაოდენობის მიხედვით პირველ ხუთეულში იმერეთიდან 3 დაცული ტერიტორია შედიოდა – პრომეთეს მღვიმე, სათაფლია და ოკაცეს კანიონი წელს აღნიშნული სამეულიდან მხოლოდ პრომეთეს მღვიმე შევიდა ხუთეულში და ისიც მესამე ადგილზე

– 10 581 ვიზიტორით. გასულ 2019 წელს მას 184 264 ვიზიტორი ესტუმრა. იგივე მდგომარეობა ოკაცეს კანიონზეც შარშან მას 92 ათასზე მეტ ვიზიტორს უმანსპინძლა, წელს მხოლოდ 52 96–ს (ნაცვლად პროგნოზირებადი 100 000 ვიზიტორისა), სათაფლიას წელს 6002 ვიზიტორი ესტუმრა 7 თვის განმავლობაში, იგივე მაჩვენებელი 2019 წელს 74198 ვიზიტორს შეადგენდა. მარტო ზემოაღნიშნულ ობიექტების მონახულების რიცხვი გვიჩვენებს, რამდენად დიდი სხვაობა გასულ და წლევიანდელ წლების ვიზიტორთა რაოდენობაში. ამას ემატება ტურიზმის ირიბად დაკავშირებულ დარგებშიც, რაც თვალნათლივ წარმოაჩენს ეკონომიკურ კრიზისს იმერეთის ტურისტულ სექტორში.

იმედია კორონა ვირუსი COVID-19 მალე დაიძლევა მსოფლიოში და მათ შორის საქართველოშიც და დაიწყება ეკონომიკური წინსვლა და მათ შორის ტურიზმის სექტორში. იმედის მომცემია ის ფაქტიც, რომ მსოფლიოში ერთ-ერთმა ყველაზე გავლენიანმა სამოგზაურო გამოცემამ National Geographic-მა საქართველო, სვანეთის რეგიონი 2021 წელს მსოფლიოს 25 საუკეთესო მიმართულებებს შორის დაასახელა, რომელსაც ტურისტები პოსტპანდემიურ პერიოდში უნდა ეწვიოს.

ამერიკული სამოგზაურო გამოცემა „Thrillist“ 13 საუკეთესო ქვეყანას აღწერს, სადაც ცხოვრებას ურჩევს ამერიკის მოქალაქეებს. იგი პოპულარული ტურისტული ქვეყნების გვერით საქართველოსაც ასახელებს. გამოცემის ჟურნალისტი საქართველოში ჩამოსასვლელად პროექტ „იმუშავე საქართველოდან“ გამოყენებას ურჩევს. აღნიშნულ პროექტში მონაწილეებს საქართველოს მთავრობამ სავიზო მოთხოვნები შეამსუბუქა და ახალი პროგრამით „იმუშავე საქართველოდან“ უცხოელებს საშუალება აქვთ საქართველოდან დისტანციურად იმუშაონ და 1 წელი ამ ქვეყანაში სრულად გაატარონ, ამისათვის მათი შემოსავალი თვეში მინიმუმ 2 ათასი დოლარი უნდა იყოს. – წერს სტატიის ავტორი და აღნიშნავს, რომ საქართველო მოგზაურებს კავკასიონის მთებით, ქართული კულინარიით, ღვინით და ხელმისაწვდომი ფასებით იზიდავს (National Geographic, 2020).

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით პროექტის “იმუშავე საქართველოდან” ფარგლებში 27 აგვისტოდან 25 ოქტომბრის ჩათვლით სხვადასხვა ქვეყნის 1,100-მდე მოქალაქე დარეგისტრირდა. იმედია აღნიშნული პროექტით მეტი მოგზაური დაინტერესდება, ჩამოვლენ საქართველოში, მათ შორის იმე-

რეთის რეგიონშიც, რაც ნაწილობრივ მაინც გააუმჯობესებს ეკონომიკურ სიტუაციას ქვეყნის ტურიზმის სექტორში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი, EPRC, (2020) – COVID-19 ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა და საქართველოსთვის.
2. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია. URL: <https://gnta.ge/ge/>
3. საქართველოს დაცული ტერიტორიების სააგენტო URL:<http://apa.gov.ge/> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020);
4. “The Economic Impact of the COVID-19 Outbreak on Developing Asia”, Asian Development Bank, 6.03.2020. URL: <https://bit.ly/2UpeGe9> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020);
5. “The Coronavirus Shock: a Story of Another Global Crisis Foretold and What Policymakers Should Be Doing about It.” UNCTAD, 9.03.2020. URL: <https://bit.ly/2WwcW5O> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020);
6. URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/features/best-of-the-world-2021/> (ხელმისაწვდომია 21.11.2020);

Tsitsino Davituliani

Doctor of Geography, Associate Professor;
Akaki Tsereteli State University, Kutaisi
University, Georgia
tsitsino.davituliani@unik.edu.ge

**COVID-19 IMPACT ON THE GEORGIAN
TOURISM SECTOR
SUMMARY**

The coronavirus has caused an economic crisis not only directly in the tourism sector, but also in areas directly and indirectly related to it. Capital turnover decreased from 2089.1 million to 690.1 million compared to the previous 2019. In February 2020 alone, the number of international tourists decreased by 0.7% compared to the same period last year. The decrease in tourists was reflected in the restaurant business, the turnover of shopping facilities, etc. Compared to 2019, the number of employees in hotels and restaurants alone has decreased by more than 18 thousand people. A significant decrease was also observed in the Imereti region.

Corona virus COVID-19 poses a significant threat to both the global and regional economies. Today, the negative impact of the pandemic on the world economy has become irreversible. It is impossible to make an accurate forecast in today's rapidly changing environment.

The first case of kovidivirus in Georgia was detected on February 26, 2020, and already in March the visible effects of the pandemic began to be detected:

- Increased demands on products;
- The inevitable rise in unemployment;
- Reduction of international remittances;
- A sharp decrease in the flow of foreign

tourists, etc.

Recently, tourism has become one of the leading sectors of our country's economy, accounting for 11% of Georgia's GDP. The number of visitors in 2019 exceeded 9.3 million, which was 7.8% more than in the previous 2018, the increase was visible every year. With this in mind, the number of visitors was expected to increase to 10 million by 2020.

The coronavirus has dealt one of the biggest blows to world tourism and caused an economic crisis. Georgia is no exception. The aim of our paper is to determine based on a comparative analysis of statistical materials provided by Geostat, the Agency of Protected Areas and the National Tourism Administration how much the Covid virus has changed the expected results in the tourism sector as a whole in the country and in the Imereti region.

COVID-19 has had the most negative impact on the tourism industry precisely because of closed borders and fears of travel. According to the analysis of the World Tourism Organization (UNWTO), which considers the SARS scenario of the pandemic in 2003 as a potential model, world tourism should expect a 1-3% decrease in visitors, while according to the forecast made in 2019, the number of visitors in 2020 is 3-4% Should increase global tourism to a total loss of \$ 30-50 billion (UNCTAD, 2020: 9.03).

The global tourism crisis has had a big impact on Georgia as well, already in February 2020 the number of international tourists decreased by 0.7% compared to the same period last year. However, during the same period, there was a certain increase in some countries, in particular, a 161.5% increase was observed in tourists from Estonia in February. Significant increase in tourist flow was also observed

from other EU countries: Poland - 84.8%. Italy - 81.2%, France - 52.4% and Germany - 38%.

Since travel restrictions have already been extended to virtually all countries, including neighboring Azerbaijan and Armenia, the impact on the tourism sector has clearly increased. Closed borders and travel restrictions will hurt Georgia's tourism sector and likely slow down the market diversification process.

To assess the scale of the economic impact, it should be noted that according to official data for 2018, 44,663 people were employed in hotels and restaurants alone; In 2019, there were 48,634, the same data as 38,661 people in the first quarter of 2020, which decreased to 30,215 people in the second quarter. That is, compared to 2019, the number of employees in hotels and restaurants alone has decreased by more than 18 thousand people. And capital turnover decreased from 2089.1 million to 690.1 million compared to the previous 2019 (data for 2 quarters of 2020). The same data in the Imereti region in 2019 amounted to 2536 people.

There is also a significant decrease in the number of visitors to protected areas. Analyzing the statistical materials of the Agency of Protected Areas, we find that 112612 visitors (including 21176 foreigners) visited the Protected Areas of Georgia during the first 7 months of 2020, the same figure was 1,199,011 for 2019, ie only 11.6 % of the total number of visitors in the previous year.

If we take into account the fact that in previous years the number of visitors in the first five included 3 protected areas from Imereti - Prometheus Cave, Sataplia and Okatse Canyon this year only Prometheus Cave entered the top five and it is in the third place with 10,581 visitors. In 2019, it was

visited by 184,264 visitors. The situation is the same in Okatse Canyon last year it hosted more than 92 thousand visitors, this year only 52 96 (instead of the projected 100 000 visitors), Sataplia visited 6002 visitors in 7 months in 7 months, the same figure in 2019 was 741988 visitors. The number of visits to the above facilities alone shows how big the difference is in the number of visitors of the past and present years. Added to this are the indirectly related sectors of tourism, which clearly shows the economic crisis in the tourism sector of Imereti.

It is hoped that the corona virus COVID-19 will soon be overcome in the world, including Georgia, and will start economic progress, including in the tourism sector. It is also encouraging that National Geographic, one of the most influential travel publications in the world, has named Georgia, Svaneti region, among the top 25 destinations in the world in 2021, which tourists should visit in the post-pandemic period.

The American travel magazine "Thrillist" describes the 13 best countries, where it advises American citizens to live, in which it names Georgia among the popular tourist countries. The journalist of the publication recommends using the project "Work from Georgia" to come to Georgia. The Georgian government has eased visa requirements for participants in the project, and with the new "Work from Georgia" program, foreigners can work remotely from Georgia and spend a full year in the country, earning at least \$ 2,000 a month. - The author of the article writes and notes that Georgia attracts travelers to the Caucasus Mountains, Georgian cuisine, wine and affordable prices (nationalgeographic, 2020).

According to the National Tourism Administration, up to 1,100 citizens from different

countries were registered within the framework of the project "Work from Georgia" from August 27 to October 25. Hopefully, more travelers will be interested in this project, they will come to Georgia, including the Imereti region, which will at least partially improve the economic situation in the country's tourism sector.

KEYWORDS: Coronavirus, Tourism, Visitors, Crisis.

J.E.L. classification: H12, E61, Q38

References:

1. Economic Policy Research Center (EPRC), 2020 – COVID-19 Economic consequences for the world and for Georgia. p.9
2. National Statistics Office of Georgia

(GEOSTAT) URL: <https://www.geostat.ge> (available: 21.11.2020).

3. Georgian National Tourism Administration URL:<https://gnta.ge/ge/> (available: 21.11.2020).

4. Agency of Protected Areas URL:<http://apa.gov.ge> (available: 21.11.2020).

5. "The Economic Impact of the COVID-19 Outbreak on Developing Asia", Asian Development Bank, March 6, 2020 URL: <https://bit.ly/2UpeGe9> (available: 21.11.2020).

6. "The Coronavirus Shock: a Story of Another Global Crisis Foretold and What Policymakers Should Be Doing about It." UNCTAD, March 9, 2020. URL: <https://bit.ly/2WwcW5Ohttps://www.nationalgeographic.com/travel/features/best-of-the-world-2021/> (available: 21.11.2020).

მაკროეკონომიკა, ფინანსები
MACROECONOMICS, FINANCE

ეკონომიკური თავისუფლების ადგილი ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაში

ნინო ორჯონიკიძე

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო სასწავლო

უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველო

orjonikidzen@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: კონკურენცია, კეთილდღეობა, თავისუფალი ბაზარი, ინდექსი, დემონსტრირება, ღონისძიება, ტარიფი.

J.E.L. classification: E6, G28, F53.

ანოტაცია

საბაზრო ეკონომიკა ემყარება ეკონომიკურ თავისუფლებას, რაც არჩევანის თავისუფლებაში გამოვლინდება. არჩევანი კონკურენციის უმთავრესი წინაპირობაა, ხოლო კონკურენცია-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მამოძრავებელი ძალა. ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს და მასზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ამა თუ იმ ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობა. რამდენად ასრულებს ამ პირობებს მსოფლიოს 180-მდე ქვეყანა და მათ შორის, საქართველო, ამას საერთაშორისო ფონდი Heritage 1995 წლიდან ყოველწლიურად იკვლევს. საქართველოში ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ყოველწლიურად იცვლება.

შესავალი

ეკონომიკური თავისუფლება - ეს არის ადამიანის უფლება შეეძლოს საკუთარი სიმდიდრის, შემოსავლების, დროისა და ძალღონის თავისუფლად განკარგვა. ეკონომიკური თავისუფლება გამოდის როგორც ინდივიდის უმთავრესი მიზნის მიღწევის საშუალება. ეს ტერ-

მინი გამოიყენება ეკონომიკურ და პოლიტიკურ დებატებში. ეკონომიკური თავისუფლების ძირითადი მიდგომა იწყება ლიბერტარიული ტრადიციიდან, რომელიც ხაზს უსვამს თავისუფალი ბაზრისა და კერძო საკუთრების უაღრესად დიდ მნიშვნელობას. იგი ამჟამად უმეტესად დაკავშირებულია თავისუფალ ბაზართან და განსაზღვრავს საქონლის და მომსახურების თავისუფლებას ყოველგვარი არაეთიკური ქცევის წესების გარეშე. ის ეფუძნება კანონის წესებს, საკუთრების უფლებას და კონტრაქტის თავისუფლებას და ხასიათდება ბაზრის შიდა და გარე ფაქტორებით, საკუთრების უფლების დაცვით, ეკონომიკური ინიციატივის თავისუფლებით (ხიზანიშვილი, 2012:443)

ძირითადი ნაწილი

რა იგულისხმება ეკონომიკური თავისუფლების ქვეშ და რამდენად მისაღებია ეკონომიკური თავისუფლების ის ფორმა, რაც დღეს გვაქვს, საზოგადოებისათვის? ქვეყანა ეკონომიკურად თავისუფლად ითვლება, თუ არ ზღუდავს ინდივიდუალურ არჩევანს, ნებაყოფლობით გაცვლას, კონკურენციის თავისუფლებას. აუცილებელი პირობაა კერძო საკუთრების დაცვა. ეკონომიკურად თავისუფალ საზოგადოებაში ყოველ ადამიანს აქვს სრული უფლება აქვს, სა-

კუთარი შეხედულებისამებრ და თავისუფალი არჩევანის პირობებში, საკუთარ მიზნებს მიაღწიოს, სახელმწიფო მის საქმიანობასა და არჩევანში არ ერევა.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (Economic Freedom of the World) არის ეკონომიკური თავისუფლების საზომი, რომელიც შედგენილია ამერიკის პოლიტიკის კვლევის წამყვანი ცენტრის Heritage Foundation-სა და ჟურნალ „The wall street Journal“-ის მიერ. აღნიშნული ინდექსი 1995 წლიდან დგინდება. “ეკონომიკური თავისუფლების” მსოფლიო რეიტინგს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში ინვესტიციების შემდგომი მოზიდვის კუთხით. ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ათ კრიტერიუმს ემყარება. ესენია: ბიზნესის თავისუფლება, ვაჭრობის თავისუფლება, ფისკალური თავისუფლება, სამთავრობო დანახარჯები, მონეტარული თავისუფლება, ინვესტიციების თავისუფლება, ფინანსური თავისუფლება, საკუთრების უფლებები, კორუფციისგან თავისუფლება, შრომის თავისუფლება.

HERITAGE FOUNDATION მინიჭებული ინდექსის მიხედვით ქვეყნებს 5 ჯგუფად ჰყოფს:

1. თავისუფალი (80-100%);
2. უპირატესად თავისუფალი (70-79.9%);
3. ზომიერად თავისუფალი (60-69.9%);
4. უპირატესად არათავისუფალი (50-59.9%);
5. რეპრესიული (0-49.9%).

„საქართველოში ეკონომიკურ თავისუფლებას ორი დამოუკიდებელი საერთაშორისო კვლევითი ორგანიზაცია—Heritage Foundation და Fraser Institute ზომავს. ორივე მათგანი თანხმდება, რომ ეკონომიკური თავისუფლება მსოფლიოს მასშტაბით ბოლო 20 წლის მანძილზე პირველად 2008-2009 წლებში შემცირდა. ამ ორი ორგანიზაციის კვლევის მეთოდი ერთმა-

ნეთისგან განსხვავდება. Heritage Foundation-ის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი 10 ტიპის თავისუფლებას ცნობს: ბიზნესის, ვაჭრობის, მონეტარული, ფისკალური, საინვესტიციო, ფინანსური, შრომის თავისუფლება, კორუფციისგან თავისუფლება, საკუთრების უფლებების დაცვა და მთავრობის ზომა“ (ჩინჩალაძე, 2018:152). თითოეული ფასდება 0-100 შკალით, სადაც 100 ქულა მაქსიმალურ თავისუფლებას ნიშნავს. Fraser Institute-ის კვლევა ეყრდნობა 42 სხვადასხვა საზომს და 5 კომპონენტს – მთავრობის ზომა; საკანონმდებლო სტრუქტურა და საკუთრების უფლების დაცვა; ჯანსაღი ფულის მისაწვდომობა; საერთაშორისო ვაჭრობის თავისუფლება; კრედიტის, შრომის და ბიზნესის რეგულირება. კომპონენტები იზომება 1–10 შკალით, უფრო მაღალი ქულა მეტ ეკონომიკურ თავისუფლებას ნიშნავს.

ეკონომიკური თავისუფლება არ ნიშნავს ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას. საზოგადოების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ნებისმიერი სამეურნეო სუბიექტების ეკონომიკური საქმიანობები იმდენად არის ერთმანეთში გადახლართული, იმდენად დინამიური და სიღრმისეული კავშირურთიერთობებია, რომ ეკონომიკური დამოუკიდებლობის ცნება უფრო ანაქრონიზმად ჟღერს, ვიდრე XXI საუკუნის მონაპოვრად. ეს ეხება როგორც ქვეყნებს შორის ურთიერთობებს, ისე ფიზიკურ, თუ იურიდიულ პირებს შორის ურთიერთობებს. ეკონომიკური თავისუფლების ქვეშ იგულისხმება, უპირველეს ყოვლისა, არჩევანის თავისუფლება (აქუბარდია, 2012:22) მსოფლიო კრიზისების გაჭიანურებულმა მიმდინარეობამ საზოგადოების ეკონომიკური მოწყობის გაუმჯობესების აუცილებლობა დღის წესრიგში დააყენა. იმისათვის, რომ ეკონომიკური თავისუფლება არ შეიზღუდოს, სახელმწიფო ვალდებულია დაცვას იგი.

თანამედროვე საზოგადოება თანხმდება ეკონომიკური თავისუფლების აუცილებლობაში. თუმცა ისმის ბუნებრივი კითხვა, თუ როდის უნდა მოხდეს ეკონომიკური თავისუფლების დასაცავად სახელმწიფოს მხრიდან მისი პოლიტიკის მეშვეობით ეკონომიკის რეგულირება? პასუხი ერთი შეხედვით მარტივია – მაშინ, როდესაც არჩევანი იზღუდება, აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოს მხრიდან ხორციელდება ეკონომიკური რეგულირება, როცა ირღვევა თავისუფალი, ალტერნატიული და ოპტიმალური არჩევანი, ეკონომიკაში მოქმედ ერთეულთათვის ისე, რომ მას საბაზრო რეგულატორები (მოთხოვნა, მიწოდება, ჯანსაღი კონკურენტული გარემო და ა.შ.) ვერ არეგულირებენ. (გერლიანი, 2011)

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალურ ვებგვერდზე განთავსებულია ინფორმაცია Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“-ს 2020 წლის კვლევის შედეგების შესახებ, რომლის თანახმად: „Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“ 2020 წლის კვლევის მიხედვით, საქართველოს სარეიტინგო ქულამ ისტორიული მაქსიმუმი 77.1 ქულა შეადგინა, მსოფლიო რეიტინგში 4 პოზიციით დაწინაურდა და მე-12 პოზიცია დაიკავა. წინა წელთან შედარებით საქართველო ევროპის რეგიონში 2 პოზიციით დაწინაურდა - ამ შედეგით საქართველო ევროპის რეგიონის 45 ქვეყანას შორის მე-6 ადგილზეა „უმეტესად თავისუფალი“ სტატუსით. საქართველოს საერთო ქულა აღემატება როგორც რეგიონის (69.8 ქულა), ისე მსოფლიოს საშუალო ქულას (61.6 ქულა). (Heritage Foundation, 2020)

2020 წლის რეიტინგი შეფასებას აკეთებს შემდეგი 4 მიმართულებით:

- კანონის უზენაესობა;
- მთავრობის მოცულობა;
- რეგულაციების ეფექტიანობა;

➤ ღია ბაზარი.

აღნიშნული მიმართულებები, თავის მხრივ, მოიცავს 12 კომპონენტს. აღსანიშნავია, რომ რეიტინგის 12 კომპონენტიდან საქართველომ მდგრადობა გაიუმჯობესა 5 ისეთი მნიშვნელოვანი მიმართულებებით, როგორცაა:

- საკუთრების უფლება (68.6 ქულა);
- მთავრობის სამართლიანობა (64.8 ქულა);
- სასამართლოს ეფექტიანობა (57.9 ქულა);
- მონეტარული თავისუფლება (78.3 ქულა);
- ფისკალური თავისუფლება (94.4 ქულა).

2020 წელს საკუთრების უფლების ინდიკატორში საქართველომ აღიარება მოიპოვა და ქვეყნის შეფასებამ 68.6 ქულა შეადგინა. 2012 წელს ქვეყანას აღნიშნულ ინდიკატორში მხოლოდ 40.0 ქულა ჰქონდა. მთავრობის სამართლიანობის კომპონენტში საქართველოს შეფასება 6.3. ქულით გაუმჯობესდა და 64.8 ქულა შეადგინა (ეკონ. სამინისტრო, 2020). კომპონენტის შეფასება ეფუძნება მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის „გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსს“, მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსს (WJP), საერთაშორისო გამჭვირვალობის „კორუფციის აღქმის ინდექსს“ და „Trace Matrix“ რეიტინგს. აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ საქართველოში კორუფციის არ არსებობის აღიარებას და მთავრობის ეფექტიანობას. მონეტარული თავისუფლების ინდიკატორი აფასებს ქვეყანაში ინფლაციის მაჩვენებელს და ფასდება ბოლო 3 წლის პერიოდის ინფლაციის საშუალო მაჩვენებელი. საქართველო წინ უსწრებს ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა: ისლანდია, ნიდერლანდები, ლიეტუვა, აშშ, ლუქსემბურგი, ფინეთი, შვედეთი, ჩეხეთი, კორეა, გერ-

მანია, ნორვეგია, ავსტრია, იაპონია, ყატარი, ლატვია, სომხეთი, ბულგარეთი, აზერბაიჯანი, რუსეთი, ბელორუსია, უკრაინა და სხვა.

Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“ 2020 წლის კვლევის შეფასებით, საქართველოს ეკონომიკა კვლავ აგრძელებს თავის შთამბეჭდავ 7 წლიანი ზრდას თავისუფლების სხვადასხვა მიმართულებებით. ბოლო წლების განმავლობაში საქართველოს მთავრობამ განახორციელა არაერთი მნიშვნელოვანი რეფორმები. მრავალწლიანი რეფორმების შედეგია კორუფციის აღმოფხვრა, რეგულაციების შემცირება და გადასახადების გამარტივება. ყოველივემ ხელი შეუწყო ყველა ასპექტში ქვეყნის ეკონომიკური თავისუფლების გაუმჯობესებას. (Heritage Foundation, 2020) ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის შეფასება ძირითადად ეყრდნობა ისეთი საერთაშორისო რეიტინგების წყაროებს, როგორცაა მსოფლიო ბანკის ბიზნესის კეთების რეიტინგი (Doing Business), გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (GCI), კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI) და მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსი (WJP).

შეფასების ამ დიდ სისტემაში უმნიშვნელოვანესია საკუთრების უფლება. კერძო საკუთრების პირობებში, სარგებელი თუ ზარალი მესაკუთრესია, რის გამოც მას რესურსის ეფექტიანად გამოყენების სტიმული უჩნდება. როცა რესურსი კოლექტიურ საკუთრებაში გადადის პასუხისმგებლობა იფანტება, მესაკუთრეთა განსხვავებული მოტივები კი, საბოლოო ჯამში, ამ რესურსის შენარჩუნებას და გონივრულ გამოყენებას ნაკლებ მოსალოდნელს ხდის. კიდევ უარესი შედეგი დგება, თუკი აქტივი სახელმწიფო საკუთრებაში გადადის, რადგან მაშინ სარგებელსა და ზარალზე პასუხისმგებლობა არათუ გაფანტულია, არამედ განსხვავებული

ბულ ჯგუფებზე ნაწილდება. ცნობილია ჩეხეთის, პოლონეთისა და უნგრეთის შემთხვევები, სადაც სოციალიზმის დასრულების შემდეგ, კერძო საკუთრებაში გადასული კომპანიების მომგებიანობა სულ რამდენიმე წელიწადში, საშუალოდ, 77%-ით გაიზარდა. ასეთი ისტორიები, ბევრია ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში, თუმცა პრივატიზაცია განვითარებულ ქვეყნებშიც პერმანენტული პროცესია და მსოფლიო მასშტაბით კერძო საკუთრებაში გადასული აქტივების ღირებულება, 1980-იანი წლებიდან მოყოლებული, ფაქტობრივად, ყოველწლიურად იზრდება (რაქვიაშვილი..., 2020).

დასკვნა

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის შედეგების გათვალისწინება რამდენიმე მიზეზის გამოა მნიშვნელოვანი:

1. ინვესტორები სწორედ ასეთი ტიპის ინდექსების შედეგების საფუძველზე იღებენ ქვეყანებში ინვესტიციების დაბანდების გადაწყვეტილებას.
2. მაღალი ეკონომიკური თავისუფლების მქონე ქვეყნები არიან უფრო დემოკრატიულები, ხოლო მათი მოსახლეობა - უფრო მდიდარი, ჯანმრთელი და განათლებული.
3. ინდექსის მიზანია გამოავლინოს სისუსტეები სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკაში, რათა მათ შეძლონ სახელმწიფო რესურსების ყველაზე საჭირო მიმართულებებით მიმართვა.
4. საქართველოსთვის კვლავ რჩება გამოწვევად ფინანსური სექტორის თავისუფლებისა და კანონის უზენაესობის დაბალი დონე, კონკრეტულად კი საკუთრების უფლების დაუცველობა, სასამართლო ხელისუფლების არასაკმარისი დამოუკიდებლობა.
5. ხელისუფლების მიერ რეფორმების განხორციელება მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის განვითარებისთვის და საქართველოს მოქალაქეთა კეთილდღეობის

უზრუნველყოფისთვის.

6. ეკონომიკური თავისუფლების პირობებში ინდივიდებს მეტი შესაძლებლობა აქვთ საკუთარი ყოველდღიური ცხოვრება დამოუკიდებლად გააკონტროლონ. ამდენად, ეკონომიკური თავისუფლება ხელს უწყობს ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებასაც.

7. საქართველო დაბალი ტექნოლოგიების ქვეყანაა, რის გამოც პროდუქციის წარმოება ჩვენ უფრო ძვირი გვიჯდება, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებს. ჩვენი აზრით, ყველა ამ მოცემულობიდან გამომდინარე, ჩვენთვის ანტიდემპინგური კანონის ამოქმედება უადრესად საჭირო და მნიშვნელოვანია. იმპორტული პროდუქტის ნაწილობრივი ჩანაცვლებაც რომ მოვახერხოთ, მიგვაჩნია, რომ კანონი ძალიან დაეხმარება ადგილობრივ წარმოებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“-ს 2020 წლის კვლევა. URL: <http://www.economy.ge/?page=news&nw=1450> (გადამოწმებულია 13.12.2020)
- ჩინჩალაძე ზ. (2018) პიროვნების ეკონომიკური თავისუფლება მეწარმეობის განვითარების ქვაკუთხედი. „ბიზნეს ინჟინერი“, #1-2 გვ.150-155
- ხიზანიშვილი ვ. (2012) ეკონომიკური თავისუფლება, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, №5, გვ. 443-444.
- აქუბარდია თ. (2012) ეკონომიკური თავისუფლება და პოლიტანატომია. „ბიზნესი და კანონმდებლობა“. თებერვალი, გვ. 20-25.
- ერთი ადგილის ტკეპნა უკუსვლას ნიშნავს: ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი 2011, ტაბულა, 2011, №39, გვ. 26-27
- გერლიანი რ. (2011) ეკონომიკური თავისუფლების როლი და ფარგლები ეკონომიკურ პოლიტიკაში) URL:<https://ramazepec.wordpress.com/2011/05/02> (გადამოწმებულია 13.12.2020)
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო URL:<http://www.economy.ge/?page=news&nw=1569> (გადამოწმებულია 13.12.2020)
- რაქვიაშვილი ა., ხურციძე ა., ქეცბაია თ. (2020) კერძო საკუთრება და ეკონომიკური განვითარება. კვლევითი ინსტიტუტის Gnomon Wise-ს კვლევა. URL:<https://www.girchi.com/ge/media/news/3171-kerdzo-sakutreba-da-ekonomikuri-ganvitareba> (გადამოწმებულია 13.12.2020)

NINO ORJONIKIDZE

Professor of Gori State Teaching University,

Georgia

orjonikidzen@gmail.com

**THE PLACE OF ECONOMIC FREEDOM IN
THE ECONOMIC POLICY OF THE COUNTRY
SUMMARY**

A market economy is based on economic freedom, which is revealed in freedom of choice. Choice is the main precondition for competition, and competition is the main driving force of economic development. Economic freedom contributes to the development of the economy of country and the well-being of the population the country depends on it. The International Heritage Foundation has been conducting annual surveys since 1995 on the fulfillment of these conditions in 180 countries around the world, including Georgia. The index of economic freedom in Georgia changes every year. A country is considered economically free if it does not restrict individual choice, voluntary exchange, freedom of competition. A necessary condition is the protection of private property. In an economically free society, every person has the full right, at his own discretion and in the conditions of free choice, to achieve his own goals, the state does not interfere in its activities and choices. It should be noted that economic freedom does not mean economic independence. At the present stage of society's development, the economic activities of any economic entity are so intertwined, so dynamic and in-depth, that the notion of economic independence sounds more an anachronistic than a 21st-century achievement. This applies to relations between countries, as well as relations between

individuals and legal entities. Economic freedom means, above all, freedom of choice.

Index of Economic Freedom (Economic Freedom of the World) is a measure of economic freedom compiled by the Heritage Foundation, a leading center for American policy research and „The Wall Street Journal“ . This index has been established since 1995. The world rating of "economic freedom" has a great importance in terms of further attracting investment in the country. The Index of Economic Freedom is based on ten criteria. These are: freedom of business, freedom of trade, fiscal freedom, government costs, monetary freedom, freedom of investment, financial freedom, property rights, freedom from corruption, freedom of labor.

The information on the results of survey of the Heritage Foundation "Economic Freedom Index" 2020 is posted on the official website of the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, according to the survey 2020 of the "Heritage Foundation" Index of Economic Freedom " rating score of Georgia reached a historical maximum - 77.1 points, it was promoted by 4 positions in the world ranking and took the 12th position. Compared to the previous year, Georgia was promoted by 2 positions in the European region - with this result Georgia is in the 6th place among 45 countries in the European region with the status of "mostly free". Total score of Georgia exceeds both the regional (69.8 points) and the world average point (61.6 points).

In our view, property rights are crucial in this large system of valuation. In terms of private ownership, the benefit or loss is the property of the owner, which gives him an incentive to use the resource efficiently. When a resource is transferred to collective ownership, the responsibilities are dispelled, and the different motives of the owners ultimately make the preservation and reasonable use of that resource less possible. An even worse

result is achieved if the asset becomes state-owned, because then the liability for profit and loss is not dispersed but divided among different groups. There are known cases in the Czech Republic, Poland and Hungary, where after the end of socialism, the profitability of privately owned companies increased by an average of 77% in just a few years. There are many such stories in the former socialist countries, although privatization is a permanent process in developed countries as well, and the value of privately owned assets around the world has, in fact, been rising every year since the 1980s.

KEYWORDS: Competition, Welfare, Free Market, Index, Dumping, Measure, Tariff.

J.E.L. classification: E6, G28, F53.

References:

1. The survey 2020 of the "Heritage Foundation" Index of Economic Freedom ". URL: <http://www.economy.ge/?page=news&nw=1450> (Checked 13.12.2020)
2. Chinchaladze Z. (2018) Economic freedom of the individual - the cornerstone of entrepreneurship development."Business Engineering",#1-2 P.150-155
3. Khizanishvili V. (2012) Economic Freedom, Collection of Scientific Papers of Paata Gugushvili Institute of Economics, TSU, №5, p. 443-444.
4. Akubardia T. (2012) Economic Freedom and Politanatomy. "Business and Legislation". February, p. 20-25.
5. Taping one place means going backwards: Index of Economic Freedom 2011, Tabula, 2011, №39, p. 26-27
6. Gerliani R. (2011)The role and scope of economic freedom in economic policy) URL:<https://ramazepec.wordpress.com/2011/05/02> (Checked 13.12.2020)
7. Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia URL: http://www.economy.ge/_page=news&nw=1569 (Checked 13.12.2020)
8. Rakviashvili A., Khurtsidze A., Ketsbaia T. (2020) Private property and economic development. Research by Gnomon Wise Research Institute. URL:<https://www.girchi.com/ge/media/news/3171-kerdzo-sakutreba-da-ekonomikuri-ganvitareba> (Checked 13.12.2020)

DEVELOPMENT OF «LIABILITY INSURANCE» IN GEORGIA FOR THE LAST 10 YEARS» (OVERVIEW OF 2008 - 2018)

Roland Bregvadze

Kutaisi University, Invited lecturer; Insurance company Aldagi regional representative, Georgia
roland.bregvadze@unik.edu.ge

Keywords: Liability insurance, Insurance product, Insurance premium, Reimbursed loss, Dynamics, Compulsory insurance

J.E.L. classification: A0, G2, I0

Abstract

The article discusses the development prospects of liability insurance in Georgia as a field, discusses various statistical data on insurance products for 2008-2018, including liability insurance, makes comparative analysis, discusses the example of advanced countries in terms of liability insurance development, discusses problems and future prospects of liability insurance for development

Introduction

In Georgia, the insurance industry has been developing since 1997, since the establishment of insurance development strategy by the state, the LEPL State Insurance Supervision Service, the main insurance regulation law on insurance, normative and sub-legal acts have been developed, and an important place has been given to insurance relations in Georgian civil, air, marine and customs code. Several types of compulsory insurance have been introduced.

Over time, with the realization of the benefits of insurance by the public and private business, there has been a growing demand for the various types of insurance offered by private insurance companies. Including types of personal insurance, property and financial risk insurance. There was also some demand

for various liability insurance in both the corporate and retail markets.

Nevertheless, judging by the statistics of the Georgian insurance market from 2008 to 2018, we will see that liability insurance is less prominent. Leading among the types of insurance are types of insurance such as medical insurance, auto insurance, property and life insurance. Liability insurance ranks sixth and seventh, both in terms of premiums attracted and policies issued.

Liability insurance is less in demand today and is preceded by types of insurance such as medical insurance, motor insurance, property and life insurance.

The separation of the type of liability insurance and the importance of its development is due to the fact that it is impossible to attribute it to property or personal insurance. If the object of property insurance is the property of a natural or legal person, and the property of a person - human life, health and ability to work, then the object of liability insurance is the liability of the insured (insured) for damage to a third party in accordance with law or contractual obligations.

Therefore, **the aim of the paper** is to reflect to some extent the problems of liability insurance development in Georgia and to offer recommendations for their solution.

The actuality of this topic is due to the fact that the development of liability insurance is of great

importance for both individuals and society as a whole, in that this type of insurance can protect individuals in business relationships from liability in various cases, unintentionally causing damage to others. Given that the insurance covers legal costs related to the defense and compensation to be paid in favor of the victim, it also helps the insured to settle an apparently reasonably clear claim.

Main text

Statistical data for 2008-2018, comparative analysis

In 2008-2018, with the emergence of demand in the insurance market, various types of liability insurance were gradually created, including those whose formation was partly due to the requirements of the law.

Types of liability insurance that are being operated since 2008 (Tsertsvadze..., 2016:17):

1. Voluntary general civil liability insurance
2. Employer Liability Insurance
3. Professional liability insurance of the private security service
4. Professional Liability Insurance for Architects and Engineers
5. Professional liability insurance for auditors and accountants
6. Liability insurance of tour operators
7. Liability insurance of accredited inspection

bodies carrying out periodic security inspections of an object with increased technical hazards.

8. Compulsory professional insurance of notaries
 9. Homeowner Liability Insurance (in Retail Property Insurance)
 10. Civil liability insurance related to the use of land transport.
 11. Liability insurance related to the use of air vehicles
 12. Liability insurance related to the use of floating vehicles
 13. Carrier and Freight Forwarder Liability Insurance
 14. Professional Liability Insurance of Road Implementation Testing Centers
 15. D&O - Liability insurance for directors and executives
 16. Compulsory third party liability insurance by owners of mass gathering facilities
 17. CAR - Liability insurance (related to repair and construction work)
 18. Doctors' professional liability insurance ("Mal med")
 19. Third Party Liability Insurance in Cyber Insurance Privacy and Security Liability
- From 2008 to 2018, the number of policies and premiums issued on the type of liability insurance varied gradually. (See table #1, 1.1, 1.2) , (Diagram #1)

Table# 1

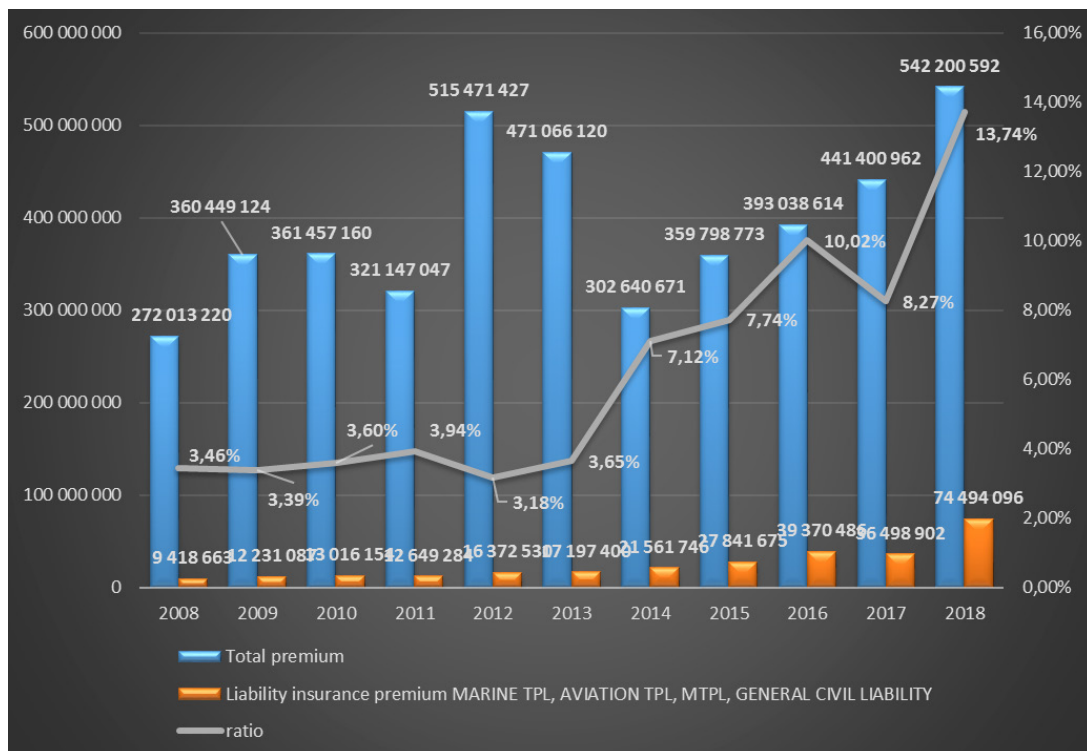
**Share of premiums attracted by liability insurance in 2008-2018
in relation to the total market volume (GEL)**

year	Total earned premium	Liability insurance line premium: MARINE TPL, AVIATION TPL, MTPL, GENERAL CIVIL LIABILITY	ratio
2008	272,013,220	9,418,663	3.46%
2009	360,449,124	12,231,087	3.39%
2010	361,457,160	13,016,154	3.60%
2011	321,147,047	12,649,284	3.94%
2012	515,471,427	16,372,530	3.18%
2013	471,066,120	17,197,400	3.65%
2014	302,640,671	21,561,746	7.12%
2015	359,798,773	27,841,675	7.74%
2016	393,038,614	39,370,486	10.02%
2017	441,400,962	36,498,902	8.27%
2018	542,200,592	74,494,096	13.74%

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE>

Diagram# 1

**Share of premiums attracted by liability insurance in 2008-2018
in relation to the total market volume (GEL)**

in relation to the total market volume (GEL)

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/>

Statistics.aspx?lang=ka-GE

Table# 1.1

**Share of different types of liability insurance premiums
MARINE TPL, AVIATION TPL, MTPL, GENERAL CIVIL LIABILITY**

Year	MARINE TPL	AVIATION TPL	MTPL	General Civil Liability
2008	0.00%	0.00%	1.15%	2.31%
2009	0.00%	0.00%	1.49%	1.90%
2010	0.009%	0.60%	0.97%	2.01%
2011	0.004%	0.83%	1.20%	1.90%
2012	0.010%	0.80%	0.82%	1.55%
2013	0.000%	0.92%	0.95%	1.78%
2014	0.002%	1.25%	2.00%	3.87%
2015	0.003%	0.92%	2.34%	4.46%
2016	0.008%	1.19%	2.40%	6.41%
2017	0.004%	1.00%	2.59%	4.67%
2018	0.02%	1.11%	7.91%	4.69%

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE>

Table 1.2

Number of policies issued MARINE TPL, AVIATION TPL, MTPL, GENERAL CIVIL LIABILITY

Year	Number of policies issued MARINE TPL, AVIATION TPL, MTPL, GENERAL CIVIL LIABILITY	Including the number of policies issued only on civil liability insurance	Total number of policies issued in all types of insurance	Ratio
2008	0	0	0	
2009	76,122	1,294	3,397,076	2.24%
2010	28,286	2,576	4,714,240	0.60%
2011	29,472	1,716	4,750,795	0.62%
2012	33,656	1,966	5,813,396	0.58%
2013	44,943	5,058	6,768,111	0.66%
2014	87,554	35,636	6,241,899	1.40%
2015	116,657	51,958	7,395,044	1.58%
2016	127,012	51,813	2,980,104	4.26%
2017	138,294	38,886	3,484,532	3.97%
2018	935,215	100,176	4,140,836	22.59%

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE>

In 2008, the total attracted premium was 272 013 220 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was 9 418 663 GEL. The share of liability insurance is 3.46% of the received premiums. Including only 2.31% on liability insurance and 1.15% on MTPL. Unfortunately, no information is available on air and freight liability insurance premiums, as well as on issued policies.

In 2009, the total attracted premium amounted to 360 449 124 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) amounted to a total of 12 231 087 GEL. The share of liability insurance is 3.39% of the received premiums. Including only 1.90% on liability insurance and 1.49% on MTPL.

3 397 076 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 76122 policy, the share of liability insurance policies is 2.24% of the total issued policies. 1,294 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2010, the total attracted premium was 361 457 160 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was 13 016 154 GEL. The share of liability insurance is 3.60% of the received premiums. Including only liability insurance 2.01%, MTPL 0.97%, Marine Tpl 0.009%, Aviation Tpl 0.6%.

4 714 240 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 28286 policy, the share of liability insurance policies is 0.6% of the total issued policies. 2576 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2011, the total attracted premium was 321 147

047 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was 12 649 284 GEL. The share of liability insurance is 3.94% of the received premiums. Including only liability insurance 1.90%, MTPL 1.20%, Marine Tpl 0.004%, Aviation Tpl 0.83%.

4,750,795 policies issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 29472, the share of liability insurance policies is 0.62% of the total issued policies. 1716 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2012, the total attracted premium was 515 471 427 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was a total of 16 372 530 GEL. The share of liability insurance is 3.18% of the received premiums. Including only liability insurance 1.55%, MTPL 0.82%, Marine Tpl 0.010%, Aviation Tpl 0.80%. 5 813 396 policies issued in all types of insurance. 33656 policies on existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL), the share of liability insurance policies is 0.58% of the total issued policies. 1,966 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2013, the total attracted premium was 471 066 120 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was 17 197 400 400 GEL. The share of liability insurance is 3.65% of the received premiums. Including only liability insurance 1.78%, MTPL 0.95%, Marine Tpl 0%, Aviation Tpl 0.92%. 6 768 111 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 44943 policy, the share of liability insurance policies is 0.66% of the total issued policies. 5,058 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2014, the total attracted premium was 302640671 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was 21 561 746 GEL. The share of liability insurance is 7.12% of the received premiums. Including only liability insurance 3.87%, MTPL 2%, Marine Tpl 0.002%, Aviation Tpl 1.25%. 6241899 policies issued in all types of insurance. Existing liability insurance policies (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 87554 Liability insurance policies account for 1.40% of the total policies issued. 35,636 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2015, the total attracted premium was 359 798 773 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was a total of 27 841 675 GEL. The share of liability insurance is 7.74% of the received premiums. Including only liability insurance 4.46%, MTPL 2.34%, Marine Tpl 0.003%, Aviation Tpl 0.92%. 7 395 044 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 116657, the share of liability insurance policies is 1.58% of the total issued policies. 51,958 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2016, the total attracted premium was 393 038 614 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was a total of 39 370 486 GEL. The share of liability insurance is 10.02% of the received premiums. Including only liability insurance 6.41%, MTPL 2.40%, Marine Tpl 0.008%, Aviation Tpl 1.19%. 2,980,104 policies are issued for all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 127012 policy, the share of liability insurance policies is 4.26% of the total issued policies. 51,813 policies have been

issued for civil liability insurance alone.

In 2017, the total premium attracted was 441,400,962 GEL, while the premiums attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) amounted to a total of 36,498,902 GEL. The share of liability insurance is 8.27% of the received premiums. Including only liability insurance 4.67%, MTPL 2.59%, Marine Tpl 0.004%, Aviation Tpl 0.996%. 3 484 532 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 138294 policy, the share of liability insurance policies is 3.97% of the total issued policies. 38,886 policies have been issued for civil liability insurance alone.

In 2018, the total attracted premium was 542 200 592 GEL, while the premium attracted for the existing types of liability insurance (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) was a total of 74 494 096 GEL. The share of liability insurance is 13.74% of the received premiums. Including only liability insurance 4.69%, MTPL 7.91%, Marine Tpl 0.02%, Aviation Tpl 1.11%. 4 140 836 policies are issued in all types of insurance. Existing liability insurance types (TPL, MTPL, MARINE TPL, AVIATION TPL) 935215 policy (834 955 policy issued only on MTPL, which should be conditional on TPL of compulsory border), the total share of total liability insurance policies is 22 59%. 100 176 policies have been issued for civil liability insurance alone (2.41% of the total policies issued)

If we compare the data of 2008 and 2018, we will see that the demand for liability insurance is growing. If in 2008 the attracted bonus was 9 418 663 GEL, in 2013 17 197 400 400 GEL was attracted, and in 2018 the attracted bonus is 74 494 096 GEL. The share in the total attracted premium has also increased: 3.46% in 2008, 3.65% in 2013, and 13.74% in 2018. Also, only the share of civil liability insurance has increased: 2.31% in 2008, 1.78% in 2013, and 4.69% in 2018.

The number of policies issued is also increasing: in 2009 data were issued 76 122 (1294 for civil liability insurance only) policies, in 2013 44 943 (5058 only for civil liability insurance), and in 2018 935 215 (only for civil liability insurance 100 176) Issued.

To determine the liability insurance loss rating, it is also interesting to consider the liabilities reimbursed in 2008-2018 and the share of liability insurance losses in relation to the total market volume (GEL). (See table #2, diagram #2)

Table #2

Share of liability insurance losses in relation to the total market volume

Year	Total loss	liability insurance covered loss	ratio	MARINE TPL	AVIATION TPL	MTPL	General Civil Liability
2008	105,613,271	1,291,518	1.22%	–	–	1.10%	0.12%
2009	189,211,833	2,633,648	1.39%	–	–	1.09%	0.30%
2010	188,764,463	2,337,886	1.24%	0.03%	0.00%	1.15%	0.05%
2011	221,908,033	1,943,519	0.88%	0.00%	0.00%	0.83%	0.05%
2012	264,740,274	2,248,895	0.85%	0.00%	0.00%	0.80%	0.04%
2013	387,610,085	16,299,943	4.21%	0.00%	3.38%	0.70%	0.12%
2014	219,090,860	7,245,987	3.31%	0.00%	0.99%	1.54%	0.78%
2015	210,524,803	7,624,936	3.62%	0.00%	0.87%	2.02%	0.74%
2016	231,862,996	10,311,044	4.45%	0.00%	0.54%	1.91%	2.00%
2017	248,769,530	10,310,327	4.14%	0.00%	0.00%	2.10%	2.04%
2018	301,863,209	11,668,554	3.87%	0.01%	0.51%	2.73%	0.61%

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE>

Diagram #2

Reimbursed losses in 2008-2018 and share of liability insurance losses in relation to the total market volume (GEL)

Source: LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE>

Liability insurance rating on the example of an advanced countries

According to the 2018 data, the share of general liability insurance premiums attracted in the total premium is distributed as follows (see table #3, diagram #3):

Table #3

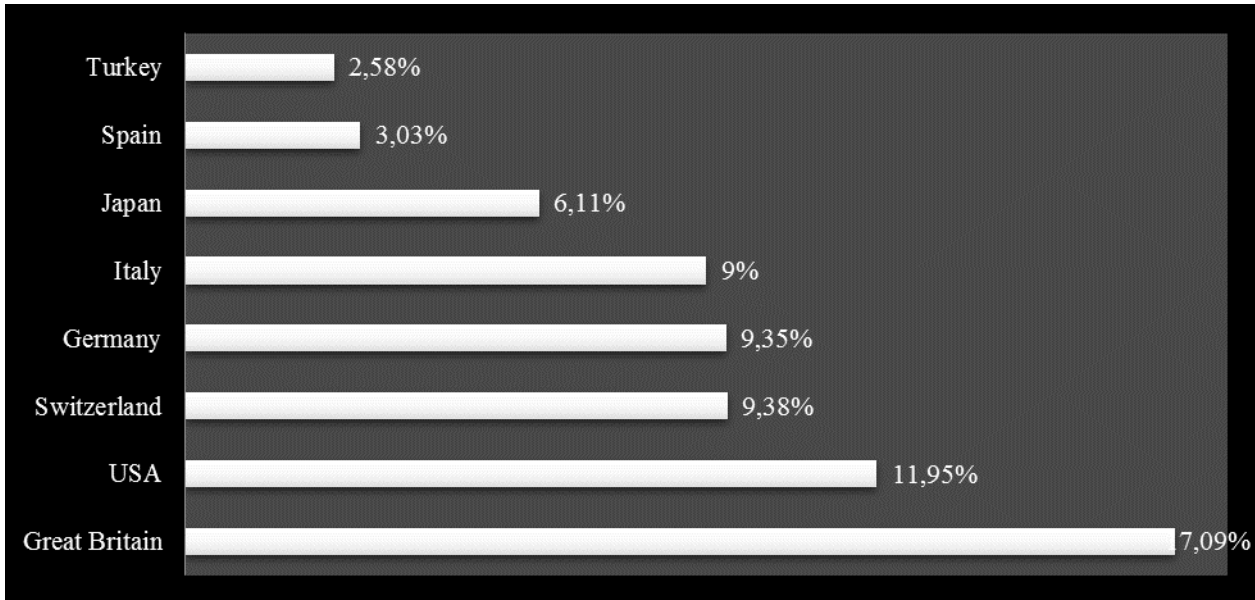
Share of general liability insurance premiums attracted in the total premium

Great Britain	USA	Switzerland	Germany	Italy	Japan	Spain	Turkey
17.09%	11.95%	9.38%	9.35%	9%	6.11%	3.03%	2.58%

Source: OECD Insurance Statistics <https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2018>

Diagram #3

Share of general liability insurance premiums in the total premium 2018

Source: OECD Insurance Statistics <https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2018>

Interestingly, according to the 2018 data, the share of insurance premiums per capita in GDP and GDP (2018) is as follows: (see table 4, diagram #4)

Table #4

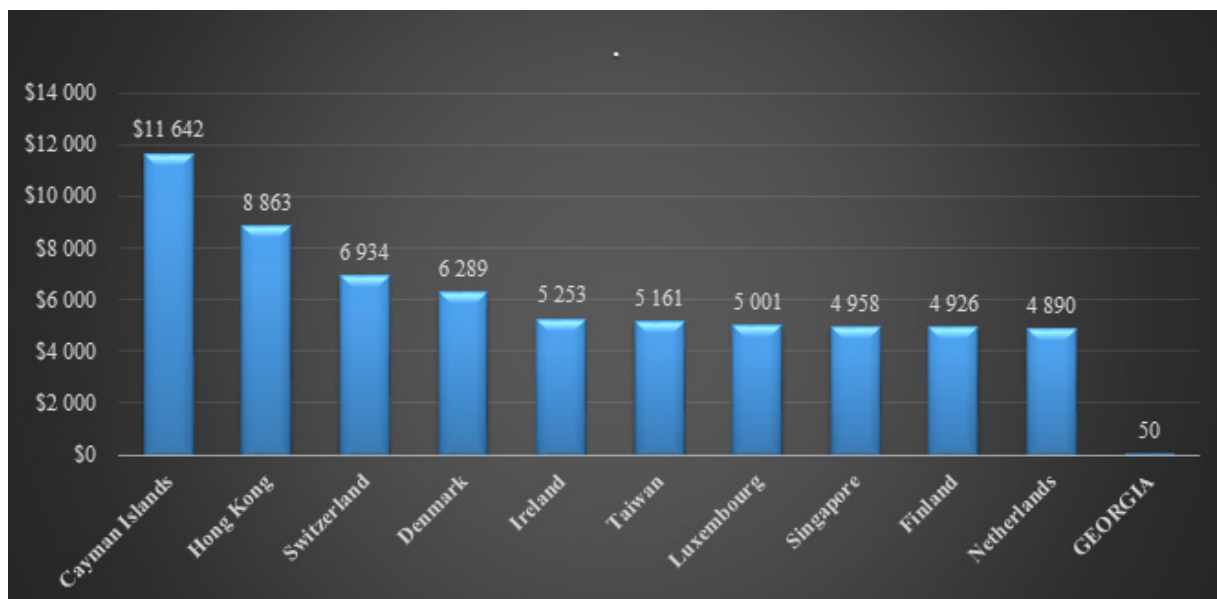
While in Georgia the annual premium attracted is 144 GEL per capita, 12 GEL per month.

Insurance premiums per capita in GDP					
Rank	Country	Total premiums per capita	Rank Country	Total premiums as a percent of GDP	
1	Cayman Islands	\$11,642	1	Taiwan	20.88%
2	Hong Kong	8,863	2	Hong Kong	18.16
3	Switzerland	6,934	3	Cayman Islands	17.51
4	Denmark	6,289	4	South Africa	12.89
5	Ireland	5,253	5	South Korea (2)	11.16
6	Taiwan	5,161	6	United Kingdom	10.61
7	Luxembourg	5,001	7	Denmark	10.37
8	Singapore	4,958	8	Finland	9.87
9	Finland	4,926	9	Netherlands	9.24
10	Netherlands	4,890	10	France	8.89

Source: <https://www.iii.org/publications/insurance-handbook/economic-and-financial-data/world-insurance-marketplace> Includes nonlife and life insurance and cross-border business. April 1, 2018 to March 31, 2019. Source: Swiss Re, sigma, No. 3/2019.

Diagram #4

The share of insurance premiums (USD) of 10 advanced countries per capita - 2018

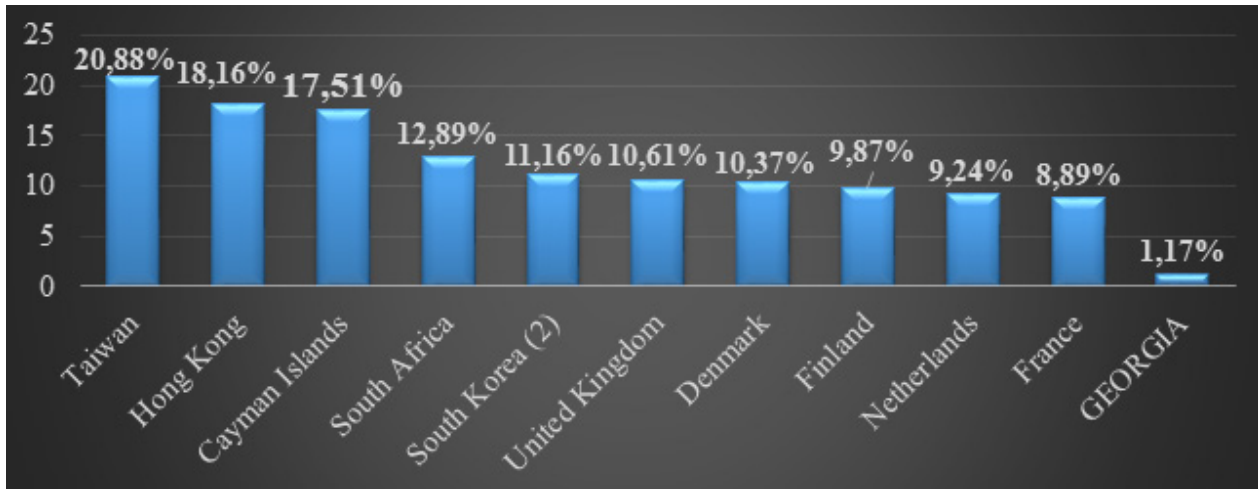

Source: <https://www.iii.org/publications/insurance-handbook/economic-and-financial-data/world-insurance-marketplace>

In advanced countries, the share of insurance premiums in total GDP is also high (see diagram 5):

Diagram #5

10 advanced countries' insurance premiums share in GDP in 2018.

source: Market Reports 2019 [International Monetary Fund](https://www.imf.org/), 23 April 2019; www.insurance.gov.ge

While in Georgia the similar figure is 1.17%.

It can be objectively assumed that these data from foreign countries are due to the high culture of insurance in general and the stable income of the society in general.

According to the **independent financial internet portal**, there are several main reasons for liability insurance that motivates people to purchase this insurance:

1) "litigious" attitude of members of the community towards each other - it is possible for the parties to file a complaint to each other on any issue, even in case of a non-serious request. However, if there is any legal basis, this may be the cause of the complaint. It is impossible to avoid legal protection costs for such reasons. Therefore, there is a necessary insurance that covers legal costs and possible material compensation.

2) High financial status - often becomes a reason for complaints from members of the community as they try to get income from such people.

3) Risk of indefinite claim (unfinished claims) - in the case of a personal vehicle, the citizen may suffer a

loss in the amount that is the real value of his vehicle. However, in the event of a claim and liability, the claim may threaten the entire personal property of the person and indefinitely extend the amount as the plaintiff always tries to take more than what is offered. Appropriate legal support is therefore required from this situation.

4) Risk of positions of authority: CEOs, members of the board of directors or business owners need to take on more responsibilities than other individuals. Because they are often responsible for accidents in the office. Certain professions, such as property, and securities managers, are characterized by an even higher risk of loss. For example, if a stock, securities manager loses money to a number of clients, these people can file a group lawsuit for an almost limitless amount. The board of directors of any company is responsible even if the stock debt or pension funds are mismanaged.

5) Risk of the other party claiming: There are always opponents in a successful business relationship who do not want to support the ruler. On the contrary, they are trying to undermine his official reputation, for which they are preparing complaints. Liability insurance is the best way for legal protection to resolve such a dispute.

Problems and future prospects for the development of liability insurance in Georgia

As can be seen from the diagrams the MTPL product is the leader among the types of liability insurance. Other types of insurance are less developed. The main and leading type of liability insurance is less in demand, although the dynamics are growing.

The given diagram confirms the unfortunate fact: if not obligatory character, MTPL product would not have growing dynamics according to both premiums and number of policies. Its high rate indicates the unwillingness of the population to buy other types of insurance products on a voluntary basis. (Gigolashvili, 2012:250; Shatirishvili and Kakashvili 2012:326)

In my opinion, the main problems that hinder the development of civil liability insurance are:

- **Lack of compulsory insurance**, which results in a markedly minimal market share, and hence no strong mechanism to shape insurance culture in society.

Also, in my opinion, it is necessary to have compulsory insurance in such areas as e.g. Professional liability of doctors, general civil liability of the landlord, civil liability related to the use of land transport, liability insurance of the employer, liability insurance related to repair and construction works; Private liability insurance of private security service, liability insurance of tour operators, civil liability insurance of the object with increased technical danger.

I think this should be possible because if the insurance obligation is of a mass nature, then the insurance rate will not be high either, so at the expense of a large number of insurers the risks will be more balanced and the fees will be more.

- **Social background (high level of unemployment) and low incomes**

For example, if we consider one of the leading types of liability insurance in the field of liability insurance - compulsory motor third party liability insurance and its estimated price, which can be determined by law, will cause great dissatisfaction with the terms of the single payment. Studies in this area have shown that it is acceptable for the society to pay an average of 5-10 GEL per month, while a massive payment of 150-200 GEL will be impossible for a large part of the population. With this in mind, it is necessary to introduce an installment payment rule at the initial stage. Then establish a single payment when the population is financially ready for it

- **Low risk awareness and lack of insurance culture**

Insurance companies have a lot of work to do in terms of marketing. It is clear that not only the awareness of a certain company and insurance product is a problem, but also the importance and necessity of insurance itself for an uncertain population. Working in the field of education is not only the prerogative of insurance companies, but also should be strengthened by effective measures of the state.

- **Some distrust of insurance companies**

The introduction of compulsory insurance would be of great importance for building public confidence. It is important to simplify the terms of the contract so that covered cases are easily understood by consumers. Also, paid cases should be advertised periodically to give consumers confidence, not only in advertising but also in the obvious example of already paid losses.

The compulsory nature of insurance can have additional effects when a citizen who has come to the

company to purchase compulsory insurance becomes acquainted with other conditions of voluntary insurance. In addition, the costs of the entire community and universal health care program will be saved in terms of road and other treatment of victims, which will be covered by insurance companies.

In my opinion, an important and progressive step should be the fact that the Government of Georgia is actively working on the issue of enacting mandatory MTPL insurance under the Association Agreement with Europe, which will help capitalize the insurance market, increase financial flows, build public confidence, build public confidence and interest. It is expected that if this insurance becomes mandatory again, the insurance market share will increase by about 122 000 000 million GEL (average guidance premium 120 GEL per car, total number of actively registered cars 1 018 487 cars), which will lead to a jump in the entire sector.

The introduction of compulsory MTPL insurance will also be of great importance for joining the EU single insurance market, which will facilitate Inclusion in the so-called international civil liability insurance "Green Cards" system.

Another step forward is the fact that from March 1, 2018 it became mandatory to purchase MTPL insurance for foreign car owners entering Georgia for the entire period of their stay in Georgia, which significantly increased the amount of policies and premiums issued in this type of insurance.

Conclusion

In conclusion, the level and stages of development of liability insurance correspond to the level of demand in the market. We can not say that the field of liability insurance is not developed in Georgia, because for years the insurance market offers both corporate and retail insurance customers with different coverage policies.

Significant attention is paid to liability insurance in the field of construction, tourism (liability insurance

of tour operators), third party liability insurance in the field of telecommunications (cyber security), as well as in addition to retail insurance policies, homeowner liability insurance is offered.

A separate issue is what stimulates the demand for liability insurance products in Georgia. Considering the fact that several types of compulsory insurance are provided in the Georgian market, we can say that the demand for these products is conditioned by this principle of obligation. It is desirable that such mandatory insurance types as Motor TPL, Mal med be introduced in Georgia in a timely manner, which will help protect the public interest and properly address financial flows.

References

1. Shatirishvili, J. Kakashvili, N. (2012) Insurance case. Tbilisi.
2. Gigolashvili, (2012) Insurance case.
3. Tsertsvadze A., Khantadze G., Vekua D., (2016) Insurance Case. Tbilisi.
4. LEPL State Insurance Supervision Service, Insurance Market Statistics
URL: <http://insurance.gov.ge/Statistics.aspx?lang=ka-GE> available: 26.11.2020
5. Order of the Head of the Accounting, Reporting and Auditing Supervision Service №12 October 17, 2016
6. Resolution of the Government of Georgia 79579, December 28, 2017; (Amendments: Resolution of the Government of Georgia №177 March 29, 2019)
7. Law of Georgia on Insurance - Parliament of Georgia, Tbilisi, 02.05.1997;
8. Market Reports 2019 International Monetary Fund. 23 April 2019;
9. URL:<https://www.fnweb.com/insurance> available: 26.11.2020

10. Attitudes of drivers towards the introduction of compulsory auto insurance URL:<http://eprints.iliauni.edu.ge> available: 26.11.2020
11. URL:<https://commersant.ge/ge/post/rodidan-xdeba-avtomfobelta-mesame-piris-pasuxismgeblobis-dazgveva-savaldebulo> available: 26.11.2020
12. URL:https://info.police.ge/page?id=241&parent_id=240 available: 26.11.2020
13. Law of Georgia on Compulsory Civil Liability Insurance of the Owner of a Vehicle Registered in a Foreign State Moving on the Territory of Georgia. 15/12/2017
14. OECD Insurance Statistics (2018) URL:<https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2018> available: 26.11.2020
15. Swiss Re, sigma (2019). URL:<https://www.iii.org/publications/insurance-handbook/economic-and-financial-data/world-insurance-marketplace> available: 26.11.2020
16. Georgia Capital Market Development Concept URL: https://georgiacapitalmarket.files.wordpress.com/2013/03/concept_capital-market_24-04-2013.pdf available: 26.11.2020
17. Tsintsadze A., Glonti V., (2009) How to develop the insurance market? Development Problems and Ways to Overcome Them. Business and Legislation, №3.
18. Ghutidze T., (2015) Possible Impact of EU Integration on the Georgian Insurance Market", Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

რა მსოფლმხედველობა კვებას კრიპტოვალუტის არსებობას?

ნინო ლიპარტიანი

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

nliparteliani69@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ბარბარი, ფულის საქონლური ფორმა, მონეტა, ქაღალდის ფული, ელექტრონული ფული, დეცენტრალიზაცია, კრიპტოვალუტა.

J.E.L. classification: E7, G4, E5

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ის ინოვაცია, რომელიც XXI საუკუნეში შემოგვთავაზა-კრიპტოვალუტა, ელექტრონული, დეცენტრალიზებული ფული, რომელიც რეალურად მათემატიკური ალგორითმითაა, არაა დაკავშირებული არც მწარმოებლურ ეკონომიკასთან, არც საბანკო კაპიტალთან. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი მას, რომ კრიპტოვალუტის შექმნის ფუნდამენტალურ იდეაში ყველაზე კარგად ჩანს თავისუფლების გაზრდილი ხარისხი, ადამიანის ფულთან დამოკიდებულების თავისუფლების გაზრდილი ხარისხი, რომელიც არის ჩვენი საკვლევი თემა და უამრავ კითხვას წარმოშობს.

შესავალი

კრიპტოვალუტა ელექტრონული ვირტუალური ციფრული ვალუტაა. იგი ფიზიკური ფორმით არ არსებობს, არის მხოლოდ სპეციალური ელექტრონული რეესტრები, რომლებშიც ხდება აღრიცხვა, ამ ჟურნალებს ბლოკჩეინებს ეძახიან. კრიპტოვალუტა ელექტრონულ საფულეში ინახება. ელექტრონული რეესტრები კი ინახება არა ცენტრალურ ბანკებში, არამედ იმ მომხმარებელთა კომპიუტერებში, რომლებსაც შესაბამისი პროგრამები აქვთ. ციფრული ვალუტის პოპულარობის ძირითადი

მიზეზი მისი დეცენტრალიზაციაა და მისგან გამომდინარე თავისებურებები. ციფრული ვალუტის მომსახურება არ ხდება ცენტრალური ბანკიდან. თუ საბანკო სტრუქტურები თვითონვე არიან ფულადი გადარიცხვების მთავარი მაკონტროლებლები, ციფრული ვალუტის შემთხვევაში ასეთი ზედამხედველები ქსელის მონაწილეები არიან. საინტერესოა საკითხი: რა ადგილს დაიკავებს და რა როლს შეასრულებს კრიპტოვალუტა ახალ სავალუტო სისტემაში.

ძირითადი ნაწილი

„სპონტანური წესრიგის ყველაზე ნათელი მაგალითი ეკონომიკურ ფენომენებს შორის არის ფული-ყველაზე ფართოდ აღიარებული გაცვლის საშუალება, ბაზრის მრავალმა ცალკეულმა მონაწილემ აღიარა, რომ ადამიანს წინასწარ არ ჰქონდა განსაზღვრული ფულის ინსტიტუტის შექმნა.“ (ჰაიეკი, 1944:14) ეს სიტყვები ავსტრიელ ეკონომისტსა და ფილოსოფოსს, ნობელის პრემიის ლაურეატს, თავისუფალი ბაზრის აპოლოგეტს, ფრიდრიხ აუგუსტ ფონ ჰაიეკს ეკუთვნის. ჰაიეკი 1970-იან წლებში დაინტერესდა სახელმწიფოს მიერ ფულის ემისიასთან დაკავშირებული უპირატესობებით და ალტერნატიული ვალუტების შესაძლებლობე-

ბის კვლევა განახორციელა. მისი მოსაზრებით სახელმწიფო მონოპოლია ფულის ემისიაზე უნდა გაუქმებულიყო. სწორედ ჰაიეკის ნაშრომებში გამოთქმულმა მოსაზრებებმა შეამზადა იდეური საფუძველი დეცენტრალიზებული ციფრული ვალუტის შექმნისათვის.

მსოფლიოში არსებულ სახელმწიფოთა უდიდეს ნაწილში ქალაქის ფულისა და მონეტების ემისიის ექსკლუზიური უფლება ქვეყნის ცენტრალურ (ეროვნულ) ბანკებს აქვთ აღებული საკუთარ თავზე, რადგან „ცენტრალური ბანკები ატარებენ სახელმწიფოს ფულად პოლიტიკას, მომსახურებას უწევენ მთავრობას, მართავენ ქვეყნის ოქროსა და უცხოური ვალუტის რეზერვებს.“ (კაკულია, 2013:7)

ციფრული ვალუტის ლექსიკონში არის ტერმინი **Block Chain**, რომელსაც უბრალო ენით შეგვიძლია წიგნი ვუწოდოთ. იგი მოიცავს ინფორმაციას ფულადი გადარიცხვების შესახებ. წარმოვიდგინოთ, რომ ასეთი წიგნი აქვს 1 მლნ. კომპიუტერს. თუ ამ კომპიუტერებიდან ერთ-ერთი მათგანი გადარიცხვის მომენტში შეცდომას დაუშვებს, ეს უმალ იქნება შემჩნეული დანარჩენი კომპიუტერებისათვის და ისინი ამ ტრაზაქციას არ დაადასტურებენ.

სატოში ნაკამოტო XXI საუკუნის ყველაზე გავლენიანი ადამიანია. ანონიმმა პროგრამისტმა სწორედ ამ სახელით შექმნა და ქსელში გაუშვა ბითქოინის პროტოკოლი 2008 წლის ნოემბერში. ნაკამოტო პერიოდულად უზიარებდა სხვადასხვა ტიპის ინფორმაციას ბითქოინ-საზოგადოებას სპეციალური მეილ-ლისტის მეშვეობით, თუმცა 2010 წლიდან მისი კვალი საერთოდ გაქრა.

კრიპტოვალუტის გამოშვება ემყარება კრიპტოგრაფიულ მეთოდებს. ეს ციფრული ვალუტა არაფრით უკავშირდება არც მწარმოებლურ ეკონომიკას, არც საბანკო კაპიტალს. კრიპტოგ-

რაფია არის კონფიდენციალობის დაცვის სამეცნიერო დისციპლინა. კრიპტოვალუტის შექმნის მიზანია თავი დავაღწიოთ ცენტრალური ბანკების დირექტივებს. „თუ კრიპტოვალუტებს შექმნიან ქვეყნების მთავრობები იკარგება ვირტუალური ვალუტის შექმნის ფუძემდებლური იდეა, რომ ინტერნეტ სივრცეში ვირტუალური კაპიტალი უნდა იყოს მთავრობის კონტროლისა და რეგულაციის მიღმა.“ (გვასალია, 2014:12)

სწორედ ამ ფუძემდებლურ იდეაში ყველაზე უკეთ ჩანს ადამიანის ფულთან თავისუფალი დამოკიდებულების გაზრდილი ხარისხი, რომელიც უამრავ კითხვას აჩენს, კერძოდ:

- როგორია კრიპტოვალუტის შექმნის ფილოსოფიური კონცეფცია?
- რა მსოფლმხედველობა კვებავს კრიპტოვალუტის არსებობას?
- აქვს თუ არა კრიპტოვალუტის არსებობას ინტელექტუალური საფუძველი?
- რა მომავალი აქვს ამ წამოწყებას?
- რა პრინციპით ან ვალდებულებებით უნდა იხელმძღვანელოს მთავრობამ კრიპტოვალუტაზე საუბრისას?
- ემზადება თუ არა მსოფლიო ერთიანი ვალუტისათვის?

ტერმინს „დეცენტრალიზებული ციფრული ვალუტა“ დიდი მომხიზვლელობა ახასიათებს. ამ მასშტაბებით ფულთან დამოკიდებულების თავისუფლებას ძალიან დიდხანს ელოდა კაცობრიობა, მიხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებელი ფულის გამოშვების არაერთი მაგალითი გვაქვს მსოფლიოში.

ქართული ნუმისმატიკის ისტორია 26 საუკუნეს მოიცავს. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული ფულის დაბადება დღესაც საკამათო თემაა მეცნიერთა შორის, პირველ ქართულ მონეტად მიჩნეულია „კოლხური თეთრი“. ამის შემდეგ დიდი დრო გავიდა და დღევანდელ რეალობა-

შინ მსოფლიოს უამრავ კრიპტოვალუტის გვერ-
დით გვაქვს პირველი დეცენტრალიზებული
ციფრული ვალუტა „ოქროს საწმისი“ (Golden

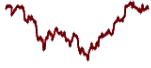

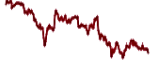

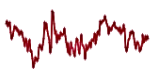

Fleece Token), რომელიც 2017 წლის ზაფხულში
გამოჩნდა.

ნახაზი 1

კრიპტოვალუტების კურსები (14.12.2020)

წყარო: <https://coinmarketcap.com/>

CoinMarketCap-ის მონაცემებით **Bitcoin** ყველაზე ძვირადღირებული კრიპტოვალუტაა მსოფ-

☆ 1	 Bitcoin BTC	\$19,071.09	▼ 1.34%	▼ 0.65%	\$354,390,773,354	\$23,777,792,007 1,245,999 BTC	18,570,712 BTC		⋮
☆ 2	 Ethereum ETH	\$577.37	▼ 1.27%	▼ 2.76%	\$65,859,876,830	\$9,691,809,798 16,750,586 ETH	113,827,196 ETH		⋮
☆ 3	 XRP XRP	\$0.494032	▼ 4.32%	▼ 18.17%	\$22,534,287,589	\$7,595,725,671 15,304,524,031 XRP	45,404,028,640 XRP		⋮
☆ 4	 Tether USDT	\$1.00	▲ 0.17%	▼ 0.06%	\$19,836,528,639	\$38,753,693,347 38,750,698,337 USDT	19,834,995,609 USDT		⋮
☆ 5	 Litecoin LTC	\$79.58	▼ 1.21%	▼ 3.32%	\$5,308,479,319	\$3,859,545,336 48,047,961 LTC	66,084,961 LTC		⋮

ლიოში. სტატიის დამუშავების მომენტში

(14.12.2020) მისი ღირებულება შეადგენდა 19 071,09 \$-ს. ბითკოინი პირველი დეცენტრალი-
ზებული ციფრული ვალუტაა, რომელიც 2008
წელს შეიქმნა. ის წარმოიქმნება, ინახება და
იხარჯება ელექტრონულად. „ბიტკოინი არის
არასახაზინო ემიტირებული ონლაინური ფი-
ნანსური ინსტრუმენტი, რომელიც დირექტიუ-
ლი ორგანოებისაგან დამოუკიდებლად მოქმე-
დებს საფინანსო ბაზარზე. ბიტკოინი არის ვირ-
ტუალური ოფშორი, საბაზრო ექსტრემიზმის
უკიდურესობა, როდესაც ვალუტა საერთოდ
მოწყვეტილია რეალურ ეკონომიკას, საბანკო
ლიკვიდობას. ვირტუალური ვალუტა ცვლის
რეალურ ვალუტას“ (გვასალია, 2014:11)

2015 წლის თებერვლისათვის 100 000-ზე მეტ
სავაჭრო დაწესებულებას გადახდის საშუალე-

ბად ქონდა მიღებული.

მეორე ძვირადღირებული კრიპტოვალუტაა
Ethereum, მისი შემქმნელია რუსული წარმო-
შობის კანადელი პროგრამისტი ვიტალიკ ბუ-
ტერინი, რომელმაც ეს ციფრული ვალუტა გა-
უშვა 2015 წელს. სტატიის დამუშავების მომენ-
ტში (14.12.2020) მისი ღირებულება შეადგენდა
577,37 \$-ს. **ეთერიუმი** შეიქმნა იმისათვის, რომ
მხარი დაეჭირა ე.წ. ჰქვიანი კონტრაქტებისათ-
ვის. ეს კომპიუტერული პროგრამაა, რომელ-
საც ავტომატურად შეუძლია ძალაში შეიყვანოს
კონტრაქტები, როცა მონაწილეთა ინტერესე-
ბი თანხვედრაშია.

მესამე ძვირადღირებული კრიპტოვალუტაა

XRP, რომელიც რიპლის სისტემაში არსებობს. სტატიის წერის მომენტში (14.12.2020) მისი ღირებულება შეადგენდა 0,49 \$-ს. **რიპლი** მხოლოდ ვალუტა არ არის, ეს არის სისტემა, რომელიც როგორც შიდა ასევე საერთაშორისო საბანკო გადარიცხვებს ამარტივებს, ამის გამო ის ბანკების დაინტერესებას იწვევს, რიპლის კლიენტების რიცხვშია მსოფლიოს გიგანტი ბანკები. რიპლი მიმოქცევაში გაუშვეს 2012 წელს, მის შემქმნელებად სახელდება რაიან ფუგერი, არტურ ბრიტო და დევიდ შვარცი.

კრიპტოვალუტების სამყაროში ორი შედარებით პოპულარული ალგორითმია:

➤ SHA256, რომელიც ძირითადად ბითქოინის ალგორითმია;

➤ Scrypt, რომელიც პირველად გამოიყენა ლაითქოინმა (Litecoin)

შეუძლია თუ არა კრიპტოვალუტას გაგვანთავისუფლოს დეფოლტისაგან? ამ შეკითხვაზე პასუხი არაერთგვაროვანია. ექსპერტების ერთ ჯგუფს მიაჩნია, რომ კრიპტოსამყაროში საერთოდ ვერ ხედავენ დეფოლტს, რადგან არ იქნება კაპიტალის ტრადიციული მეთოდებით მოზიდვის აუცილებლობა, არ იქნება გრძელვადიანი ვალდებულებების აუცილებლობა, არ იქნება საჭირო ობლიგაციები, ჩვენ ინდუსტრიული ეპოქიდან გადავალთ მომსახურებით ეპოქაში, კრიპტოვალუტები ბანკებს ჩაანაცვლებენ. Wall Street-ის პოზიციონერები კი ამ მოსაზრებას ფუტურისტულს უწოდებენ და ამბობენ, რომ ობლიგაციები წარმოადგენენ კონტრაქტებისა და წესების სტრუქტურას, რაც არაა კრიპტოსამყაროში.

ჩვენი აზრით, ეს შესაძლოა იყოს კრიპტოინდუსტრიასთან ფინანსური სამყაროს ძველი წარმომადგენლების დამოკიდებულების ტრადიციული პარადიგმა. ბოლო პერიოდის გეო-

ეკონომიკაში მოხდა სერიოზული ტექტონიკური ძვრები, როგორცაა ბრექსიტი, კატალონიის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა, დონალდ ტრამპის ფენომენი, რეჯეპ ერდოღანის ფაქტორი და ა.შ. ეს ყველაფერი არღვევს ძველ ეკონომიკურ მოდელებს, რომლებიც ადრე უალტერნატივო გვეგონა.

ირღვევა თუ არა კრიპტოვალუტის შექმნის ფუძემდებლური იდეა მის რეგულაციებში? მსოფლიოს მთელ რიგ ქვეყნებში ოფიციალურად ნებადართულია ოპერაციები კრიპტოვალუტით, იგი განიხილება, როგორც საინვესტიციო აქტივი. „გერმანიის ფინანსთა სამინისტრომ 2013 წლის აგვისტოში ბიტკოინი საფინანსო აღრიცხვის ერთეულად მიიჩნია, რაც ნიშნავს, რომ ის ფულის სახეობად არის მიჩნეული გერმანიის მთავრობის მიერ“. იაპონიაში ბიტკოინი ითვლება კანონიერ საგამხდელო საშუალებად; ჩინეთი მაინინგით ერთ-ერთი ლიდერია მსოფლიოში; შვეიცარიაში კრიპტოვალუტაზე მოქმედებს იგივე კანონები, რაც ზოგადად უცხოურ ვალუტებზე. ვირტუალური ვალუტის რეგულირება აშშ-ში 2014 წელს დაიწყო. ბიტკოინის ბაზრის მონაწილენი ანგარიშვალდებულნი არიან 10000 \$-ზე მეტი გარიგებების დადებისას.

2013 წლის ნოემბერში კვიპროსის დედაქალაქის, ნიქოზიის უნივერსიტეტმა ბიტკოინი სწავლის საფასურის გადახდის საშუალებად მიიჩნია. ეს უნივერსიტეტი პირველია ამ საქმეში“.

რუსეთის ფინანსთა სამინისტროს მიერ მიღებული კანონის თანახმად „ციფრული ფინანსური აქტივების“ შესახებ, კრიპტოვალუტა ვერ გახდება ქვეყანაში კანონიერ საგადამხდელო საშუალებად, მაგრამ შესაძლებელია მისი შენახვა, გადაცვლა, ყიდვა-გაყიდვა ბირჟებზე. კანონის თანახმად კრიპტოვალუტის მაინინგი ითვლება სამეწარმეო საქმიანობად. საქართველოს კანონმდებლობა არ არეგულირებს კრიპ-

ტოვალუტასთან დაკავშირებულ საქმიანობას (გვასალია, 2014: 7).

მსოფლიო ფინანსების უახლეს ისტორიაში ამ ახალ მოვლენას ჰყავს როგორც მხარდამჭერები, ასევე მოწინააღმდეგეები. რამ განაპირობა კრიპტოვალუტასთან მიმართებით განსხვავებული დამოკიდებულება? ეს მეტად საინტერესოა ქცევითი ეკონომიკის ფონზე, რომელიც სწავლობს სოციალური, ფსიქოლოგიური და ემოციური ფაქტორების გავლენას სხვადასხვა ეკონომიკურ გადაწყვეტილებებზე. მეცნიერული ცოდნის ზრდასთან ერთად ნათელი გახდა, რომ კომპლექსური კითხვები ადამიანის ქცევის შესახებ შეუძლებელია გადავჭრათ მხოლოდ ერთი დარგის ვიწრო პერსპექტივიდან. ქცევითმა ეკონომიკამ გვიჩვენა ადამიანის ირაციონალურობის მთელი სპექტრი, რომელიც არ თავსდება სტანდარტულ მოდელში. დღეს, ეს ცოდნა პროდუქტიულად გამოიყენება მრავალ დარგში, მათ შორის ფინანსებში, სტატისტიკაში, ფილოსოფიაში, სამხედრო სტრატეგიაში, დიაგნოსტიკურ მედიცინაში და სამართლებრივ აზროვნებაში“ (დობორჯგინიძე, 2019)

რა ხდება ქართულ კრიპტოსამყაროში? ის, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ არეგულირებს კრიპტოვალუტასთან დაკავშირებულ საქმიანობას სულაც არ შეუშლია ხელი Blockchain ტექნოლოგიების განვითარებისათვის საქართველოში. გლობალური კვლევით-საკონსულტაციო კომპანია ACT-ს ანალიზისა და კონსულტაციის ჯგუფი დაინტერესდა სმენია თუ არა თბილისის მოსახლეობას კრიპტოვალუტის შესახებ და თუ ფლობენ რომელიმე ტიპის კრიპტოვალუტას. კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ თბილისის მოსახლეობის თითქმის ნახევარს (43%) სმენია კრიპტოვალუტის

შესახებ. მათგან ვისაც სმენია, 5% ფლობს რომელიმე ტიპის ციფრულ ვალუტას. ჯგუფი ასევე დაინტერესდა შეუსრულებიათ თუ არა კრიპტოვალუტის საშუალებით რაიმე ტიპის ტრანზაქცია. აღმოჩნდა, რომ თბილისის მოსახლეობის იმ ნაწილიდან, ვისაც სმენია კრიპტოვალუტის შესახებ 3%-ს შეუსრულებია ტრანზაქცია ვაჭრობის მიზნით, 2%-ს გამოუყენებია ვალუტა ონლაინ შოპინგის მიზნით, ხოლო 3%-ს შეუსრულებია გადარიცხვის ტრანზაქცია. კვლევა ჩატარდა თბილისის მამტაბით, შემთხვევითი შერჩევის გზით 403 ზრდასრულ თბილისის მოსახლეს შორის,“ (ACT, 2018). ამას ემატება ისიც, რომ „საქართველო ერთ-ერთი მოწინავეა კრიპტოვალუტით მაინინგში და მსოფლიო რეიტინგში ადგილს ჩინეთის, ისლანდიის, იაპონიისა და ჩეხეთის შემდეგ, მე-5 პოზიციაზე იკავებს. ეს კი გამოწვეულია საქართველოში ელექტროენერჯის გადასახადის დაბალი დონეებით, სხვა ქვეყნის ბაზრებთან შედარებით, რაც უფრო მარტივსა და რეალურს ხდის მაინინგიდან ამონაგები თანხის მოპოვებას“ (სვიმონიშვილი, 2018).

დასკვნა

თემის დასკვნით ნაწილში შევეცდებით ჩამოვყალიბოთ კრიპტოვალუტის დადებითი და უარყოფითი მახასიათებლები. დადებით მახასიათებლად შეგვიძლია ჩავთვალოთ შემდეგი:

- მიუხედავად იმისა, თუ როგორი დამოკიდებულება გვაქვს საბანკო ანგარიშებთან, ჩვენი კრიპტოვალუტის ანგარიშის დაბლოკვა შეუძლებელია;
- შეგვიძლია ჩვენი ელექტრონული საფულთ ვისარგებლოთ ნებისმიერ ადგილას ჩვენი შეხედულებისამებრ;

➤ კრიპტოურთიერთობებს ახასიათებს ტრანზაქციების ანონიმურობა და გამჭვირვალობა, ყველა გადარიცხვა ხილულია და ხელმისაწვდომია ელექტრონულ ჟურნალში, მხოლოდ მომხმარებელთა პირადი მონაცემების გარეშე;

➤ თქვენი ციფრული ანგარიში არაა მიბმული თქვენს პერსონალურ მონაცემებთან;

კრიპტოვალუტის უარყოფით მახასიათებლებად შეგვიძლია გამოვყოთ:

➤ ნებისმიერი კრიპტოვალუტის კურსი სწრაფად ცვალებადია დროის ძალიან მოკლე პერიოდში, შესაძლოა კონკრეტული ვალუტის სრული გაუფასურებაც მოხდეს, ამას ხელს ვერაფერი შეუშლის, რადგან ციფრული ვალუტები არ არიან მიბმულების კონკრეტული ქვეყნების ვალუტებს;

➤ მოპარული კრიპტოვალუტების უკან დაბრუნება პრაქტიკულად შეუძლებელია, რადგან გარიგებები ანონიმურია;

➤ შეუძლებელია ელექტრონული საფულის კოდის აღდგენა;

➤ მსოფლიოში კრიპტოვალუტის ბირჟის გატეხვის არაერთი ფაქტი დაფიქსირდა, ფაქტის გამოძიება პრაქტიკულად შეუძლებელია, ამ გარიგებების ანონიმურობიდან გამომდინარე;

➤ კრიპტოვალუტები უზრუნველყოფილი არაა რაიმე სახის აქტივებით, აქციებისაგან განსხვავებით ისინი მყიდველს ვერ ამღებენ დამატებით ხმას ან უფლებას ქონებაზე;

➤ დიდია კრიპტოვალუტის წარმოების დანახარჯები, მაგალითად არსებული სტანდარტით ერთი ბითქონის მაინინგი 3 000\$ ჯდება, აქედან გამომდინარე ფასების ვარდნა ციფრული ვალუტის მოპოვების პროცესს არარენტაბელურად აქცევს.

➤ უნდა გვახსოვდეს, რომ კრიპტოვალუტა არის ფინანსური ინსტრუმენტი დიდი რისკით და ვოლატილურობით (ვალუტის ღირებულების რეალური შესაძლებლობებიდან გადახრა).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჰაიეკი ფ., (1944) გზა ბატონყმობისკენ (ქართულ ენაზე). URL: <https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/03/phridrikh-august-phon-haieki-V-III.pdf> (ხელმისაწვდომია 15.12.2020)
2. კაკულია მ., (2013) რა არის ფული? ჟურნალი ახალგაზრდებისათვის „ჩემი სამყარო“. #2. 2013 წელი, გვ. 2-7.
3. გვასალია გ., (2014) კრიპტოვალუტა და მისი მომავალი მსოფლიო ეკონომიკაში. „აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები“. #3(171).
4. დობორჯგინიძე ზ., (2019) როდის ვექცევით ფულს ირაციონალურად. TBC ჯგუფი. URL:<https://www.helloblog.ge/story/qtsevitiekonomika> (გადამოწმებულია 15.12.2020)
5. ACT-ის კვლევა, 2018. URL:<https://act-global.com/news/2284/> (ხელმისაწვდომია 15.12.2020)
6. სვიმონიშვილი დ., (2018) ბიტკოინი: იყავი საკუთარი თავის ბანკი – უქმნის, თუ არა კრიპტოვალუტა ბანკებს საფრთხეს? URL:<https://www.marketer.ge/kriptoaluta-vs-bankebi/> (ხელმისაწვდომია 15.12.2020)

NINO LIPARTELIANI

Professor at Gori State Teaching University,
Georgia

nliparteliani69@gmail.com

**WHAT WORLDVIEW FEEDS THE
EXISTENCE OF CRYPTOCURRENCY?**

SUMMARY

Cryptocurrency is a virtual digital currency. The main reason for the popularity of digital currency is its decentralization and the peculiarities arising from it. Austrian economist and philosopher Friedrich August von Hayek In the 1970s, he became interested in the benefits of money-laundering by the state and began exploring the possibilities of alternative currencies. In 1976 he published the book: Denationalization of Money: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies. According to Hayek, the state monopoly on the issue of money should be abolished, he writes: The special right of the country's governments to issue and regulate money could not help the society to receive much better money than it would have without the intervention of governments. It was this work by Hayek that prepared the ideological basis for the creation of decentralized digital currency.

The purpose of creating a cryptocurrency is to get rid of the directives of central banks. If cryptocurrencies are created by the governments of countries, the basic idea of creating a virtual currency that virtual capital in the Internet space must be beyond the control and regulation of the government is lost. It is in this fundamental idea that the best degree of freedom is best seen, the increased degree of human dependence on free money, which raises many questions, namely:

➤ What is the philosophical concept of

creating cryptocurrency?

➤ What worldview feeds the existence of cryptocurrency?

➤ Does the existence of cryptocurrency have an intellectual basis?

➤ What is the future of this venture?

➤ What principles or obligations should the government follow when talking about cryptocurrency?

➤ Is the world preparing for a single currency?

The term decentralized digital currency has great appeal, the freedom to depend on money on this scale has long been awaited by mankind, despite the fact that we have numerous examples of independent money making in the world. Can cryptocurrency free us from default? The answer to this question is heterogeneous. One group of experts believes that they do not see default in the crypto world at all, because there will be no need to attract capital by traditional methods, there will be no need for long-term commitments, no bonds will be needed, we will move from the industrial era to the service era, cryptocurrencies. Wall Street positioners even call this view futuristic and say that bonds are a structure of contracts and rules that are not in the crypto world. In our opinion, this may be the traditional paradigm of the attitude of the old representatives of the financial world to the crypto industry. There have been serious tectonic shifts in recent geoeconomics, such as Brexit, the struggle for Catalan independence, the Donald Trump phenomenon, the Recep Tayyip Erdogan factor, and so on. All this breaks the old economic models that we previously thought were unalternative.

In the final part of the research topic, we discuss the pros and cons of cryptocurrency, namely that the exchange rate of any cryptocurrency fluctuates rapidly in a very short period of time, there may

be a complete depreciation of a particular currency, nothing can prevent it, Return is virtually impossible because the transactions are anonymous, there have been numerous cases of cryptocurrency exchanges in the world, it is practically impossible to investigate the fact, due to the anonymity of these transactions, cryptocurrencies are not secured by any assets, unlike shares they do not allow buyers or property. Against this background, it is interesting to see what place cryptocurrency will occupy in the new currency system. The fact is that virtual finance is a new word in online technology that will change in the future, no matter what the new model of running the economy.

KEY WORDS: Barter, Coin, banknotes, Electronic money, Decentralization, Cryptocurrency.

J.E.L. classification: E7, G4, E5

References:

1. Hayek F., (1944) The Road to Dictatorship (in Georgian).
URL: <https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/03/phridrikh-august-phon-haieki-V-III.pdf> (Verified on 15.12.2020)
2. Kakulia M., (2013) What is money? Youth magazine "My World". # 2. 2013, p. 2-7.
3. Gvasalia G., (2014) Cryptocurrency and its future in the world economy. "Audit, Accounting, Finance". # 3 (171).
4. Doborjginidze Z., (2019) When do we treat money irrationally. TBC Group. URL:<https://www.helloblog.ge/story/qtsevitiekonomika> (Verified on 15.12.2020)

5. ACT research, 2018. URL :<https://act-global.com/news/2284/> (Verified on 15.12.2020)

6. Svimonishvili D., (2018) Bitcoin: Be your own bank ”- does crypto currency pose a threat to banks? URL:<https://www.marketer.ge/kriptoaluta-vs-bankebi/> (Verified on 15.12.2020)

IMPACT OF PUBLIC PROCUREMENT ON STIMULATING BUSINESS ACTIVITIES AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Giorgi Abuselidze,

Doctor of Economics, Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia

Lasha Beridze

Doctor of Business Management, Associate professor, St. Tbel Abuseridze University, Georgia

KEYWORDS: Public Procurement, Electronic Tender, Innovation

J.E.L.: E60, E62, E65, E69

Annotation

Public procurement plays an important role in shaping GDP and it acts as a catalyst for the economy and business as a whole. The role of public procurement is especially growing during crises. The current situation around the world does not meet reliable expectations, therefore, in such a case, the business stops the movement of capital within the increased risk, both locally and internationally. At the same time, ensuring the transparency of public procurement and adapting to international standards is of particular importance for Georgia on the path to European integration. The effectiveness of public procurement is assessed by various factors, at the present stage, mainly economically efficient public procurement is distinguished, as well as procurements focused on innovation and care for the environment.

Introduction

Historical experience has recognized that during financial and economic crises, the private sector loses its incentive due to reduced demand and falling prices when making a decision to resume production and / or make an investment decision, therefore, in such periods it is important to increase

the volume of expenditures from the state and to stimulate the economy. According to the theory proposed by J. M. Keynes, one of the methods of the government policy to overcome the economic crisis was the increase of the state expenditures because of the increased capital expenditures. The experience of the Great Depression in the United States testifies to this, and in times of financial or economic crisis, this approach does not lose its relevance today.

A public procurement can have a significant impact on the stimulation and development of the economy, its role and importance are generally recognized. The public procurement represents an important part of the economy of any country, regardless of geographic location, political structure, or level of development of the country. In state procurement, it is important to reach an agreement with individuals and legal entities in the process of delivering goods. In general, the dominance of private companies is recognized in the process of delivery of goods. At the same time, in the context of increased demand for services and goods from the state, competition and specialization among suppliers is increasing more and more (Vargo and Lusch, 2004:1-17).

Literature review

The public procurement is typical for any country and this process is regulated by specific legislation. Procurement is relatively similar, but procurement organization differs from country to country (Ahlström, 2000; Bonnacorsi et al., 1996; 1996:386–405; Coase, 1937: 386–405).

The public procurement influences standards and ensures its dissemination in the economy and society (Blind, 2013: 13/15). The use of public procurement also stimulates innovation in the private sector, driven by the “demand” policy of the state (Uyarra, et al., 2006: 631–645). The impact of state procurement on innovation growth is gaining increasing attention. Empirical research suggests that state procurement may have a greater impact on innovation than traditional tools such as such as setting up subsidiaries for research and development (R&D subsidies) (Rothwell and Zegveld, 1981: 116–147).

In the context of the global Covid-19 pandemic, as a result of restrictions on international and / or domestic transportation by air, sea, and land, restrictions on cultural and sports events, restrictions on socio-economic activities due to the

Great Lockdown, the movement of international investment flows has decreased, and in many cases has even been stopped (Abuselidze & Mamaladze, 2020:453-467; Abuselidze & Slobodiany, 2021: 718-728).

Basic part

At the present stage, the dynamics of remittances remains a challenge, which has played an important role in the revenue structure of both Georgia and other countries. In such conditions, state procurement acquires a special role and, in our opinion, should play an important role in stimulating economic activity and business activity. Of course, state expenditures cannot be directly equated with state procurement, because we are dealing with different volumes and state expenditures themselves include state procurement.

In the case of Georgia, the share of state expenditures in total expenditures is 15.6% (6400.8/41035.2 * 100%), among them, the share of expenses incurred on individual goods and services in state expenditures is 5.9%, and expenditures incurred on collective services is equal to 9.7%. Also, state expenditures are 12.8% of GDP (6400.8/50002.2 * 100%).

Table 1

Gross Domestic Product and the main categories of its use (including the 2nd quarter of 2018-2020)

	2018	I 19*	II 19*	III 19*	IV 19*	2019*	I 20*	II 20*
Gross Domestic Product								
GDP at basic prices	38,778.5	9,114.1	10,589.6	11,571.2	12,044.6	43,319.6	9,743.8	9,981.8
(+) Taxes on products	6,031.2	1,135.1	1,508.9	1,928.2	2,343.9	6,916.1	1,371.6	1,312.1
(-) Subsidies on products	210.3	49.3	73.6	52.9	57.7	233.4	51.7	84.0
GDP at market prices	44,599.3	10,199.9	12,024.9	13,446.5	14,330.8	50,002.2	11,063.8	11,210.0
The consumption of Gross Domestic Product							-	-
Costs for final consumption	36,801.3	8,834.0	9,573.0	10,191.4	12,436.9	41,035.2	10,185.9	9,694.7
Households	29,728.4	7,143.9	7,768.5	8,351.8	10,267.0	33,531.2	8,387.6	7,888.5
SHMAKO (Non-commercial Organizations Serving Households)	1,182.3	266.7	260.7	238.0	337.7	1,103.2	273.4	291.3
Bodies of the public administration	5,890.6	1,423.4	1,543.7	1,601.6	1,832.2	6,400.8	1,524.9	1,514.9

Individual goods and services	2,212.3	411.6	665.0	664.0	692.8	2,433.3	447.1	723.0
Collective service	3,678.3	1,011.8	878.7	937.6	1,139.4	3,967.5	1,077.8	792.0
(+) Gross capital formation	12,542.6	2,497.7	3,280.6	3,554.9	4,071.3	13,404.4	2,733.0	3,149.7
(+) Export of goods and services	22,548.9	5,244.9	6,620.3	7,979.3	7,155.1	26,999.6	5,163.3	3,788.8
(-) Import of goods and services	27,293.5	6,376.7	7,448.9	8,279.0	9,332.5	31,437.1	7,018.5	5,423.3
(=) Gross Domestic Product at market prices	44,599.3	10,199.9	12,024.9	13,446.5	14,330.8	50,002.2	11,063.8	11,210.0

Source: National Statistics Office of Georgia, 2020

Every year, public institutions in EU member states spend 14% of their GDP on public procurement, which is equal to 1.9 trillion EUR. The impact of the public procurement can be crucial for the challenges that many countries face. These include - economic growth and job creation, fiscal discipline, modernization of public administration, fight against corruption, ensuring the involvement of small and medium-sized enterprises (SMEs), development of innovations, and care for the environment.

Peculiarities of the public procurement in the EU

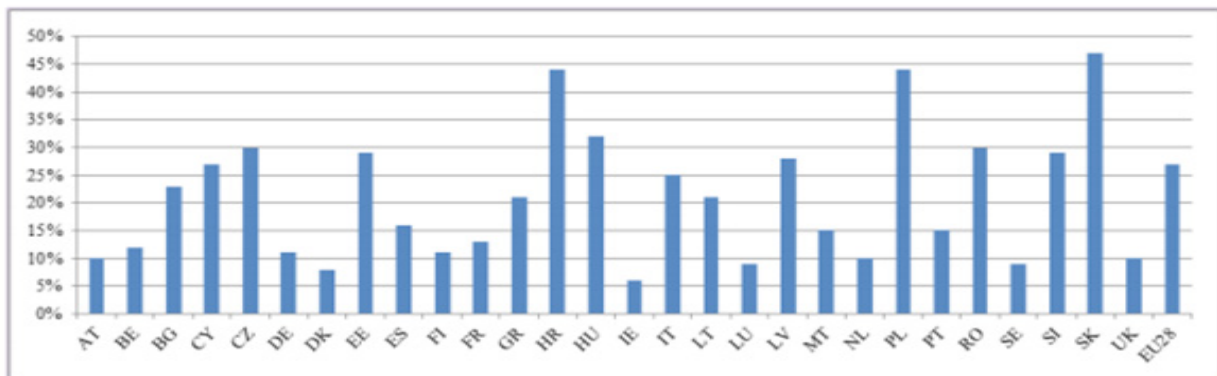
Competition in public procurement

For the member states of the European Union, there is a single platform for publishing information

on public procurement „Tenders Electronic Daily” (TED). The amount of bids recorded during the procurement is also fixed in the mentioned platform. This indicator can measure the competitiveness of the public procurement market. Competitiveness among bidders during the Public Procurement should be one of the goals to be achieved in the implementation of Public procurement policy, which is revealed by the best combination of price and quality. In EU countries, during the period from 2006 to 2016, the number of procurements recorded by only one bid by the person participating in the tender increased from 14% to 29%. This indicates that competition is relatively limited or that there are difficulties in accessing procurement markets (EC Europa).

Diagram 1

Proportion of contracts for which there was a single bid (excl. frameworks) 2006-2016, (European semester thematic fact sheet, public procurement, 2017:2)

Source: European Commission based on OJ/TED data (Croatia 2013-2016, Romania & Bulgaria 2007-2016)

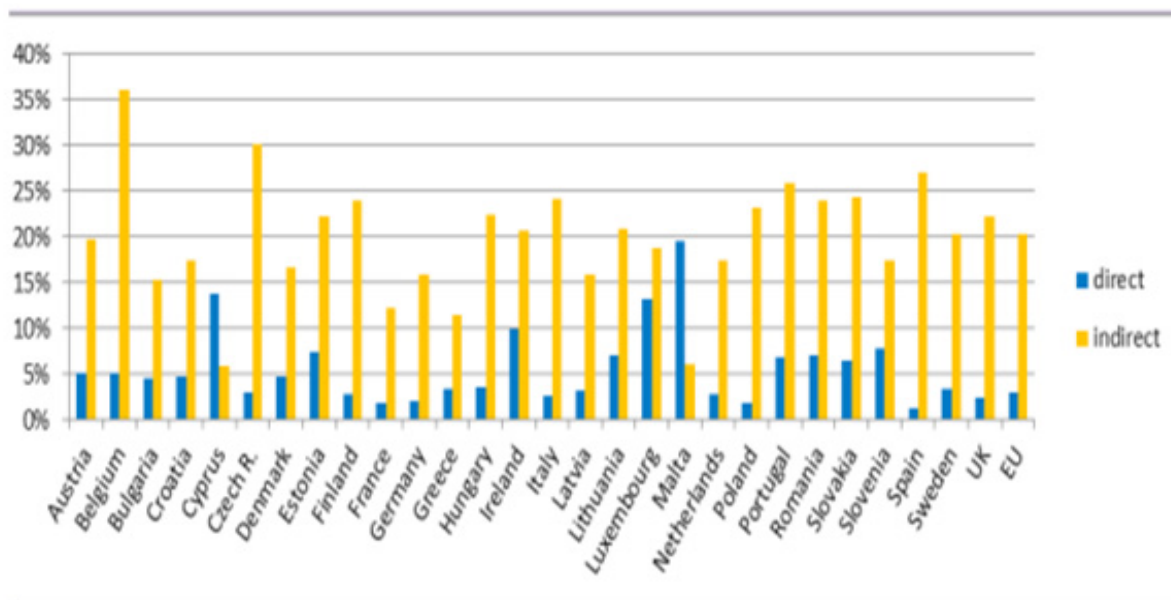
The level of cross-border public procurement

According to the rules developed by the EU, it was expected that participation in cross-border procurement would increase. There are basically two forms of cross-border procurement, direct and indirect. Both direct and indirect participation in

procurement has increased, during 2009-2015, but it should also be noted that growth is not stable. The number of direct participants has increased from 2.5% to 3.5% during the mentioned period, while the number of indirect participants has increased from 19.9% to 22.6% (EC Europa).

Diagram 2

Proportion of contracts awarded to foreign companies by value (directly and indirectly), 2009-2015, (European semester thematic fact sheet, public procurement, 2017:3)

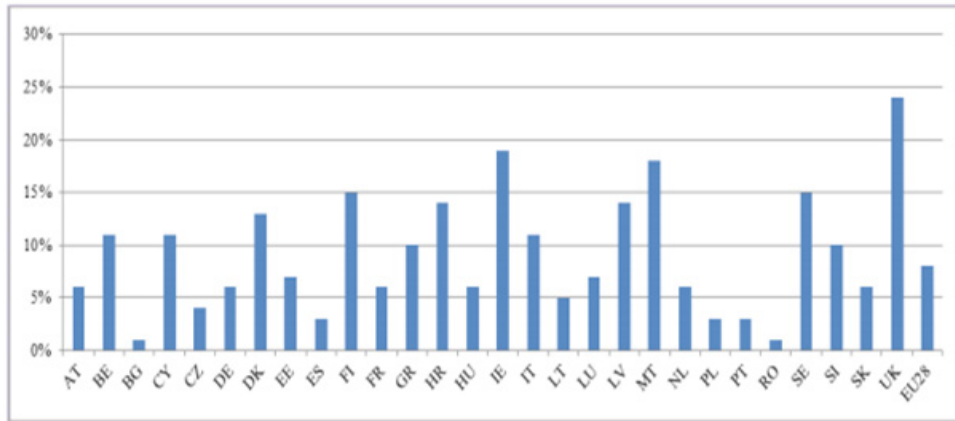
Demand aggregation

The scale of public procurement is characterized by significant fragmentation of service providers. Some EU Member States do not even have complete information on contractors. In addition, it should be noted that the effectiveness of public procurement is mainly determined by the professionalism of the tenderers, so it is important that the procuring

entity receive services, goods or construction work as part of the original contractor's performance. It should also be noted that the participation of subcontractors in an already held tender or competition further complicates the issue of liability and does not determine the best price, which in many cases should be considered alarming. This is quite problematic for the EU countries as well (EC Europa).

Diagram 3

Proportion of contracts award notices where the contracting authority is purchasing on behalf of other contracting authorities (either joint purchasing or central purchasing bodies), 2006-2016 (European semester thematic fact sheet, public procurement, 2017:4)

Source: European Commission base on OJ/TED data (HR 2013-2016, Romania & Bulgaria 2007-2016)

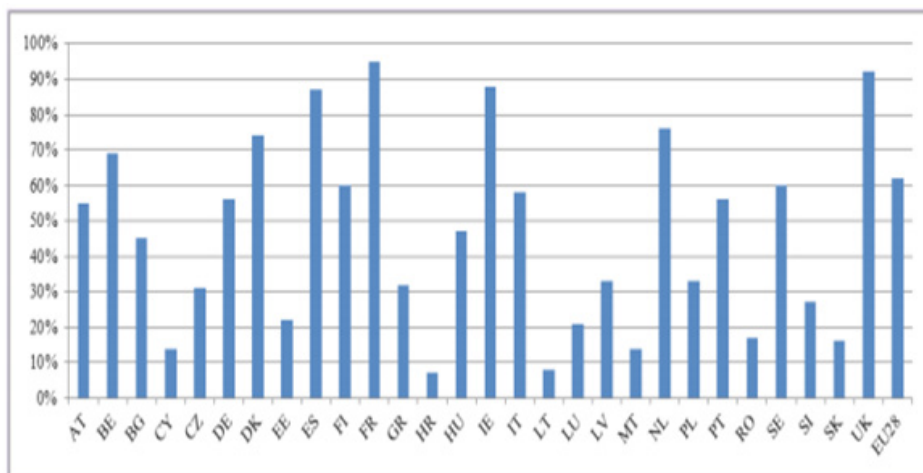
Use of evaluative qualitative indicators

Few EU countries use policy instruments that focus on environmental / social responsibility and innovation. Therefore, buying at a low price does not always mean acceptable quality. The European Commission encourages member states to introduce

a principle known as “cost-effective tender”. The application of this principle varies from country to country. France and Great Britain use MEAT in 90% of tenders, while Croatia and Lietuva (Republic of Lithuania) use only in 10%. The EU average is 62% (EC Europa).

Diagram 4

Use of MEAT criteria for evaluating tenders, 2006-2016, (European semester thematic fact sheet, public procurement, 2017:7)

Source: European Commission base on OJ/TED data (Croatia 2013-2016, Romania & Bulgaria 2007-2016)

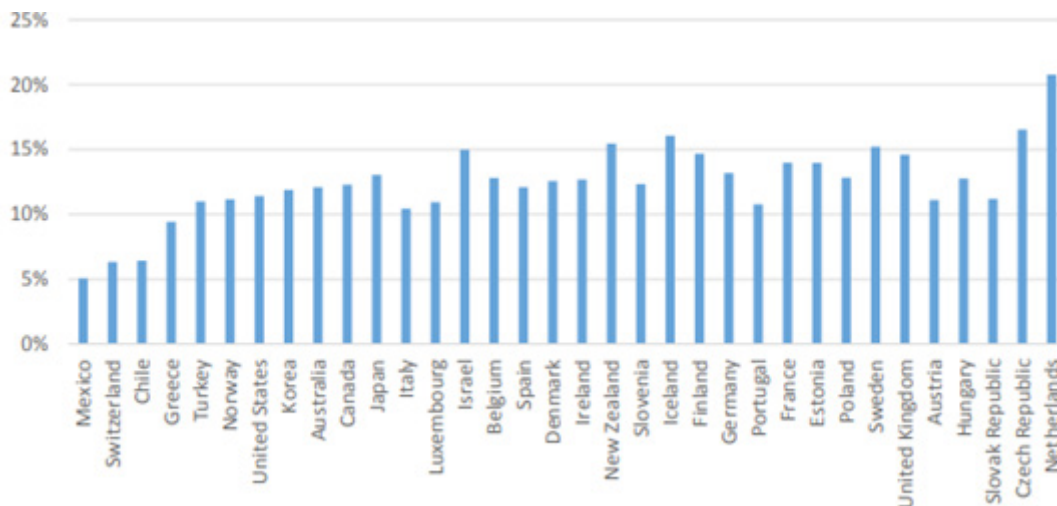
The volume of public procurement in relation to the volume of GDP, as we have already said, measures the ability of a country, how much a particular country has the resources to spend and according to the logical conclusion, the rate of high-income countries should also be relatively high, because we understand that developed countries are trying to spend money as efficiently and rationally as possible, taking into account quality and price,

but it should also be noted that with the growth and development of government revenues, the social and economic goals that must be achieved will also grow, therefore, a significant effect on the part of developed countries and responsible governments is likely to be an increase in public procurement.

Below is a table of the relation of state procurement to GDP (International Institute for Sustainable Development, 2015).

Diagram 5

Government procurement as a percentage of GDP for selected OECD Countries, (Silva, Scott, 2014:3)

Source: Perera, Chowdhury & Goswami (2007).

It should also be noted that since the state becomes the largest buyer, it is important that the degree of participation of economic agents is maximized, including in terms of the scale of competition and the activities of economic agents, in particular, the most important and at the present stage there is a tendency to involve small and medium-sized enterprises in the process of supplying procurement objects, of course, in each specific case, it is necessary to take into account

the volume of the procured object of procurement, therefore, the degree of involvement of small and medium-sized enterprises can be influenced by the policy pursued by a particular state, taking into account the principles and tools (methods) of public procurement; it should also be noted that each government establishes the classification of small and medium-sized enterprises differently, but the difference in classification mainly depends on the socio-economic situation of the country

and therefore, it is still considered an important characterizing state procurement (International indicator and it is actively taken into account when Institute for Sustainable Development, 2015).

Table 2

Share of SME participation in public procurement by country, (Silva, Scott, 2014:5)

Country	Percentage share of SMEs' participation in public procurement
Slovenia	78%
Hungary	68%
Ireland	65%
Italy	50%
Austria	48%
Germany	37%
France	35%
Spain	35%
Chile	50%
Brazil	30%
Mexico	<15%

Source: Belaustegui (2011).

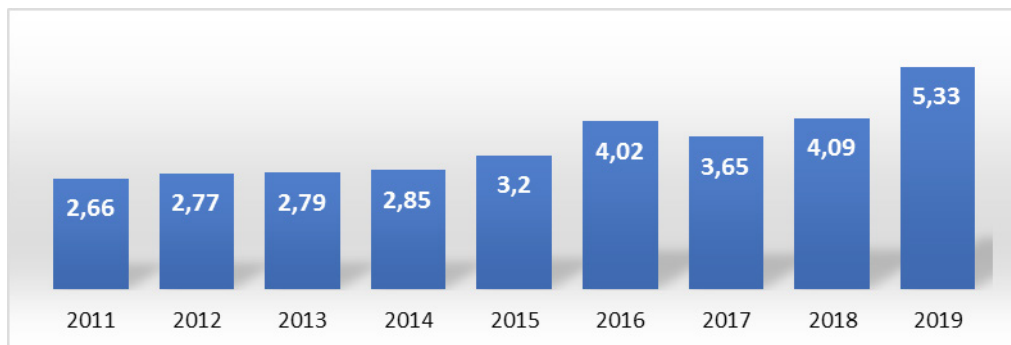
Features of public procurement in Georgia

During 2019, the total volume of state procurement amounted to 5,332,804,815 GEL, which is within 11% of the country's gross domestic product, and makes up 63% of the expenditure part of the state budget. As stated in the 2019 State

Procurement Report, most of the amount - 82.4% was spent through open competitive bidding, and simplified procurement (direct procurement) accounted to 17.6% respectively. A total of 34,216 tenders were announced in 2019, of which 76% were for electronic bidding without auction.

Diagram 6

The cost of the total public procurement contract by years (billion GEL)

Source: State Procurement Agency, 2019

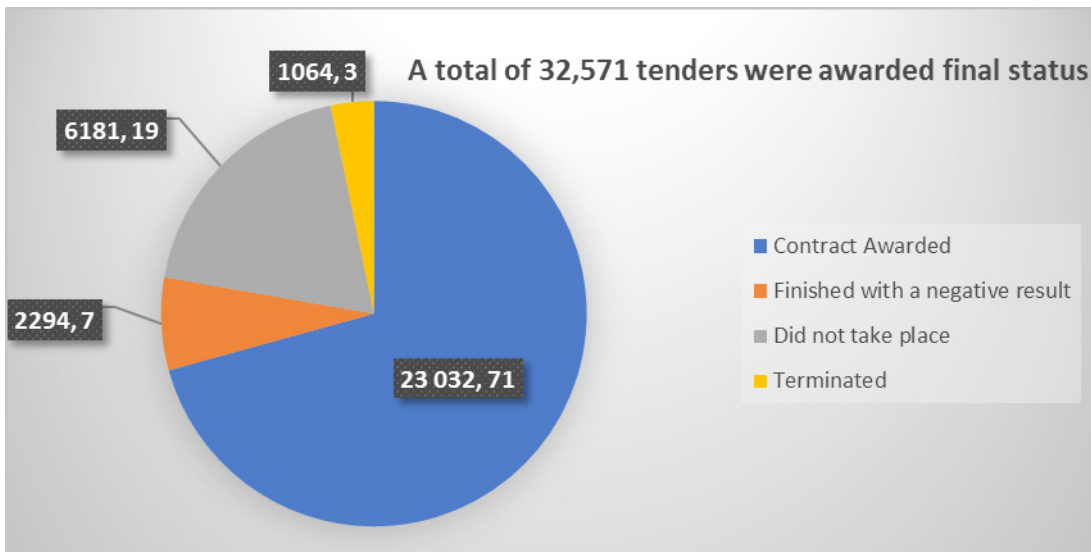
As mentioned above, an important parameter in EU countries is the direct or indirect participation of non-residents in the state procurement and as mentioned, this figure is growing from year to year, is quite voluminous, and amounts to about 20%. This is also logical because there is a common standard for state procurement in the EU, as for Georgia, the volume of contracts concluded with non-residents is 3% of the total amount of the contract (132,330,291 GEL), but it should also be noted that information on indirect participation of non-residents cannot be found in the report.

For the organization of state procurement,

procurement planning (logistics) and execution are critical. For the supply chain of goods and services for the procurement process, the most important role is played by the implementation of the procurement within the framework of a pre-developed plan and obtaining a positive result, which in itself implies control. Georgia's practice in this regard is unfavorable since out of 32,571 tenders that received final status, 7% (2294) ended with a negative result, 19% (6181) did not take place, and 3% (1064) terminated. This, of course, should be considered alarming, since the total share of failed or unfulfilled tenders is 31%.

Diagram 7

Status awarded on tenders in 2019

Source: State Procurement Agency, 2019

It should also be noted that the average number of bidders in Georgia is small and varies depending on the object to be purchased. For example, the number of participants in tenders for the purchase

of goods was 1,93, in the case of construction works – 2,61, and in the case of services – 1,76, the average for all procurement items is 2,05, the theoretically acceptable figure is the number of candidates from 5 to 7 (Kikvadze...,2017:59).

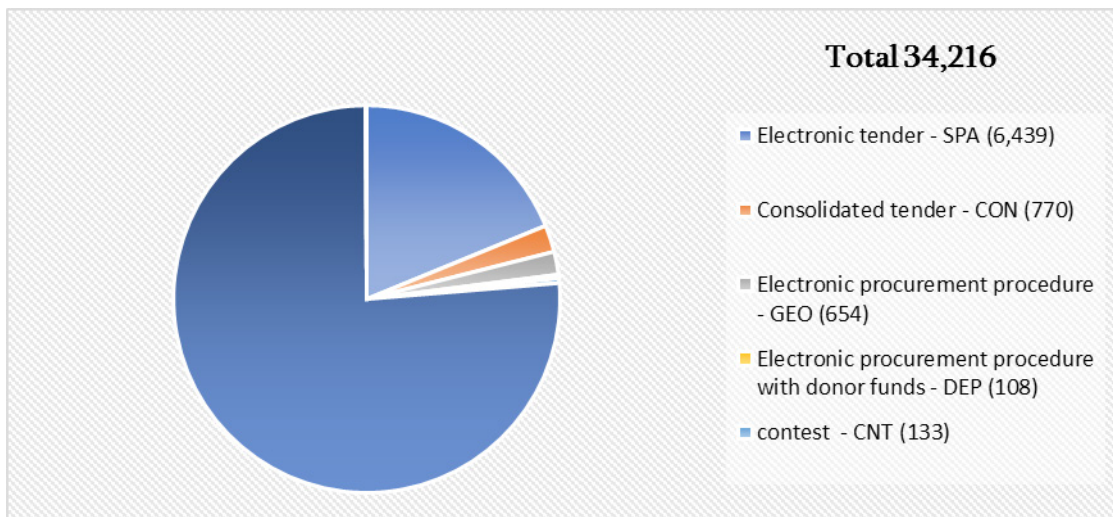
As for the number of bids, we cannot find such

a statistic in the state procurement report, which, as mentioned above, directly measures competition and is an effective indicator of determining price adequacy. Georgia also has various procurement procedures that are related to the characteristics and organization of the purchased object, so it is logical that in Georgia, we will have different procurement procedures, and most of them fall on electronic bidding without an auction - 26,085. In this article, we do not discuss directly the types of procurement procedures, but note that electronic tender without

an auction is a kind of tender that works on the principle of a "sealed envelope". All procedures are the same as in the case of an electronic reverse auction, however, instead of three additional rounds, the application is submitted only once. Except for the Best Bid, all bids remain sealed (unavailable to the procuring entity) until the tender will be given the final status (with the exception of the status – “Bid Canceled”). It should also be noted that this type of tender establishes a high degree of transparency and increases competition as well.

Diagram 8

Quantities of e-procurement procedures announced in 2019

Source: State Procurement Agency, 2019

It should also be noted that, despite the fact that in Georgia legislation and public procurement procedures are often improved, the implementation of international approaches and standards is still quite complicated. The procurement agency regularly publishes and calculates indicators related to the savings obtained through state procurement, but the standard that is used in the EU or in

developed countries, such as MEAT, is not used in Georgia; We also do not have the involvement of innovation promotion programs in how it should be managed or by what criteria should the purchaser measured it.

Conclusions and Recommendations

The public sector is the largest buyer in the

national market of any country, and therefore, at the present stage, e-procurement is becoming increasingly important. State procurement is always subject to the application of best practices as it relates to the spending of public finances. Therefore, openness and control of state procurement should act as a guarantee of achieving efficiency in any country. For the implementation of public procurement, it is important to develop effective procurement strategies that are subject to control that will serve the purpose of the process. In determining the cost of state procurement and defining management tools, it is important to implement “optimal” centralized and decentralized procurement procedures.

We believe that the challenge for Georgia is to create a system that maximizes funding for start-ups and innovative enterprises.

Despite the fact that in the recommendations about the supply to the market, the state procurement agency notes and encourages buyers to involve small and medium-sized entrepreneurs in the process; unfortunately, it remains problematic to this day - their involvement in public procurement is very limited or non-existent. Therefore, it would be good to include this indicator in the agency's annual report - participation of small and medium-sized enterprises in joint tenders.

Small and medium businesses are the most important driving force behind the country's economy (Abuselidze & Katamadze, 2017; 2018). It is desirable that spending agencies at all levels provide incentives for start-up representatives (Abuselidze, 2013). Naturally, persons with such a legal status have less experience and financial capabilities, and procuring organizations attach importance to experienced bidders, Bidding documents are also quite complicated and start-up businesses avoid

incurring extra costs, but they need to start with small projects and events, work as subcontractors and will definitely gain the appropriate experience.

At the same time, start-ups are taking the first steps thoughtfully. They ensure that the terms of Agreements of contractors are met with the lowest possible profit and take into account the needs of the customer. Taking into account these factors is a good condition for budget organizations to implement rational spending.

References:

1. Abuselidze, G., Katamadze, G. (2017). International Experience of Ranking of Georgian Business Environment and Its Impact on Economic Activity. *Archives of Business Research*, 5(5), 54-61.
2. Abuselidze, G., Katamadze, G. (2018). The importance of legal forms of business subject for formation of business environment in Georgia. *Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie*, 49(4), 83-88.
3. Abuselidze, G. (2013). Areas of Improvement of Finance Policy in the Process of Advancing of Upgrading the Territorial Economic Activity and Financial Capacity. *International Business Research*, 6(5), 194-200.
4. Abuselidze, G., Slobodanyk, A. (2021). Pandemic Crisis and Its Impact on Small Open Economies: a Case Study of COVID-19. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, 1258, 718-728.
5. Abuselidze, G., Mamaladze, L. (2020). The Impact of the COVID-19 Outbreak on the Socio-Economic Issues of the Black Sea Region Countries. *Lecture Notes in Computer Science*, 12253, 453-467.
6. Ahlström, M. (2000). *Offset Management for Large Systems – A Multibusiness Marketing Activity*. Linköping University, Studies in Management and Economics, Dissertation.

7. Bonaccorsi. A., Pammolli, F., & Tani, S. (1996). The changing boundaries of system companies. *International Business Review*, 5(1).
8. Blind, K. (2013). The Impact of Standardization and Standards on Innovation. Nesta Working Paper, 13/15. Nesta, London.
9. Vargo, S., Lusch, R. (2004). Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. *Journal of Marketing*, 68, 1-17.
10. Coase, R. (1937). The Nature of the Firm, *Economica*, 4(16), 386–405.
11. Rothwell, R., Zegveld, W. (1981). Government regulations and innovation – industrial innovation and public policy. In: Rothwell, R., Zegveld, W. (Eds.), *Industrial Innovation and Public Policy*. Frances Pinter, London, pp.116–147.
12. Silva, M., Scott G., EMPOWERING SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMEs) BY LEVERAGING PUBLIC PROCUREMENT, Eight Big Ideas From Mexico, The International Institute for Sustainable Development Published by the International Institute for Sustainable Development 2015
URL: <https://www.iisd.org/system/files/publications/empowering-smes-eight-big-ideas-mexico.pdf>, available: 23.11.2020
13. Kikvadze O., Makharashvili Ir., Dzagania M., Procurement Administration, Publishing House „Nakaduli”, Tbilisi, 2017, p. 59
14. Uyarra, E., Edler, A., Garcia-Estevez, J., Georghiou, L., & Yeow, J. (2014). Barriers to innovation through public procurement: A supplier perspective. *Technovation*, 34(2014), 631–645, Elsevier.
15. Statistics Service of Georgia, (2020). Gross Domestic Product and its main categories of use (including the 2nd quarter of 2018-2020).
16. EC Europa. European semester thematic factsheet public procurement. 2017. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_public-procurement_en_0.pdf, available: 23.11.2020
17. State Procurement Agency, (2019). 2019 Activity Report

POLITICAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF CROATIA'S EU INTEGRATION

Tsitsino Dzotsenidze

PhD, associate professor, Kutaisi University, Georgia

tsitsino.dzotsenidze@unik.edu.ge

KEYWORDS: KEYWORDS: Euro integration, West Balkans, regional cooperation
European standards, Regulations.

J.E.L. classification: F02, F15

Annotation

Regional economic cooperation is of great importance. For these countries, rapid economic development is a major concern on the path to EU integration. Economic development without cooperation is unthinkable. There are many issues in such areas as trade, energy security, transport issues and other. Because the economies of countries are fragmented regional cooperation is necessary to eliminate these problems.

We have to define the strategy of European Union with Serbia and Croatia. For the EU, regional cooperation with the Western Balkans, including Serbia and Croatia, as well as its deepening, especially between the countries of the Western Balkans, is a top priority, since such cooperation is a key factor in political stability, economic development and security.

In our opinion economical indicators give us some idea of the development dynamics of these two countries. Despite cultural, political and historical differences, Serbia will also be able to take an interest in deepening economic, cultural and political co-operation with the EU, including Croatia

Introduction

Regional economic cooperation is of great importance. For these countries, rapid economic development is a major concern on the path to EU integration. Economic development without cooperation is unthinkable. There are many issues in such areas as trade, energy security, transport issues and other. Because the economies of countries are fragmented regional cooperation is necessary to eliminate these problems.

We have to define the strategy of European Union with Serbia and Croatia. For the EU, regional cooperation with the Western Balkans, including Serbia and Croatia, as well as its deepening, especially between the countries of the Western Balkans, is a top priority, since such cooperation is a key factor in political stability, economic development and security.

In our opinion, economical indicators give us some idea of the development dynamics of these two countries. Despite cultural, political and historical differences, Serbia will also be able to take an interest in deepening economic, cultural and political co-operation with the EU, including Croatia.

Political and economic consequences of Croatia's EU integration

1.1. EU strategy towards Serbia and Croatia

We have to define the strategy of European Union with Serbia and Croatia. For the EU, regional cooperation with the Western Balkans, including Serbia and Croatia, as well as its deepening, especially between the countries of the Western Balkans, is a top priority, since such cooperation is a key factor in political stability, economic development and security.

The countries of the Western Balkans region are: Bosnia and Herzegovina, Albania, Croatia, Macedonia, Serbia and Montenegro, as well as Kosovo under the auspices of the UN, in accordance with **UN Security Council Resolution 1244**. It is clear to the EU and its member states that the stability of the Western Balkans is important not only for the countries in the region, but also for neighboring countries. (UN Security Council Resolution 1244)

Regional cooperation has significant political, economic and security implications. The political significance lies in the fact that regional cooperation is crucial for the stability of the region, this cooperation is a catalyst for reconciliation and the establishment of good political relations. Such cooperation helps to overcome nationalism, develops common views and promotes political dialogue between countries.

Regional economic cooperation is of great importance. For these countries, rapid economic development is a major concern on the path to EU integration. Economic development without cooperation is unthinkable. There are many issues in such areas as trade, energy security, transport issues and other. Because the economies of countries are fragmented regional cooperation is necessary to eliminate these problems.

Security is another important aspect of regional

cooperation. Countries need more coordination to deal with organized crime, illegal border crossings and other such problems, which the EU is trying to ensure in the format of regional cooperation. The EU has provided a number of assistance to these countries. For example, in 2005-2016, the EU assisted these states in issues such as building independent institutions, the judiciary, cooperating with each other, developing the private sector and infrastructure. (EU, 2016).

Much of the assistance is still ongoing to enable these countries to meet the criteria necessary for EU membership (Communities, 2005). It is interesting what "stage" of integration these states are in. Candidate countries are: Albania, Montenegro, Serbia, while Bosnia and Herzegovina, and Kosovo are potential candidates. As for Croatia, it became a member of the European Union on July 1, 2013. (EU, 2016).

1.2. Impact of Croatia's EU integration on the region

The unification of Croatia with the EU has not been met with great joy by all, especially its neighboring non-member states. When Croatia was preparing for EU membership, there were conflicting views on how this process would affect its regional neighbors. As we know, the European Union has been awarded the Nobel Peace Prize. This included the policy pursued by the European Union in the Balkan region. The role of the European Union in establishing stability and reconciliation was great. Eurosceptics, meanwhile, said the EU was not in the best shape and that there were many problems within the EU itself. Criticism also touched on the EU strategy in the Balkan region. (Bideleux & Jeffries, 2007).

The leader of one of the UK's political parties noted that instead of peace and harmony, the EU

would lead to riots and violence in the Balkans. It should also be noted that the EU had major economic problems in 2012-2013, when Croatia's integration process was quite active, which was mainly the object of criticism. (Maurice, 2016,)

Although there were positive messages to the Western Balkans, the prospect of EU integration was still unclear. For example, Angela Merkel said that she agreed with Croatia's integration into the European Union, but in no way would she agree to the accession of other states, including the states of the Balkan region. (Maurice, 2016).

Croatia stood out from all the Western Balkan countries in terms of its own economic indicators. A precondition for Croatia's membership in the EU was the transfer of the accused generals to the Hague tribunal. It was the generals who took part in the conflicts, and who committed a number of crimes against humanity. The same precondition was set for Serbia. Public attitudes towards the EU in the Western Balkans fluctuated. In addition to the benefits received from the EU, there was a danger that the economic situation of neighboring countries would deteriorate with Croatia's accession to the EU. This would even lead to a deterioration of political and trade relations. (Bideleux & Jeffries, 2007)

Croatia's accession to the European Union has had the greatest impact on Bosnia-Herzegovina's economy. The exports of this country, especially the export of agricultural products, were largely dependent on the Croatian market. With Croatia's accession to the European Union, Bosnia-Herzegovina would no longer be able to export its products to Croatia in the same quantities as before. (Zaba, 2016)

The ethnic diversity of Bosnia and Herzegovina is also a problem. 48% of the population of this

country are Muslim (so-called Bosniak), 37% are Serb and 14% are Croat. Due to frequent conflicts in the Balkans, wars and borders, many people had dual citizenship. This creates the problem that Bosnian Croats would use the privileges granted to them as citizens of Croatia as an EU Member State and take advantage of the EU market, which other citizens in Bosnia could not afford. (Zaba, 2016)

1.3. Consequences of Croatia's EU integration

Croatia's accession to the EU was not supported by neighboring countries because it would have to cancel a multilateral free trade agreement in line with EU requirements. At the regional level, trade with all non-member states would be independent of the trade agreements between these countries and the European Union. Brussels thought that this would give all candidate countries the impetus to carry out reforms faster, which would eventually lead them to EU membership. (Neag). Compare the macroeconomic indicators of Croatia and Serbia in 2013, when Croatia joined the EU, and in 2017. Determining the level of well-being of maids in both countries and the dynamics of this wearer will give us some idea of the perspective of their relationship.

Compare the macroeconomic indicators of Croatia and Serbia in 2013, when Croatia joined the EU, and in 2019. Determining the level of well-being of the population in both countries and the dynamics of this indicator will give us some idea of the perspective of their relationship.

Croatia had a high-income economy. In 2013, data from the International Monetary Fund and Eurostat showed that Croatia's nominal GDP was \$ 63,842 billion, or \$ 14,457 per capita. It was equal to \$ 18,191. According to Eurostat, in 2012, Croatia's PPP GDP was equal to 61% of the EU average.

After joining the EU in 2019, or six years, GDP at purchasing power parity totaled \$ 100,006 billion and \$ 24,053 per capita. That is an increase of \$

36,164 or 36 percent, which is a very impressive growth rate. The Gini coefficient, or the difference between rich and poor, is 30.6, which is considered average, while the human development index is 0.826. It is very high and according to him Croatia ranks 45th in the world (Eurostat, 2020)

Now let's see what the picture of the Serbian data gives us in terms of similar indicators. In 2011, PPP gross domestic product totaled \$ 28.370 billion, or \$ 3,200 per capita. This is already 15 thousand dollars less than the data of Croatia in 2011.

In 2019, GDP was a total of \$ 107,131 billion, and \$ 15,321 per capita. Growth rates in this country are also very high, but in terms of GDP per capita, Serbia lags behind Croatia by almost 10 thousand dollars. The Gini coefficient is high at 38 percent.

That is, the difference between rich and poor in Serbia is much higher. The human development index in Serbia as of 2019 is 0.776. The same figure in Croatia is 0.826, or 52 points higher. (Eurostat, 2020)

We think these indicators give us some idea of the development dynamics of these two countries. Despite cultural, political and historical differences, Serbia will also be able to take an interest in deepening economic, cultural and political cooperation with the EU, including Croatia.

As for EE-Eastern Europe, it is true that the South Caucasus was not even considered a part of it at that time, but in the political agenda the countries of this subregion still appeared together with other countries of Eastern Europe (Gogolashvili, 2018) Later, the Council of Europe (1999) and later, in 2014, the record in the "Association Agreement with Georgia" that it is an "Eastern European state" has virtually minimized doubts about whether Georgia has the right to apply for EU membership under Article 49 of the Treaty establishing the European Union. (European Community, 2020)

Conclusion

Croatia's accession to the EU was not supported by neighboring countries because it would have to cancel a multilateral free trade agreement in line with EU requirements. At the regional level, trade with all non-member states would be independent of the trade agreements between these countries and the European Union. Brussels thought that this would give all candidate countries the impetus to carry out reforms faster, which would eventually lead them to EU membership. (Neag balkanalysis, 2020). Compare the macroeconomic indicators of Croatia and Serbia in 2013, when Croatia joined the EU, and in 2017. Determining the level of well-being of maids in both countries and the dynamics of this wearer will give us some idea of the perspective of their relationship.

We think these indicators give us some idea of the development dynamics of these two countries. Despite cultural, political and historical differences, Serbia will also be able to take an interest in deepening economic, cultural and political cooperation with the EU, including Croatia.

References:

1. Resolution 1244 (1999) / adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999 URL: <https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=en> (available 26.11.2020)
2. ec.europa.eu, 2016 Retrieved from ec.europa.eu: URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/check-current-status_en#pc (available 26.11.2020)
3. Regional cooperation in the western Balkans . Luxemburg, Belgium: European

- Communities. Retrieved from ec.europa.eu: URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf (available 26.11.2020)
4. Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12002E%2FTXT> (available 26.11.2020)
 5. Bideleux R., Jeffries I., (2007) A history of Eastern Europe: crisis and change (2nd ed.). Taylor & Francis.
 6. Maurice, E. (2016) Croatia and Serbia sign pledge to cooperate. Retrieved from www.euobserver.com: URL: <https://euobserver.com/enlargement/133917> (available 26.11.2020)
 7. Zaba, N., (2016) Serbia Furious at Croatian Block on EU Negotiations. Retrieved from <http://www.balkaninsight.com>: URL: <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-croatian-relations-tighten-again-after-brussels-meeting-12-13-2016>
 8. Eurostat URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
 9. Neag balkanalysis. Retrieved from URL: <http://www.balkananalysis.com/> : URL: <http://www.balkananalysis.com/croatia/2013/01/28/croatias-eu-accession-and-some-effects-on-regional-states/>
 10. Gogolashvili K., (2018) The integration of the Western Balkan countries into the European Union and the perspective of Georgia URL: <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/861>

**მენეჯმენტი, ეკონომიკის
რეალური სექტორი**
**MANAGEMENT, THE REAL
SECTOR OF THE ECONOMY**

შინამეურნეობა – მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური ერთეული

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
naira.virsaladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: შინამეურნეობა, საქმორი, ინსტიტუციური ერთეული, შემოსავლები, ხარჯები

JEL classification: R20, D02, H31

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია შინამეურნეობა, როგორც ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური ერთეული და ეროვნული ეკონომიკის მნიშვნელოვანი სექტორი. აღნიშნულია, რომ ქვეყნის ეკონომიკის სექტორებად დაყოფა განპირობებულია კოორპორაციების, მთავრობისა და შინამეურნეობების განსხვავებული ქცევით, რომ ამ დაყოფის საფუძველზე ხდება თითოეული სექტორის თავისებურების დანახვა, მათი საქმიანობის ანალიზი და მართებული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება კოორპორაციებისა და შინამეურნეობების შენდგომი განვითარების მიზნით. სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება არის გამახვილებული შინამეურნეობების კვლევებზე, როგორც სპეციალურად ორგანიზებულ სტატისტიკურ დაკვირვებაზე და მისი კვლევის შედეგებზე, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლის უმნიშვნელოვანეს წყაროზე. შინამეურნეობების კვლევით მიღებულ ოფიციალურ სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით გაკეთებულია საქართველოს შინამეურნეობების შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურული და დინამიკური ანალიზი, გაკეთებულია შესაბამისი დასკვნები.

შესავალი

ინსტიტუციური ერთეულების კლასიფიკაციაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია შინამეურნეობების სექტორი. შინამეურნეობა საზოგადოების ძირითადი მეურნეობრივი საყოფაცხოვრებო უჯრედი – ადამიანთა ერთობლიობაა, რომელიც ექვემდებარება ერთ საცხოვრებელ ერთეულზე ერთობლივი ცხოვრების საერთო წესებს და ერთმანეთთან დაკავშირებულია საერთო ბიუჯეტით (მისი ნაწილით), ნათესაური ან/და არანათესაური ურთიერთობებით, ან ორივეთი ერთად. შინამეურნეობების გამოკვლევის პროექტი საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტში შემუშავდა და დაინერგა 1995-1997 წლებში. თავდაპირველად დასაკვირვებლად შერჩეულ იქნა 3351 შინამეურნეობა, ხოლო 2008 წლიდან მათი რიცხვი გაორმაგდა და მიაღწია 7000-მდე შინამეურნეობას. დღესდღეობით მათზე დაკვირვებით მიღებული პირველადი ინფორმაცია მუშავდება მთლიანად ქვეყნის, აგრეთვე ქალაქისა და სოფლის, სქესობრივ-ასაკობრივი და სხვა ჯგუფების მიხედვით, მათ შორის წარმოებული ნიშნების მიხედვით, როგორცაა შემოსავლები, ხარჯები, ოჯახის სიდიდე, ბავშვების რიცხვი ოჯახში და ა. შ. შინამეურნეობების გამოკვლევა იძლევა მნიშვნელოვან სტატისტი-

კურ ინფორმაციას დასაქმების, სოფლის მეურნეობის, მოსახლეობის შემოსავალ-გასავლების და მთლიანად ცხოვრების დონის შესახებ. ეს გამოკვლევა გვამცნობს საშუალებას დეტალურად შევისწავლოთ მოსახლეობის ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, გავანალიზოთ მისი დინამიკა და სტრუქტურა წყაროების მიხედვით, განვსაზღვროთ მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობა, დავადგინოთ სიღარიბის დონე, სიღრმე და სიმწვავე.

პირითადი ტექსტი

ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულების (იე) ერთობლიობას წარმოადგენს. ერთგვაროვანი ინსტიტუციური ერთეულების დაჯგუფებით იქმნება სექტორი. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში ეკონომიკა ხუთ სექტორად არის წარმოდგენილი:

- არასაფინანსო კორპორაციების სექტორი;
- ფინანსური კორპორაციების სექტორი;
- ცენტრალური სახელმწიფო სექტორი;
- შინამეურნეობის მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციები (შმაკო);
- საოჯახო მეურნეობების (შინამეურნეობების) სექტორი.

ქვეყნის ეკონომიკის სექტორებად დაყოფა განპირობებულია კორპორაციების, მთავრობისა და შინამეურნეობების განსხვავებული ქცევით. ამ დაყოფის საფუძველზე ხდება თითოეული სექტორის თავისებურების დანახვა, მათი საქმიანობის ანალიზი და მართებული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება კორპორაციებისა და შინამეურნეობების შემდგომი განვითარების მიზნით.

სექტორები ეას-ში დაჯგუფებულია ფიზიკურ და იურიდიული ან /საზოგადოებრივ პირებად. ფიზიკურ პირებში ერთიანდებიან: შინამეურნეობები და შინამეურნეობების მფლო-

ბელობაში არსებული არაკორპორირებული საწარმოები. იურიდიულ ან/საზოგადოებრივ პირებს მიეკუთვნებიან ფინანსური და არაფინანსური კორპორაციები, შმაკო, სახელმწიფო მართვის ორგანოები.

ინსტიტუციური ერთეულების კლასიფიკაციაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია შინამეურნეობების სექტორი. შინამეურნეობა საზოგადოების ძირითადი მეურნეობრივი საყოფაცხოვრებო უჯრედი – ადამიანთა ერთობლიობაა, რომელიც ექვემდებარება ერთ საცხოვრებელ ერთეულზე ერთობლივი ცხოვრების საერთო წესებს და ერთმანეთთან დაკავშირებულია საერთო ბიუჯეტით (მისი ნაწილით), ნათესაური ან/და არანათესაური ურთიერთობებით, ან ორივეთი ერთად (გელაშვილი, შონია, ქინქლაძე, 2013:91).

შინამეურნეობის სექტორი ფუნქციებით და ქცევით მკვეთრად განსხვავდება სხვა დანარჩენი სექტორებისაგან. შინამეურნეობები არიან მწარმოებლებიც და მომხმარებლებიც. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში, მათი წარმოების მასშტაბები მცირეა და მოიცავს არსებობისათვის აუცილებელ აქტივობებს. შინამეურნეობები ასევე ჩართული არიან დაგროვების პროცესში. ისინი თავიანთი წევრების ოჯახური მდგომარეობის მიხედვით იყოფიან კერძო და კოლექტიურ შინამეურნეობებად. კერძოდ ითვლება საოჯახო შინამეურნეობა, რომელიც შედგება დამოუკიდებლად მცხოვრები ერთი პირისაგან ან პირთა ჯგუფისაგან. ხოლო კოლექტიურ შინამეურნეობებს შეადგენენ პირები, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობენ ისეთ დაწესებულებებში, როგორცაა ჩვილ ბავშვთა სახლი, ობოლ და მშობლების მზრუნველობას მოკლებულ ბავშვთა სკოლა ინტერნატები, მოხუცებულთა და ინვალიდთა სახლები, ქრონიკულთა დაავადებულთა საავადმყოფოები,

რელიგიური დაწესებულებები (მონასტერი), თავისუფლების აღკვეთის ადგილები, კოლონიები, ყაზარმები და სხვა, ე. ი. კოლექტიურ შინამეურნეობებს მიეკუთვნება მოსახლეობის ერთად მცხოვრები ჯგუფები, რომლებიც ჩვეულებრივ, გაერთიანებული არიან საერთო მიზნებით (უფრო სწორად მიზეზებით), ექვემდებარებიან საერთო წესებს და იკვებებიან ერთობლივად (გარდა იმ დაწესებულებაში მომუშავე მოსამსახურე პირებისა).

შინამეურნეობების მრავალფეროვნება დამოკიდებულია ქვეყნის საზოგადოებრივ, კულტურულ, რელიგიურ, კლიმატურ, გეოგრაფიულ, ისტორიულ თავისებურებებზე. შინამეურნეობა ხშირად ემთხვევა ოჯახს. თუმცა, შინამეურნეობის წევრები შეიძლება არ იყვნენ ოჯახის წევრები. საქართველოში ამჟამად 1 109 130 კერძო შინამეურნეობაა. ერთწევრიანი შინამეურნეობების რიცხვი 193 874 ერთეულია და შინამეურნეობის საერთო რაოდენობის 17.5 პროცენტს შეადგენს (აღწერის შედეგები, 2018:9) 2002 წლის საყოველთაო აღწერის მონაცემებთან შედარებით კერძო შინამეურნეობების რიცხვი 134 028 ერთეულით, ხოლო შინამეურნეობის საშუალო ზომა 3.5 -დან 3.2 კაცამდე არის შემცირებული.

შინამეურნეობის, როგორც უმნიშვნელოვანეს ინტიტუციური სექტორის კვლევას ახორციელებს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. ამ კვლევით მიღებული მასალა ქვეყნის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლის უმნიშვნელოვანესი წყაროა. იგი სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური დაკვირვებაა, რომელის მონაცემებზე დაყრდნობით განისაზღვრება საქონლისა და მომსახურების სამომხმარებლო კალათის სიდიდე და მოსახლეობი რიგი სოციალური მახასიათებლები.

შინამეურნეობების გამოკვლევის პროექტი საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტში შემუშავდა და დაინერგა 1995-1997 წლებში. ამ პროექტის განხორციელება შესაძლებელი გახდა მსოფლიო ბანკის საინსტიტუციო მშენებლობის კრედიტის საშუალებით და კანადის სტატისტიკურ სამსახურთან თანამშრომლობით. თავდაპირველად დასაკვირვებლად შერჩეულ იქნა 3351 შინამეურნეობა, ხოლო 2008 წლიდან ფონდ „ათასწლეულის გამოწვევა საქართველოს“ ფინანსური მხარდაჭერით მათი რიცხვი გაორმაგდა და მიაღწია 7000-მდე შინამეურნეობას (სტატისტიკური კრებული, 2008:6). მათზე დაკვირვებით მიღებული პირველადი ინფორმაცია მუშავდება მთლიანად ქვეყნის, აგრეთვე ქალაქისა და სოფლის, სქესობრივ-ასაკობრივი და სხვა ჯგუფების მიხედვით, მათ შორის წარმოებული (მასალის დამუშავებით მიღებული) ნიშნების მიხედვით, როგორცაა შემოსავლები, ხარჯები, ოჯახის სიდიდე, ბავშვების რიცხვი ოჯახში და ა. შ.

შინამეურნეობებზე დაკვირვებით მიღებული მასალების დაჯგუფებით მიიღება მნიშვნელოვანი სოციალურ-დემოგრაფიული და ეკონომიკური ხასიათის მაჩვენებლები, როგორცაა: დემოგრაფიული მაჩვენებლები; შინამეურნეობის საცხოვრისის დახასიათება, შინამეურნეობათა სასოფლო-სამეურნეო აქტივობა, მოსახლეობის ეკონომიკური სტატუსის შეფასებები, დასაქმების სტრუქტურა, ხელფასები, წმინდა შემოსავლები დასაქმებიდან, შემოსავლები, ხარჯები, შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილება, სიღარიბის მაჩვენებლები და ა. შ. (სტატისტიკური კრებული, 2005 :13)

შინამეურნეობების გამოკვლევა იძლევა მნიშვნელოვან სტატისტიკურ ინფორმაციას დასაქმების, სოფლის მეურნეობის, მოსახლეობის შემოსავალ-გასავლების და მთლიანად

ცხოვრების დონის შესახებ. ეს გამოკვლევა გვამჩნევს საშუალებას დეტალურად შევისწავლოთ მოსახლეობის ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, გავანალიზოთ მისი დინამიკა და სტრუქტურა წყაროების მიხედვით, განვსაზღვროთ მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობა, დავადგინოთ სიღარიბის დონე, სიღრმე და სიმწვავე. ასევე დეტალურადაა გაწერილი ხარჯების მოცულობა და სტრუქტურა.

შინამეურნეობების კვლევაში ფულადი შემოსავლები მოიცავს შემოსავლებს დაქირავებული შრომიდან, თვითდასაქმებიდან, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან, ქონების გაქირავებიდან, ანაბრიდან (პროცენტი), პენსიებიდან, სტიპენდიებიდან, დახმარებებიდან, უცხოეთიდან მიღებული გზავნილებიდან და საჩუქრად მიღებული ფულიდან.

ცხრილი 1

შინამეურნეობების შემოსავლები 2012-2019 წლებში

მაჩვენებლები	2012	2016	2017	2018	2019
მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავლები, მილიონი ლარი	830.7	1126.8	1181.9	1187.2	1251.3
საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ შინამეურნეობაზე, ლარი	793.1	1062.6	1110.7	1123.5	1175.3
საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ სულზე, ლარი	222.2	302.2	317.2	318.3	336.1

წყარო: საქსტატი, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi>

ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით შინამეურნეობების მიერ დეკლარირებული შემოსავლები მზარდი დინამიკით ხასიათდება. 2019 წლისათვის ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიურმა შემოსავალმა 1175.3 ლარი შეადგინა, რაც 2012 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს 382,2 ლარით ანუ 48%-ით აღემატება. ხოლო საშუალოთვიური შემოსავალი ერთ სულზე 222.2 ლარიდან გაზრდილია 336.1 ლარამდე. შემოსავლების სტრუქტურაში კვლავ მაღალი ხვედრითი წილით ხასიათდება დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლები. ამ უკანასკნელის ხვედრითი წილი ფულად შემოსავლებსა და ტრანსფერტებში 48.7%-ია, ხოლო მთლიან შემოსავლებში 45.5%-ია. მნიშვნელოვანია, რომ 2012-2019 საანალიზო პერიოდში დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემო-

სავლები თითქმის გაორმაგებულია. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ლარის გაუფასურების ფონზე გაორმაგებული ხელფასის მსყიდველობითი უნარიანობა იმდენად დაბალია, რომ შინამეურნეობები დღეს გაცილებით ნაკლებ სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურებას მოიხმარენ, ვიდრე 2012 წელს. საყურადღებოა ისიც, რომ გაზრდილია უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები, რაც ასევე ლარის გაუფასურებაზე და გარე მიგრციული პროცესების ზრდის მაჩვენებელია. რაც შეეხება ქონების გაყიდვიდან მიღებულ შემოსავლებს 3,7-ჯერ არის შემცირებული, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მოსახლეობამ სიდუხჭირისა და უმუშევრობის გამო ამოწურა წარსულში დაგროვილი ქონე-

ბის გაყიდვა და აღარაფერი დარჩა გასაყიდი (იხ. ცხრილი 2)

ცხრილი 2

ერთი შინამეურნეობის საშუალოთვიური შემოსავლების სტრუქტურა

	2012	2016	2019
1. შემოსავლები, სულ (2+3)	679.0	944.1	1,063.2
2. ფულადი შემოსავლები და ტრანსფერტები	600.0	871.1	992.9
დაქირავებული შრომიდან	266.5	423.8	483.7
თვითდასაქმებიდან	72.2	86.7	113.2
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან	40.5	63.0	60.3
ქონებიდან (გაქირავებიდან, პროცენტი ანაბრიდან)	4.9	12.1	12.3
პენსიები, სტიპენდიები, დახმარებები	93.6	153.9	189.1
უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები	28.9	29.4	46.9
საჩუქრად მიღებული ფული	93.4	102.1	87.3
3. არაფულადი შემოსავლები	79.0	73.0	70.3
4. სხვა ფულადი სახსრები	114.1	118.5	112.1
ქონების გაყიდვა	20.0	8.5	7.3
ფულის სესხება ან დანაზოგის გამოყენება	94.2	110.0	104.7
5. ფულადი სახსრები, სულ (2+4)	714.2	989.6	1,105.0
6. ფულადი და არაფულადი სახსრები, სულ (3+5)	793.1	1,062.6	1,175.3

წყარო: საქსტატი, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi>

შინამეურნეობების, როგორც ძირითადი მომხმარებლების, მიერ გაწეული ხარჯების მოცულობა პირდაპირ აისახება მშპ-ის სტრუქტურაში. მშპ-ის სტრუქტურა დანახარჯების მუხლების მიხედვით 2016-2019 წლებში წარმოდგენილია მე-3 ცხრილში. როგორც ცხრილიდან ჩანს, მშპ-ის პარალელურად იცვლება საბოლოო მოხმარებაზე გაწეული ხარჯების

მოცულობა. 2016-2019 წლებში აღნიშნული მაჩვენებელი 30 487.2 მლნ. ლარიდან გაზარდა 41035.2 მლნ ლარამდე, ზრდის ტემპმა შეადგინა 134,6 %. ხოლო შინამეურნეობების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე 23 925,4 მლნ. ლარიდან გაიზარდა 33 531,2 მლნ. ლარამდე და აბსოლუტურმა მატებამ შეადგინა 9 605.8 მლნ. ლარი.

მშპ -ის სტრუქტურა დანახარჯების მუხლების მიხედვით
2016-2019 წწ.

	2016	2017	2018	2019
მიმდინარე ფასებში, მლნ. ლარი				
მთლიანი შიდა პროდუქტი (დანახარჯების მეთოდი)	35 886.0	40 761.7	44 599.3	50 002.2
ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე სულ	30 487.2	34 115.4	36 801.3	41 035.2
მათ შორის :				
შინამეურნეობების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე	23 925.4	27 213.8	29 728.4	33 531.2
შმაკოების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე	1 075.9	1 254.8	1 182.3	1 103.2
სახელმწიფო მართვის ორგანოების ხარჯები საბ. მოხ.	5 485.9	5 646.8	5 890.6	6 400.8
მთლიანი კაპიტალის ფორმირება	10 805.3	11 123.9	12 542.6	13 404.4
საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი	14 620.9	18 965.4	22 548.9	26 999.6
(-)საქონლისა და მომსახურების იმპორტი	20 077.5	23 443.0	27 293.5	31 437.1
მიმდინარე ფასებში, პროცენტებში				
მთლიანი შიდა პროდუქტი (დანახარჯების მეთოდი)	100	100	100	100
ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე	85.1	83.7	82.5	81.7
მათ შორის :				
შინამეურნეობების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე	66.8	66.8	66.7	67.1
შმაკოების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე	3.0	3.1	2.7	2.7
სახელმწიფო მართვის ორგანოების ხარჯები საბ მოხ.	15.3	13.9	13.2	15.6
მთლიანი კაპიტალის ფორმირება	30.2	27.3	28.1	26.8
საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი	40.8	46.5	50.6	53.9
(-) საქონლისა და მომსახურების იმპორტი	56.0	57.5	61.2	62.9

წყარო: საქსტატი, https://www.geostat.ge/media/28915/Yearbook_2019.pdf, გვ. 124-125

დანახარჯების მუხლების მიხედვით წარმოდგენილი მშპ-ის სტრუქტურულიდან ნათლად იკვეთება, რომ შინამეურნეობების მიერ საბოლოო მოხმარებაზე გაწეული ხარჯების წილი დომინანტურია და 2019 წლის მშპ-ის 67.1%-ს შეადგენს (გაცილებით მაღალი იყო ეს ხარჯი 2015 წელს და შეადგენდა - 74 % -ს), შესაბამისად, სამომხმარებლო ხარჯების ამ კატეგორიას უდიდესი გავლენა აქვს ქვეყნის მშპ-ზე. ევროკავშირსა და ევროზონაში ეს მაჩვენებელი 55-57%-ის ფარგლებშია, ეგოთოს ქვეყნებში

60-61 %, ხოლო მსოფლიო მასშტაბით 59%-ია. (მინდორაშვილი, 2018:124).

ასევე საინტერესოა შინამეურნეობის სამომხმარებლო ხარჯების სტრუქტურა და დინამიკა. დანახარჯების სტრუქტურიდან ჩანს, რომ დანახარჯების მნიშვნელოვანი ნაწილი ყოველდღიური სამომხმარებლო საქონელისა და მომსახურების შეძენას ხმარდება. საშუალოთვიური ხარჯების დინამიკა ერთი შინამეურნეობის მიხედვით წარმოდგენილია მე-4 ცხრილში.

საშუალო თვიური ხარჯების სრუტუქტურა და დინამიკა ერთი შინამეურნეობის მიხედვით (ლარი) 2012- 2019 წლებში

	2012	2016	2017	2018	2019
1. სამომხმარებლო ხარჯები -სულ	602.8	742.0	807.8	808.7	851.5
2. სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები - სულ	512.1	657.9	737.2	736.5	781.2
სურსათზე, სასმელზე, თამბაქოს ნაწარმზე	194.8	235.9	263.5	275.6	295.4
ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე	18.8	26.8	33.5	32.4	32.6
საოჯახო მოხმარების საქონელზე	20.3	28.0	31.9	30.0	28.0
ჯანმრთელობის დაცვაზე	58.8	94.9	99.3	91.7	92.3
სათბობსა და ელექტროენერგიაზე	65.7	81.7	95.6	95.8	100.6
ტრანსპორტზე	52.4	68.7	81.3	78.8	93.8
განათლებაზე	21.9	22.7	25.0	25.2	21.6
სხვა სამომხმარებლო ხარჯები	79.4	99.2	107.2	106.8	116.9
3. არაფულადი ხარჯები	90.8	84.0	70.6	72.2	70.3
4. არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები სულ	163.2	284.4	285.2	293.3	294.5
სასოფლო-სამეურნეო ხარჯები	16.2	28.8	20.3	22.3	23.4
ტრანსფერტებზე	23.0	40.0	40.5	33.9	35.2
დაზოგვაზე ან გასესხებაზე	96.9	183.2	192.7	202.5	205.4
ქონების შეძენაზე	27.4	32.5	31.8	34.7	30.6
5. ფულადი ხარჯები- სულ	675.3	942.3	1 022.4	1029.8	1 075.7
6. ხარჯები სულ	766.1	1026.3	1093.0	1102.0	1 146.1

წყარო: საქსტატი, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>

როგორც ცხრილიდან ჩანს, საშუალოდ ერთი შინამეურნეობის საერთო ხარჯი 2019 წელს 2012 წელთან შედარებით 248.7 ლარით არის

გაზრდილი, ხოლო სამომხმარებლო ფულადი ხარჯი - 269.1 ლარით. სურსათზე, სასმელზე და თამბაქოს ნაწარმზე მოდის შინამეურნეობის ფულადი ხარჯის 37,8 %.

საშუალო თვიური ხარჯები ერთ სულზე
2012-2019 წლებში (ლარი)

	2012	2016	2017	2018	2019
1. სამომხმარებლო ხარჯები -სულ	167.0	215.5	230.7	229.1	243.5
2. სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები - სულ	141.8	194.7	210.5	208.7	223.4
სურსათზე, სასმელზე, თამბაქოს ნაწარმზე	54.0	68.7	75.3	78.1	84.5
ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელზე	5.2	8.0	9.7	9.2	9.3
საოჯახო მოხმარების საქონელზე	5.6	8.2	9.1	8.5	8.0
ჯანმრთელობის დაცვაზე	16.3	27.9	28.4	26.0	26.4
სათბობსა და ელექტროენერგიაზე	18.2	24.4	27.3	27.1	28.8
ტრანსპორტზე	14.5	20.2	23.2	22.3	26.8
განათლებაზე	6.1	7.3	7.1	7.2	6.2
სხვა სამომხმარებლო ხარჯები	22.0	30.0	30.6	30.3	33.4
3. არაფულადი ხარჯები	25.1	20.8	20.2	20.5	20.1
4. არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯები სულ	45.2	82.2	81.4	83.1	84.2
სასოფლო-სამეურნეო ხარჯები	4.4	6.9	5.8	6.3	6.7
ტრანსპორტზე	6.4	11.4	11.6	9.6	10.1
დაზოგვაზე ან გასესხებაზე	26.8	54.1	55.0	57.4	58.7
ქონების შეძენაზე	7.6	9.8	9.1	9.8	8.7
5. ფულადი ხარჯები- სულ	187.1	277.0	292.0	291.8	307.6
6. ხარჯები სულ	212.2	297.7	312.2	312.2	327.7

წყარო: საქსტატი, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>

რაც შეეხება საშუალოთვიურ ხარჯებს ერთ სულზე 2019 წელს 2012 წელთან შედარებით 167 ლარიდან გაზრდილია 243.5 ლარამდე. სურსათზე, სასმელზე და თამბაქოს ნაწარმზე ხარჯების ხვედრითი წილი 2012 წლის ანალოგიურია, რაც მიგვანიშნებს იმაზე, რომ მოხმარებული საქონლის ფიზიკური მოცულობა არ გაზრდილა, არამედ ხარჯები გაიზარდა პროდუქტებზე ფასების ზრდის გამო.

დასკვნა

ამრიგად, შინამეურნეობის კვლევის შედეგად მიღებული ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებიდან ჩანს, რომ შემოსავლებისა და ხარჯების ნომინალის ზრდის მიუხედავად

(ლარის დაბალი მსყიდველობითი უნარიანობის გამო) მცირდება რეალური შემოსავლები და ხარჯები, მკვეთრად ეცემა შინამეურნეობის ცხოვრების დონე, იზრდება უცხოეთიდან მიღებული გზავნილები და მიგრაცია ქვეყნებისათვის საშიშ მასშტაბებს აღწევს. მსოფლიო გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ასეთ პირობებში ხელისუფლების უმთავრესი ამოცანაა ეკონომიკაში არსებული სუსტი მხარეების ადრეულ ეტაპზე გამოვლენა და მაკორექტირებელი ღონისძიებების დროული გატარება. აღნიშნულის ერთ-ერთი უმთავრესი წინაპირობა კი შინამეურნეობების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სიღრმისეული შესწავლა და

ანალიზია, რაც, უპირველეს ყოვლისა სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და ანალიტიკოს-სტატისტიკოსების პრეროგატივაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გელაშვილი ს., შონია ზ., ქინქლაძე რ. (2013) „სოციალური სტატისტიკა“, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გვ.91-97.
2. ვირსალაძე ნ., ბაკურაძე ა. (2009) სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, მეორე ნაწილი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 277-282.
3. მინდორაშვილი, მ. (2018). ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, ლექციების კურსი, თსუ. გვ. 108-117.
4. მინდორაშვილი, მ. (2018). შინამეურნეობების საკვანძო მაჩვენებლების როლი მაკროეკონომიკურ ანალიზში, სტატისტიკური სწავლება და სტატისტიკური კვლევები საქართველოში, სამეცნიერო გამოცემა, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გვ.122-131
5. სტატისტიკური კრებული, „საქართველოს შინამეურნეობები 2004-2005“ (2005) გვ. 13.
6. საქართველოს შინამეურნეობები (2008). საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, გვ. 6.
7. სტატისტიკური კრებული „საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი საყოველთაო ეროვნული აღწერის ძირითადი შედეგები“, (2004), სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, გვ.126.
8. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი (2018), საქართველოს 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები, [URL:https://www.geostat.ge/media/20679/2014-wlis-aRweris-ZiriTadiSedegebi.pdf](https://www.geostat.ge/media/20679/2014-wlis-aRweris-ZiriTadiSedegebi.pdf) (ხელმისაწვდომია 23.11.2020)
9. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი [URL:https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi](https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi) (ხელმისაწვდომია 23.11.2020)
10. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი [URL:https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi](https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi) (ხელმისაწვდომია 23.11.2020)

Naira Virsaladze

Doctor of Economics, Associate Professor,
Kutaisi University, Kutaisi Akaki Tsereteli State
University, Georgia
Naira.virsaladze@unik.edu.ge

**HOUSEHOLD - AN IMPORTANT
INSTITUTIONAL UNIT
SUMMARY**

Economy of the country represents the combination of resident institutional units (IU). A sector is created by grouping homogeneous institutional units. The household sector seems to be of great importance in the IU classification. Household as the main economic cell of a society is a group of people who are subject to common rules of cohabitation in one dwelling unit and are related to each other by a common budget (part of it), kinship and / or non-kinship relations, or both together.

The household sector differs significantly from other sectors in its functions and behavior. Households are both producers and consumers. However, in most cases, the scale of their production is small and includes activities necessary for their existence. Households are also involved in the accumulation process. The study of the household as the most important institutional sector is carried out by the National Statistics Office. The most important source for the study of the socio-economic situation of the population of the country is the material obtained from this study. It is a specially organized selective statistical observation, based on the data of which the size of the consumer basket of goods and services and the population are determined by a number of social characteristics.

The Household survey provides important statistical information on employment, agriculture,

income-expenditure and livelihoods as a whole. It reflects the types and volume of income of the population from employment, assistance, pensions, gifts, dividends, loans, and etc. As a result expenses and their volume for housing, utilities, purchase of furniture, clothes and shoes, heating, health care, transport, food, local care in terms of agriculture and livestock, as well as revenues from the sale of livestock products have been also described in details.

According to official statistics, the income declared by households is constantly increasing in dynamics. The average monthly income of one household for 2019 was 1175.3 GEL, which is 382.2 GEL or 48% higher than the same indicator in 2012. While the average monthly income per capita increased from 222.2 GEL to 336.1 GEL. Revenues from hired labor are still characterized by a high share in the income structure. The share of the latter in cash revenues and transfers is 48.7%, while in total revenues it is 45.5%. It is important to note that income from hired labor in the 2012-2019 analysis period has almost doubled. But it must be said that the purchasing power of doubled wages amid the depreciation of the lari is so low that households today consume far fewer consumer goods and services than in 2012. It is also noteworthy that remittances from abroad have increased, which is also an indicator of the depreciation of the lari and the growth of external migration processes. As for the income from the sale of property is reduced by 3.7 times, which indicates that the population due to poverty and unemployment has exhausted the sale of property accumulated in the past and nothing is left for sale.

The amount of expenditure incurred by households as major consumers are directly reflected in the structure of GDP. The volume of expenditures

on final consumption changes in parallel with GDP. In 2016-2019, this figure was 30,487.2 million. Increased from GEL to 41035.2 million, the growth rate was 134.6%. And household expenditures on final consumption 23 925, 4 mln. GEL 33,531.2 million has increased and the absolute increase amounted to 9 605.8 mln. GEL.

From the structure of household consumer expenditures it could be seen that a significant part of the expenditures is spent on the purchase of daily consumer goods and services. On average, the total expenditure of one household in 2019 increased by 248.7 GEL compared to 2012, and the consumer cash expenditure - by 269.1 GEL. Food, beverages and tobacco account for 37.8% of household cash expenditure. The share of expenditures on food, beverages and tobacco products is similar to 2012, which indicates that the physical volume of goods consumed did not increase, but rather increased costs due to rising prices for products.

Thus, official statistics from household surveys show that despite the increase in nominal incomes and expenditures, real incomes and expenditures decrease, household living standards fall sharply, remittances increase, and migration reaches dangerous levels for countries. In such conditions, the main task of the government is to identify the weaknesses in the economy at an early stage and take timely corrective measures. One of the main preconditions for this is an in-depth study and analysis of the socio-economic situation of households, which is primarily the prerogative

of the National Statistics Office and analyst-statisticians.

KEYWORDS: Household, Sector, Institutional Unit, Revenues, Expenditures.

JEL classification: R20, D02, H31

References:

1. Gelashvili S., Shonia Z., Kinkladze R. (2013) "Social Statistics", TSU p.91-97
2. Virsaladze N., Bakuradze A. (2009), Statistics in Economics and Business, Part Two, Kutaisi
3. Mindorashvili, M. (2018). National Accounts System, Lecture Course, TSU. P.108-117.
4. Mindorashvili, M. (2018). Statistical Teaching and Statistical Studies in Georgia, TSU., p.124
5. Statistical Collection "Households of Georgia 2004-2005" (2005), Tbilisi, p.13.
6. Statistical Collection "Households of Georgia" (2008), Tbilisi, p.6.
7. Statistical Collection "Main Results of the First Universal National Census of Georgia in 2002" (2004), State Department of Statistics, Tbilisi, p.126.
8. State Department of Statistics URL:<https://www.geostat.ge/media/20679/2014-wlis-aRweris-ZiriTadi-Sedegebi.pdf> (available: 23.11.2020)
9. State Department of Statistics URL:<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi> (available: 23.11.2020)
10. State Department of Statistics URL:<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi> (available: 23.11.2020)

IN A MODERN BUSINESS STRUCTURE, A RISK MANAGEMENT SERVICE IS PREFERRED

Goderdzi Shanidze

Doctor of Business and Management, Associate Professor, Kutaisi University; Akaki Tsereteli State University, Georgia

goderdzi.shanidze@unik.edu.ge

KEYWORDS: Risk-management; Crisis; Business; Diversification; Anti-risk measures;

J.E.L. classification: G32, L1, L21

Annotation

If we could identify a business risk in advance and solve it easily, business would probably lose its main charm. Risk is one of the essential components of business.

Only proper identification of risks, their measurement - evaluation and selection of an effective method of reduction are not enough to improve risk management; It is necessary to develop an optimal organizational structure, develop an organizational culture and properly manage the risk management control process. In developed countries, almost all large and medium-sized organizations have a special link in the management system. Risk Management Center,"(Corporate governance) which helps accountable entities assess risks, develop and implement manipulation measures.

The researches have proved that in some cases it is still strange to the Georgian business reality to take measures to evaluate risks and ways of their solution, which in some cases raises problems that lead to crucial results. Bankruptcy of foreign enterprises is not strange for the Georgian market, because in most cases they are unprepared to take risks and fail to take measures to solve them. Possible risks should be identified at an early stage of business formation to avoid unintended consequences.

Modern tendencies show that it is desirable for companies to have a risk management service whose function will be to identify the expected risks, evaluate and offer anti-risk measures to managers. It is such companies that will show fewer losses from crisis.

Introduction

Knowledge of business management in crisis is a very actual in modern conditions. This was better revealed by the "Covid-19" pandemic. Numerous companies suffered losses and had to suspend business activities, dismiss employees, and so on.

The companies that had the risk management service assessed the business environment, the scale of the pandemic in a timely manner and made decisions to implement risk-taking actions, they came out of crisis situations with fewer losses. It is true that the crisis for the business due to the pandemic continues, but the effective services in the business structures and primarily the risk management service is doing everything possible to align their business activities with state restrictions so that the company suffered fewer losses.

Main Part

Risk is an accompanying process of any activity or decision. Business risk is an interesting phenomenon, because if we simply express the link between business and risk, we can formulate it in such a way that the higher the risk, the greater the chance of profit is. Also It should be noted that a complete definition of risks is almost impossible.

It should be noted that after taking risky measures you are better, at least more experienced than ever, because when we make a risky decision if it is justified it gives us more motivation in life, and the ambition to achieve more in business. But if the opposite happens then it is a great experience in business that even large companies are learning from.

No matter what experience is gained in the business, no matter how large a particular business is, there is always a risk, but where there is a risk, there are also measures and means to solve or reduce it. This is the issue of risk management I would like to focus on in this work.

When we start talking about risk management, it should be noted that this process is one of the most important components of risk management planning. Every decision made by an entrepreneur is actually related to risk, for example when launching a new product, selecting staff, and so on. Each of these decisions is a kind of risk, no one knows whether they will meet the expectations of the entrepreneur, so it is important to use important methods of risk reduction or taking measures in the business.

There are many risk-solving measures in a market economy: Avoidance, reservation, diversification, insurance and more. Each method is used depending on the scale and nature of the risk.

Information is one of the most important components in the risk management process, timely information is incomparable in a market economy.

The information reduces the uncertainty of the risk and allows us to set risk management measures in case of timely delivery. But, in order to play this important role the information must be valuable.

I would like to focus on a few of them for risk management:

Avoidance. It can be said that avoiding risks at first sight is directly related to information, because when we have timely and correct information we can avoid some risk. It is possible to use several types of avoidance:

- Refraining from conducting entrepreneurial (financial) transactions when decision-makers believe that the risk associated with these operations is too great.
- Refusal to use large amounts of loan capital.
- Refusal to use excessive amounts of current assets in low liquid form.
- Refusal to apply for short-term financial investments of temporarily free cash assets.
- Completely refuse the services of unreliable partners.
- Refusal of innovation and other projects. "

(Chaganava, 2013:188)

-Reservation. The method of risk reduction is reservation (self-insurance). Reservation means that an entrepreneur creates a kind of fund from working capital, where funds are raised that are used to eliminate unforeseen risks. Reservation allows us to handle operations that:

- Risks not covered by insurance;
- Acceptable and critical level risks with low probability of occurrence;
- Most of the financial levels of acceptable level, the expected loss of which is not high.

Diversification. Diversification is based on risk sharing.

- It is used to manage investment risks. For example, if you have 100 thousand GEL to invest, there are two ways;

1. To finance the loan of this volume fully;
2. To finance 10 different loans.

It should be noted that in terms of risk reduction, business experts agree that the diversification method is preferred; because if we imagine a situation where the first case cannot be refunded, we will lose the given amount in full, but in the second case we somehow have a defense mechanism and the chance of returning is correspondingly high.

There are many forms of entrepreneurial risk diversification, from which are distinguished:

1. Diversification of activities
2. Investment diversification
3. Securities portfolio diversification
4. Credit portfolio diversification
5. Currency basket diversification
6. Deposit portfolio diversification; (Chaganava, 2013: 208)

Insurance. "Insurance is one of the financial instruments of risk management, through which it is possible to avoid the financial loss caused by the risk." This is the moment when the insurance company pays for the loss caused by the risk. Insurance usually provides for the neutralization of high-risk transactions. Insurance is a special kind of risk reduction. It is characterized by redistributive relationships. It is easy to imagine that an insurance fund is formed by insurance contributions, from which the loss is refunded in case of risk. Nobody knows whether a specific fact will actually happen or we pay the insurance premium today to avoid a possible big loss in the future. It is true that the basics of risk insurance have existed since ancient times, but it has gained special popularity in a market economy.

Georgian companies are also slowly realizing the importance of insurance and getting involved in this process. Georgian insurance companies offer different types of insurance. The Georgian economy is still developing, so there are risks of financial instability, inflation and other risks, so it is important

for small and medium-sized businesses to realize this fact and ensure risks. In this regard, we can talk about banks that provide consumer life insurance when issuing a bank loan or installment, and thus insure the risk of losing their finances, and the consumer accepts the given offer, as this enables the family to maintain stability in case of his death.

The insurance implementation process is interesting in that it is based on significant observations and calculations; For example, let's consider travel insurance. The insurance company analyzes how many customers needed to use the given insurance product and can approximate the amount of money it will need to cover its insurance liabilities, otherwise the insurance companies themselves will face financial risks.

We are not going to argue now that the company should necessarily have a risk management service, we just emphasize that in the recent pandemic "Covid-19", really many companies have suffered and faced problems for various unforeseen reasons. However, those companies that have assessed the expected risks in a timely manner and have developed appropriate anti-risk measures come out of the current situation with fewer losses.

According to the BIA (BIA-Business Information Agency), more than 700 companies have suspended operations since March 1, 2020, and 1,600 companies have temporarily suspended operations. According to the sector analysis, 23% of the suspended companies are in the field of "construction products, construction and real estate", while 21% of the companies in the category of food products have stopped working. According to the regions, most companies stopped working in Tbilisi (63%), followed by Adjara (12%) and Imereti (8%). (Makalatia, 2020)

In general, we can conclude that the choice of risk reduction methods depends on the level of risk of

potential losses –that is why it is necessary for the entrepreneur to identify the minimum, allowable, critical and catastrophic levels of integrated risk.

As a result of development, the range of risks connected with entrepreneurial and investment activities is gradually increasing. especially in the last 10-15 years, risk management has become a significant problem for both financial market participants as well as companies and government organizations. The reason for this is not the bankruptcy of various companies and banks, or public finance crises (they have occurred before), but their scale, frequency of occurrence and speed of spread.

It is desirable to create a risk management service in companies with the following composition: Information-Analytical Department (Risk Assessment and Prospective Development Divisions); Planning and Risk Management Department (Preventive Measures Departments); The Risk Control and Monitoring Department, etc., the Risk Management Service should be directly subordinated to the First Manager.

Conclusion

The variety of problem-solving ways we have discussed, due to the specifics of our business allows us to use each of them as well as combined methods to solve the problem in practice, its choice depends on the manager's experience, risk-taking skills, degree of risk-taking and other factors.

It should also be noted that insurance is a relatively well-known and applicable method for Georgian businesses in the process of resolving business risk. That is why insurance companies try to refine their product and offer it to consumers in the desired way.

It should be noted that risk insurance is a vital process for all types of businesses, because the existence

of business activities without risk is unimaginable, especially for a country with an unstable economy such as Georgia.

Effective risk management is relatively more developed in joint ventures that have the opportunity to use the experience of foreign founders or partners. Nevertheless, the risk management system in large and joint ventures is fragmented, episodic and limited.

In conclusion, it can be said that there are several methods of resolving the risks posed to the company and the responsibility for its proper selection is up to the manager. It is desirable for companies to have a risk management service and their function will be to identify, assess and offer anticipated risks to managers for implementation. Practice shows that companies that have a risk management service often come out of crisis situations with fewer losses than those that do not have such services.

References:

1. Chaganava P., (2013) Risk Management. Tbilisi, "Universali"
2. Lazviashvili. N. (2010) Risk Management. Tbilisi.
3. Chaganava.P. (2009) Price-setting mechanism in the negotiation process and management of related risks". Batumi.
4. Baldin K., Varabiov S. (2005) Risk Management. Moskow;
5. Makalatia I., (2020) URL: <https://bm.ge/ka/article/gasuli-kviris-top-10-ekonomikuri-movlena/68240/> (Georgian Business Media 20.11.2020) (available: 28.11.2020).

SOME ASPECTS OF COMPARATIVE ANALYSIS OF SME STANDARDS IN THE EU AND GEORGIA

Natia Kurdgelia

PhD doctoral candidate of Economics Science, Kutaisi University, Georgia

natiakurdgelia1976@gmail.com

KEYWORDS: Small and medium businesses, Taxes, European standards, Regulations

J.E.L. classification: D78, P51, L21

Annotation

There are different attitudes towards small business definition. Basically, the laws of the countries are based on the criteria on the basis of which this or that enterprise belongs to the small business sector. However, in EU countries, small and medium enterprises are considered as small businesses and they are considered in one context. The concept of small and medium business combines number of employees, annual turnover and annual balance. The official definition of small and medium enterprises in Georgia is partially in line with EU standards. The concepts of small business and micro business are established only in terms of tax policy, while in institutional and quantitative or qualitative terms its definition is not officially definite.

Introduction

There are different attitudes towards small business definition. Basically, the laws of the countries are based on the criteria on the basis of which this or that enterprise belongs to the small business sector. Entrepreneurial entities in European countries are micro, small, medium and large enterprises. Georgian law does not define the concept of "small business". In general, small-scale

entrepreneurship, which involves the amount of own and working capital, number of employees, market share, and output, is a small business. Such definitions do not fully reflect its role and place in society, as it focuses only on quantitative size and not on its qualitative status.

The official definition of small and medium enterprises in Georgia is partially in line with EU standards. The concepts of small business and micro business are established only in terms of tax policy, while in institutional and quantitative or qualitative terms its definition is not officially definite. There are quantitative, qualitative and combined approaches to determinations of the SMEs. The following criteria are most often used to classify an enterprise as a "small enterprise" In the worldwide: number of staff, turnover, size of assets, amount of authorized capital, ownership structure.

Comparative analysis of SME standards in the EU and Georgia

The role of small entrepreneurship in the development of the economy is great today. It ensures the growth of the country's GDP,

is an important area of employment, thus it is contributing to the formation of the middle class; Increases economic and political stability, reduces poverty and is an effective institution for solving social problems.

In addition, small and medium-sized businesses play a crucial role in business relationships. Especially important is the role of small business in the economy for competition and developing large businesses. It ensures the mobile action of large corporations in the growth of the value chain and is an effective institution for large companies in the supply-demand chain, the introduction of new technologies and innovations (Chikhladze, 1999:15)

Small and medium-sized enterprises are often referred to as "hidden champions" because their market share is over 50 percent, their goods and services are "invisible" or less noticeable, have a high level of resilience and viability, have a significant export share, are global competitors and large. Contribute to the country's success balance. (Gvelesiani, 1999:220)

Georgian law does not define the concept of "small business". In general, small-scale entrepreneurship, which involves the amount of own and working capital, number of employees, market share, and output, is a small business. Such definitions do not fully reflect its role and place in society, as it focuses only on quantitative size and not on its qualitative status. (Tax code of Georgia, 2020).

There are different attitudes towards small business definition. Basically, the laws of the countries are based on the criteria on the basis of which this or that enterprise belongs to the small business sector. Entrepreneurial entities in European countries are micro, small, medium and large enterprises. Small and medium enterprises belong to micro-enterprises, where 1 to 9 people

are employed, small enterprises employ 10 to 49 people; In medium enterprises - from 50 to 249 people and large enterprises with 250 or more people. (Tetruashvili..., 2014)

However, in EU countries, small and medium enterprises are considered as small businesses and they are considered in one context. The concept of small and medium business combines number of employees, annual turnover and annual balance. According to the recommendations of the European Commission of 3 April 1996, organizations with less than 50 employees were considered small and medium-sized enterprises; They had an annual turnover not exceeding 7 million. Euro; Or had an annual balance not exceeding 5 million. Euro; At the same time, it met the criterion of independence (means an enterprise in the capital of which the share of one or more such enterprises, which does not belong to small and medium business, does not exceed 25%). (Tsetskhladze, 2018:27)

On May 6, 2003, the European Commission adopted the new Criteria for Micro, Small and Medium-sized Businesses, which entered into force on January 1, 2005. According to this definition, micro, small and medium enterprises are organizations with less than 250 employees, their annual turnover does not exceed 50 million Euros and / or the annual balance does not exceed 43 million Euros.

The EU Commission assesses the development of enterprises in the countries according to the criteria of small and medium-sized businesses. It is true that these definitions are voluntary for member states, but the EU recommends that this definition be used in the country's regulatory norms, which would be an important step towards harmonization of legislation. The EU recognizes the priority importance of enterprises of this size in

the economy, according to which it allocates loans and grants through various programs.

Calls on institutional investors, regional funds, venture capital companies and local governments with a budget of less than € 10 million and a population of no more than 5,000 to operate as small and medium-sized enterprises; Which will allow them to receive grants and be funded through stocks so as not to lose their autonomy (autonomous enterprise). (The New SME Definition: 10)

An enterprise is considered autonomous if it has 25 or more percent of the shares of another enterprise and 25 or more percent of its shares do not belong to any other company or state institution. Exceptions are allowed if the 25 percent threshold is exceeded by state-owned investment corporations, venture companies, venture capitalists, universities or private nonprofit research centers, institutional investors, including regional development funds, and local governments.

Thus, the European Commission distinguishes three types of enterprises:

1. Autonomous enterprises, which is the most common form in practice.
2. Partner companies. These types involve ventures that are financially partnering with other companies and none of them exercises direct or indirect control over each other.

3. Interconnected enterprises. These are the companies that make the connections through direct or indirect management of the controlling stake.

The official definition of small and medium enterprises in Georgia is partially in line with EU standards. The concepts of small business and micro business are established only in terms of tax policy, while in institutional and quantitative or qualitative terms its definition is not officially definite.

There are quantitative, qualitative and combined approaches to determinations of the SMEs. the following criteria are most often used to classify an enterprise as a "small enterprise" In the worldwide: number of staff, turnover, size of assets, amount of authorized capital, ownership structure.

Prior to January 1, 2011, the Georgian Law on Entrepreneurs (1994) and the National Investment Agency (2006) defined MSS differently from the current Tax Code, which stipulates that the number of employees in a small enterprise is no longer valid, while the annual Turnover should be less than 100 thousand GEL. The definition of a micro-enterprise was also established.

If we compare the definitions of small and medium businesses in the EU with Georgia, then we will see that there are big differences between them.

Table

Small and medium businesses in the EU and Georgia

Enterprise	Number of workers		Annual turnover		carrying amount	
	European Union	Georgia	European Union	Georgia	European Union	Georgia
Medium	< 250	< 100	< 50 Million euro	1.5 million GEL	43 million euro	
Small	< 50	<20	<10 million euro	500 thousand GEL (Until January 2011) 100 thousand GEL (From January 2011)	10 million euro	
micro	< 10	1 (From January 2011)	<2 million euro	30 thousand GEL (From January 2011)	2 million euro	

Source: The table is compiled by us from <https://ec.europa.eu/eurostat> , www.geostat.ge and Data on Acces to Finance. Enterprise and Finance. European Commission. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/data/index_en.htm

According to the Tax Code of Georgia, the criteria for micro-business and small business are set. According to the Code, the status of a micro business can be granted to a natural person who does not use the labor of employees and is independently engaged in economic activities, from which his total gross income during the calendar year does not exceed 30,000 GEL. This status is granted, revoked and a micro business certificate is issued by the Minister of Finance of Georgia. Small business status can be granted to an entrepreneur, whose total income from economic activities during the calendar year does not exceed 100 thousand GEL.

The Tax Code applies special preferential tax regimes to individuals with micro and small business status. Micro businesses are not taxed with income tax and are exempt from the obligation to use the cash register, while small businesses have a preferential tax regime. (Tax Code of Georgia, 2020).

In agreement with the Finance and Budget Committee of the Parliament of Georgia, the Government of Georgia has the right to prohibit the implementation of certain activities, within the framework of which the status of a small business can not be granted to an entrepreneur. These principles are absolutely in line with European standards and create the minimum institutional conditions for the development of this field.

Nevertheless, the functioning of markets for small and medium-sized entrepreneurs remained limited, as due to the structure of the Georgian economy, large entrepreneurs are mainly located in the processing and mining industries, they are dependent on imported products and use less services of local SMEs, which does not provide horizontal way to build relationships.

Reforms in recent years have been reflected in the positive assessments made by various international organizations, which are mainly based on the analysis of new laws and legislative changes. At the same time, the legal and regulatory environment for small and medium-sized businesses has deteriorated sharply. The Law on Support to Small and Medium-sized Enterprises and government decisions aimed at state support for small and medium-sized business development were repealed. The government has declared a liberal economic course, according to which all sectors of the economy are governed only by free market laws, the state does not give priority to any sector and imposes a uniform tax regime for all enterprises. Under the economic policy course, under the conditions of equal tax regime, the share of small entrepreneurship in the whole value chain created gradually decreased. Although the number of registered new enterprises has increased, this has not led to significant changes in the output ratio. (Baratashvili... 2012)

One EU study noted that “reforms in recent years have been reflected in the positive assessments made by various international organizations, which are mainly based on the analysis of new laws and legislative changes. At the same time, the legal and regulatory environment for small and medium-sized businesses has deteriorated sharply. The Law on Support to Small and Medium-sized Enterprises and government decisions aimed at state support for small and medium-sized business development were repealed (Data on Access to Finance, EC, 2020)

The government has declared a liberal economic course, according to which all sectors of the economy are governed only by free market laws, the state does not give priority to any sector and imposes a uniform tax regime for all enterprises. Under the economic policy course, under the conditions of equal tax regime, the share of small entrepreneurship in the whole value chain created gradually decreased. Although the number of registered new enterprises has increased, this has not led to significant changes in the output ratio.

Other disadvantages of small and medium business development are that small businesses are not stable and they do not have permanent suppliers and purchases are relatively expensive. At the same time, small and medium-sized enterprises find themselves in fierce competition with foreign enterprises, as a result of which they replace imported products. Imports have partially replaced local agricultural and food production. (Dzotsenidze, 2014)

One of the serious barriers to the development of small and medium enterprises is qualification and experience. Their knowledge of markets, sales channels and consumers is insignificant. In addition, their knowledge of marketing management and tax legislation is low. Added to this is the fact of pandemic crisis and that only a small number of large and foreign capital are interested in providing services to small and medium-sized enterprises. We should conclude that this sector needs support.

Conclusion

Main disadvantages of small and medium business development are that small businesses are not stable and they do not have permanent suppliers and purchases are relatively expensive. At

the same time, small and medium-sized enterprises find themselves in fierce competition with foreign enterprises, as a result of which they replace imported products. Imports have partially replaced local agricultural and food production.

One of the serious barriers to the development of small and medium enterprises is qualification and experience. Their knowledge of markets, sales channels and consumers is insignificant. In addition, their knowledge of marketing management and tax legislation is low. Added to this is the fact of pandemic crisis and that only a small number of large and foreign capital are interested in providing services to small and medium-sized enterprises. We should conclude that this sector needs support.

References:

1. Chikhladze N., (1999) Taxes, Experience, Problems. Kutaisi, "Sarkmeli Sakartvelosi"
2. Tsetskhladze M., (2018) Economic Doctrines. Batumi, Shota Rustaveli State University Publishing House
3. Tetrushvili M., Tetrushvili Z., Tetrushvili I., (2014) Own Business: First Steps. URL:<http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=>(available: 29.11.2020)
4. Gvelesiani R., (1999) SME Success Strategy and Culture. "Motherland", Tbilisi.
5. Baratashvili E., Gechbaia B., Glonti V., (2012) Competitiveness of the Georgian Economy: Modern Challenges. Universal Publishing House.
6. Dzotsenidze Ts., (2014) Several Aspects of Modern Theories of Business Cycles Kutaisi

University. Proceedings of the International Scientific-Practical Conference "Economy, Tourism and Information Technologies, Challenges and Perspectives of the Country Development".

7. Tax Code of Georgia, (Consolidated version2020) URL : https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=1043717 (available: 29.11.2020)

8. Data on Acces to Finance. Enterprrie and Finance. European Commission.2020 URL:http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/data/index_en.htm (available: 29.11.2020).

9. Georgian Law on Entrepreneurs (1994)

